

DET KONGELIGE
LANDBRUKS- OG MATDEPARTEMENT

Prop. 122 S

(2011–2012)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Jordbruksoppgjøret 2012 – endringer i
statsbudsjettet for 2012 m.m.

Innhold

1	Innledning	7	4.6	Utredning av styrkeforhold i verdikjeden for mat	46
1.1	Grunnlaget for jordbruksforhandlingene i 2012	7			
1.1.1	Meld. St. 9	7	5	Importvernet og internasjonale forhold	47
1.1.2	Regjeringens politiske plattform ...	9		Importvernet for landbruksvarer ..	47
1.1.3	Stortingets behandling av tidligere jordbruksoppgjør	10	5.1	WTO Landbruksavtalen – forhandlingene	47
1.1.4	Den økonomiske politikken og utviklingen i norsk økonomi	10	5.2	Import fra nulltoll-landene	48
			5.3	EUs landbrukspolitikk og forhandlinger med EU	48
2	Gjennomføring av forhandlingene	13	5.4	Utviklingen i EUs landbrukspolitikk	48
2.1	Jordbrukets krav	13	5.4.1	Forhandlinger med EU	49
2.2	Statens tilbud	13	5.4.2	Forhandlinger om handelsavtaler	50
2.3	Det videre forløpet av forhandlingene	13	5.4.3		
3	Utviklingen i jordbruket	15	6	Hovedtrekk i forslaget til jordbruksoppgjør	51
3.1	Matsikkerhet – nasjonal matproduksjon	16	6.1	Innledning	51
3.1.1	Produksjons- og markedsutvikling	16	6.2	Grunnlagsmaterialet	53
3.2	Landbruk over hele landet	17	6.3	Rammen	56
3.2.1	Arealutvikling og -fordeling	17	6.3.1	Oppbygging av rammen	56
3.2.2	Geografisk fordeling av produksjon og arbeidsforbruk	18	6.4	Fordeling på priser og tiltak	58
3.2.3	Nærings- og bygdeutvikling	18	6.4.1	Økning i målprisene	58
3.3	Økt verdiskaping – inntekts- og kostnadsutviklingen	27	6.4.2	Endring i bevilgninger over avtalen	58
3.3.1	Inntektsutvikling	27	6.4.3	Utslag på referansebrukene	59
3.3.2	Kostnadsutvikling og investeringer	29	6.5	Andre hovedpunkter	59
3.3.3	Utvikling i sysselsetting	30	6.5.1	Melk, sau og storfekjøtt	59
3.3.4	Strukturutvikling	31	6.5.2	Korn og kraftfôr	61
3.3.5	Produktivitet	32	6.5.3	Grøntsektoren og poteter	61
3.3.6	Overføringene til jordbruket	32	6.5.4	Landbruk over hele landet – regionalt tilpasset politikk	61
3.4	Bærekraftig utvikling – miljø og klima	33	6.5.5	Landbrukets utviklingsfond	61
3.4.1	Miljø	33	6.5.6	Miljø- og klimatiltak	62
3.4.2	Økologisk produksjon og forbruk	38	6.5.7	Økologisk jordbruk	62
3.5	Målretting og forenkling, styring og kontroll	40	6.5.8	Velferdsordningene	62
			6.5.9	God agronomi	62
4	Foredling og omsetning	41	7	Nærmere om viktige politikkområder	63
4.1	Innledning	41	7.1	Landbrukets utviklingsfond	63
4.2	Utviklingen i internasjonale matvaremarkeder	41	7.1.1	Økonomisk oversikt over fondet ..	63
4.3	Prisutviklingen på matvarer	43	7.1.2	Innvilgningsramme for Landbrukets utviklingsfond (LUF)	63
4.4	Industri og konkurranseforhold ...	44	7.2	Nærings- og bygdeutvikling	63
4.5	Matpolitikken	45	7.2.1	Regionale bygdeutviklingsprogram	63
			7.2.2	Stiftelsen Matmerk	66
			7.2.3	Rekruttering, likestilling og kompetanse i landbruket	67

7.2.4	Fylkesvise bygdeutviklingsmidler	68	7.8.1	Markedsordningene for kjøtt og egg	84
7.2.5	Sentrale bygdeutviklingsmidler ...	69	7.8.2	Innfrakttilskudd kjøtt	84
7.2.6	Områderettet innsats – arktisk landbruk	69	7.8.3	Innfrakttilskudd egg	84
7.2.7	Utviklingsprogram for lokalmat og grønt reiseliv	70	7.9	Produksjonstilskudd	84
7.2.8	Bioenergiprogrammet	70	7.9.1	Satsing på grovførbasert husdyrhold	84
7.2.9	Skogbruk	70	7.9.2	Utmåling av produksjonstilskudd storfe med bruk av Husdyrregisteret	85
7.2.10	Helse- og utviklingstiltak sau og geit	72	7.9.3	Elektronisk søknad av produksjonstilskudd og avløsertilskudd	85
7.2.11	Forskning	73	7.10	Velferdsordninger	85
7.2.12	Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	73	7.10.1	Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid	85
7.3	Miljø	73	7.10.2	Tilskudd til avløsning ved sykdom m.v.	85
7.3.1	Miljøsertifisering i jordbruksavtalen ...	74	7.10.3	Tilskudd til landbruksvikarordningen	86
7.3.2	Nasjonalt miljøprogram	74	7.10.4	Tilskudd til tidligpensjonsordningen for jordbrukere	86
7.3.3	Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler (2010-2014)	75	7.10.5	HMS i landbruket	86
7.3.4	Nasjonal pilotordning for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel	75	7.11	Andre områder	86
7.3.5	Regionale miljøprogram	76	7.11.1	God agronomi	86
7.3.6	Miljøvirkemidler over Landbrukets utviklingsfond (LUF)	77	7.11.2	Norsk landbruksrådgiving	86
7.4	Økologisk produksjon og forbruk	79	7.11.3	Tydeligere distriktsprofil	87
7.4.1	Utviklingsmidler	80	7.11.4	Utvikling av plantemateriale	87
7.4.2	Evalueringsmidler og midler til utviklingstiltak i økologisk landbruk	80	7.11.5	Tilskudd til frøavl med mer.	87
7.4.3	Bevilgning til utviklingstiltak	80	7.11.6	Tilskudd til dyreavl med mer.	88
7.4.4	Bevilgning til økologisk produksjon og utviklingstiltak	80	7.11.7	Mottakspålegg	88
7.5	Korn, kraftfôr og mel	80	7.11.8	Finansiering av Opplysningskontoret for egg og kjøtt	88
7.5.1	Målpriser og tilskudd til matkorn	81	7.11.9	Forenkling	88
7.5.2	Frakttilskuddsordningene til korn og kraftfôr	81	8	Oversikt over postene på kapittel 1150 og 4150	90
7.5.3	Annet	82	8.1	Innledning	90
7.6	Frukt, grønt og poteter	82	8.2	Budsjettmessige forhold i 2012 ...	90
7.6.1	Endringer i målpris	82	8.3	Budsjettmessige forhold i 2013	92
7.6.2	Arealtilskudd	82	8.3.1	Post 01 Driftskostnader til utredninger og evalueringer (mill. kroner)	94
7.6.3	Distrikts- og kvalitetstilskudd	82	8.3.2	Post 50 Fondsavsetninger (mill. kroner)	94
7.6.4	Tilskudd til fruktlager	82	8.3.3	Post 70 Markedsregulering (mill. kroner)	94
7.6.5	Avsetningstiltak	82	8.3.4	Post 71 Tilskudd til erstatninger m.m. (mill. kroner) ...	95
7.6.6	Annet	83	8.3.5	Post 73 Pristilskudd (mill. kroner)	95
7.7	Melk	83	8.3.6	Post 74 Direkte tilskudd (mill. kroner)	96
7.7.1	Kvotordningen for melk	83	8.3.7	Post 77 Utviklingstiltak (mill. kroner)	96
7.7.2	Prisutjevningssystemet for melk – høring av satser	83			
7.8	Kjøtt og egg	83			

8.3.8	Post 78 Velferdsordninger (mill. kroner)	97
8.3.9	Kapittel 4150 Til gjennomføring av jordbruksavtalen m.m. (mill. kroner)	97

Forslag til vedtak om jordbruks- oppgjøret 2012 – endringer i statsbudsjettet for 2012 m.m.	99
---	-----------

Vedlegg

1	Jordbruksoppgjøret 2012 Fordeling av priser og tilskudd	100
2	Jordbruksforhandlingene 2012	115

Prop. 122 S

(2011–2012)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Jordbruksoppgjøret 2012 – endringer i statsbudsjettet for 2012 m.m.

*Tilråding fra Landbruks- og matdepartementet 25. mai 2012,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

1 Innledning

Regjeringen legger med dette fram en proposisjon med forslag til jordbruksoppgjør for avtaleperioden 2012-2013, etter at Jordbrukets forhandlingsutvalg brøt forhandlingene, på grunnlag av statens tilbud, jf. vedlegg 2. Forslagene er basert på Stortingets behandling av Meld. St. 9 (2011-2012) *Landbruks- og matpolitikken – Velkommen til bords*, jf. Innst. 234 S (2011-2012).

1.1 Grunnlaget for jordbruksforhandlingene i 2012

Dette kapittelet belyser det politiske grunnlaget som er bakgrunnen for oppgjøret. Relevant her er Meld. St. 9 og Stortingets behandling av denne, Regjeringens politiske plattform og Stortingets behandling av inneværende jordbruksavtale. Det gjøres også rede for den økonomiske politikken og utviklingen i norsk økonomi de siste årene.

1.1.1 Meld. St. 9

Meld. St. 9 (2011-2012) *Landbruks- og matpolitikken – Velkommen til bords* ble behandlet i Stortinget 12. april 2012. I Innst. 234 S (2011-2012) sluttet flertallet i Næringskomiteen seg i all hovedsak til meldingen. Det legges til grunn at jordbruksoppgjøret skal baseres på de mål og retningslinjer som er trukket opp for landbruks- og matpolitikken gjennom Stortingets behandling av denne. Meldingen trekker opp fire overordnede mål for norsk landbruks- og matpolitikk. Disse er matsikkerhet, landbruk over hele landet, økt verdiskaping og bærekraftig landbruk.

I meldingen legges det vekt på at befolkningsvekst, klimaendringer, press på naturressurser og stigende matvarepriser har gjort matsikkerhet til et stadig viktigere tema nasjonalt og internasjonalt. I meldingen heter det at «*Regjeringen ser på den globale matsituasjonen som et viktig bakteppe når framtidig matproduksjon i Norge skal vurderes.*»

I komiteens merknader heter det bl.a.:

«Komiteen registrerer at meldingen omhandler jordbruk, skogbruk, reindrift, landbruksbasert matproduksjon, bygdenæringer, kunnskap, innovasjon og distriktspolitikk.

Komiteen viser til at meldingen er skrevet med den internasjonale mat- og klimakrisen som bakteppe. Verdens befolkning vil øke til over 9 milliarder mennesker i 2050, noe som gjør det nødvendig å øke den globale matproduksjonen med 70 prosent innen 2050. Komiteen er enig i at vi i Norge må utnytte våre ressurser og legge til rette for mest mulig produksjon av de landbruksvarene vi har forutsetninger for å produsere nasjonalt.

Komiteen viser videre til at Norge har en befolkningsvekst på ca. 1 prosent hvert år, og er blant de landene i Europa som vokser raskest.

Komiteen vil legge til rette for en variert bruksstruktur som både tar hensyn til tradisjonelle familiebruk og gir mulighet for ulike samarbeidsformer.

Komiteen viser til at landbrukets viktigste oppgave er å produsere mat.

Komiteen viser til at natur i balanse er et mål i seg selv, og en nødvendig forutsetning for all landbruksnæring. Bærekraftig bruk og forvaltning av naturen skal ligge til grunn for all norsk landbruks- og matpolitikk. For å sikre fremtidige generasjoners tilgang på god og trygg mat, energi og virke fra skogen, må landbruket drives på en miljømessig bærekraftig måte. Komiteen understreker at ressursene må utnyttes i tråd med deres tåleevne og i et positivt samspill med naturen.

Komiteen viser til at matindustrien er en viktig del av en komplett verdikjede for produksjon av næringsmidler, den største vareproduserende verdikjeden i fastlands-Norge. Det er et gjensidig avhengighetsforhold mellom norsk næringsmiddelindustri og norsk landbruk, og komiteen er opptatt av å sikre verdiskaping og lønnsomhet i hele kjeden. Det er viktig å sikre norsk matindustri gode og konkurransedyktige rammevilkår, også i forhold til økt internasjonal konkurranse.

Komiteen ser det som viktig at det legges til rette for økt verdiskaping basert på norske råvarer, lokale matbedrifter, regionale fortrinn og destinasjonsutvikling.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Høyre, ser det som positivt at det i meldingen legges opp til å

ta hele landet i bruk, og at det skal legges til rette for økt matproduksjon basert på norske ressurser, som grovfor og beite. Vi skal også i fremtiden ha et mangfold av gårdsbruk i Norge, med en variert bruksstruktur, og landbruk over hele landet.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Høyre, deler meldingens intensjon om en tydeligere distriktsprofil i landbrukspolitikken, og at det skal satses særlig i de områdene der landbruket utgjør en vesentlig del av det lokale næringslivet. Det er også viktig å styrke distriktsprofilen i områder hvor utviklingen er særlig bekymringsfull, som i deler av Agder/Telemark, kyst- og fjordstrøkene på Vestlandet, Nord-Norge og fjellområdene i Sør-Norge. Flertallet merker seg videre at som et ledd i regjeringens arbeid for utvikling av nordområdene og fjellområdene, skal satsingen på arktisk landbruk og fjellandbruk styrkes. Flertallet støtter dette, og ser det som viktig at man legger til rette for å tilpasse virkemiddelbruken til de regionale ulikhetene. Flertallet merker seg at regjeringen vil styrke det regionale handlingsrommet ved å legge til rette for at næringsutviklingsmidlene i større grad kan forvaltes regionalt. For å bidra til dette skal det opprettes Regionale bygdeutviklingsprogram som består av tre hovedelementer: regionale næringsprogram, regionale miljøprogram og regionalt skog- og klimaprogram. Flertallet vektlegger at faglagene fortsatt skal kunne sikres innflytelse på utformingen av disse ordningene.

Komiteen understreker at landbruksnæringen består av selvstendig næringsdrivende som har ansvar for egen inntekt. Komiteen er opptatt av at landbruket får rammevilkår som kan bidra til at næringens samlede lønnsomhet kan bedres i årene som kommer.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, merker seg at regjeringen vil sikre utøverne i landbruket en inntektsutvikling og sosiale vilkår på linje med andre grupper og videreutvikle inntekts- og velferdspolitikken i landbruket med utgangspunkt i den landbrukspolitikken som har vært ført etter 2005.

Komiteen deler det syn som fremkommer i meldingen på at økte investeringer er nødvendig for å fornye driftsapparatet, bedre lønnsomheten, øke produktiviteten, og for å sikre god dyrevelferd og HMS. Gode investeringsordninger har stor betydning for rekruttering til land-

bruket og for å nå målsettingene om økt matproduksjon og et landbruk over hele landet.

Komiteen er tilfreds med at regjeringen slår fast at god rekruttering, et høyt kunnskapsnivå og videreutvikling av kunnskaps-systemene er av avgjørende betydning for at landbruks- og matsektoren skal nå de landbrukspolitiske målene. Komiteen viser til at regjeringen vil arbeide for å styrke kompetansen og rekrutteringen til landbruksyrkene og til industri som baserer seg på landbrukets ressurser. Videre at regjeringen vil legge større vekt på forskning som fremmer bærekraftig økning i matproduksjonen og forskningsbasert innovasjon i næringsmiddelindustrien som fremmer konkurransevne og bidrar til å opprettholde avsetning av norske jordbruksvarer. Komiteen er enig i dette.»

1.1.2 Regjeringens politiske plattform

I Politisk plattform for flertallsregjeringen 2009-2013 heter det om landbruksområdet:

«En variert landbruks- og matproduksjon over hele landet

Landbruket spiller en viktig rolle for bosetting og sysselsetting i store deler av landet. Norsk landbruks viktigste rolle er å produsere trygg og ren mat for egen befolkning. De siste års matkriser viser betydningen av dette. Landbruks- og matpolitikken legger grunnlaget for næringer og opplevelser innen utmark, reiseliv, næringsmiddelindustri, åpne kulturlandskap og biologisk mangfold. Matjord er en begrenset ressurs som det er et nasjonalt ansvar å ta vare på for våre etterkommere. Målet er å opprettholde et levende og mangfoldig landbruk og et bærekraftig skogbruk over hele landet som gir attraktive arbeidsplasser og sikrer rekruttering. Med sikte på å legge grunnlaget for en framtidrettet landbruks- og matpolitikk vil regjeringen gjennomgå landbruks- og matpolitikken i en egen stortingsmelding.

Regjeringen vil:

- videreutvikle inntekts- og velferdspolitikken i landbruket fra forrige periode
- gjennomgå landbruks- og matpolitikken i en egen stortingsmelding
- videreføre jordbruksforhandlingene og markedsordningene. Samvirkets rolle som markedsregulator og avtaker av norske råvarer fra hele landet skal sikres
- sikre et landbruk med en variert bruksstruktur over hele landet gjennom en klar

distriktsprofil, og videreføre styrking av det grasbaserte husdyrholdet

- sikre et sterkt importvern som en viktig forutsetning for opprettholdelse av landbruksproduksjonen og en innovativ og offensiv norsk næringsmiddelindustri i hele landet. Norge skal arbeide internasjonalt for et internasjonalt rammeverk (EØS/WTO) som sikrer dette. Ved en eventuell ny WTO-avtale skal regjeringen ta i bruk alle de virkemidler avtalen gir til å sikre norsk landbruksproduksjon og norsk næringsmiddelindustri. Ved en slik avtale må det gis kompensasjon for tap av inntekt. Eventuell videreutvikling av våre avtaler med EU må utformes på en gjensidig fordelaktig basis innenfor partenes respektive landbrukspolitikk
- gjøre landbruket til en del av klimaløsningen ved å følge opp St. meld. nr. 39 (2008-2009). Vurdere virkemidler for å utvikle biogassanlegg og industrielle verdikjeder for bioenergi med basis i landbrukets ressurser står her sentralt
- følge opp høringsnotatet om jordvernpolitikken, deriblant vurdere en hjemmel for varig vern av dyrket jord
- stå fast på det unntaket som vi fikk i EØS-avtalen om at det er norske myndigheter som avgjør hvilke genmodifiserte produkter som kan utsettes, markedsføres og selges i Norge. Vi skal videreføre en restriktiv holdning
- øke landbruksbistanden for å styrke global matsikkerhet
- sikre en livskraftig reindriftsnæring i balanse med beiteressursene, og som medvirker til å opprettholde samisk egenart. Vi vil evaluere reindriftsforvaltningen
- at det skal være et mål at 15 prosent av matproduksjonen og matforbruket i 2020 skal være økologisk
- stimulere til økt satsing innenfor vare- og tjenesteproduksjon, matspesialiteter, grønt reiseliv, utmarksnæringer og «inn på tunet»
- sikre grunnutdanning og videreutdanning i landbruket og øke konkurranse og innovasjonsaktiviteten i hele verdikjeden for mat og andre landbruksbaserte næringer gjennom økt satsing på kunnskap og forskning.»

Erklæringen omfatter spørsmål både innenfor og utenfor jordbruksavtalens ansvarsområde.

1.1.3 Stortingets behandling av tidligere jordbruksoppkjør

Ved behandlingen av jordbruksoppkjøret i 2011 (Innst. 444 S (2010-2011)) uttalte Næringskomiteen:

«Komiteen er opptatt av at landbruket skal produsere trygg mat av høy kvalitet, med bakgrunn i forbrukernes preferanser og samfunnets behov. Landbruket skal produsere varer og tjenester med utgangspunkt i næringens samlede ressurser, og sikre langsiktig matforsyning.

Komiteen viser til at landbruket og ressursene knyttet til landbrukseiendommene spiller en viktig rolle for sysselsetting og bosetting i store deler av landet, og vil legge til rette for at næringen kan utvikle seg på en god måte framover.

Komiteen viser til at landbruket, i tillegg til å produsere mat og viktige skogsprodukter, også medvirker til å produsere fellesgoder som livskraftige og levende bygder, og et bredt spekter av miljø- og kulturgoder.

Flertallet viser også til Stortingets behandling av St.meld. nr. 39 (2008–2009) Klimautfordringen – landbruket en del av løsningen, jf. Innst. S. nr. 100 (2009–2010) om landbrukets rolle og tilpasninger til klimautfordringene, og hvor betydningen av et aktivt og bærekraftig skogbruk som tar hensyn til det biologiske mangfoldet, ble understreket sterkt både i næringssammenheng og ikke minst med hensyn til skogbrukets betydning i klimasammenheng.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, er opptatt av å sikre lønnsomheten i landbruket ved å stimulere til at landbrukseiendommenes totale ressurser blir utnyttet på en optimal måte. Det vil bidra til et aktivt og robust landbruk med en variert bruksstruktur over hele landet.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Høyre, viser videre til at klimaendringene gjør matproduksjonen i verden mer ustabil, og at denne situasjonen, sammen med matvarekrisen og finanskrisen, bygger opp under verdien av det norske landbruket.

Flertallet viser til at jordbruksavtalen har en klar distriktsprofil med satsing på det grasbaserte husdyrholdet og beitebruk. Den sterke satsingen på kornproduksjon i de mer sentrale og beste jordbruksområdene er en

viktig del av kanaliseringspolitikken, som sikrer et aktivt landbruk og en variert bruksstruktur over hele landet, og som også er viktig for å opprettholde innenlands produksjon av korn.

Komiteen viser videre til at landbruket de siste 10 årene har hatt en gjennomsnittlig arbeidsproduktivitetsfremgang på 6 pst. per år, noe som er betydelig høyere enn andre fastlandsnæringer. Komiteen viser til at dette har sammenheng med den sterke strukturendringen i norsk landbruk ved at mange bruk er lagt ned og/eller innlemmet i nabobruk. Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Høyre, mener at selv om tendensen har flatet noe ut i senere år, er det viktig å ha fokus på denne problemstillingen for å hindre at denne utviklingen går for langt.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Høyre, viser til at bare 3 pst. av Norges landareal er dyrka jord, og at dette er under konstant press grunnet behov for arealer til veier og andre utbyggingsformål. Flertallet viser videre til at befolkningen i Norge kommer til å øke betydelig, samtidig som en globalt får en befolkningsvekst i størrelsesorden 3 milliarder de neste 40 årene. Dette tilsier at det bør stimuleres til økt matproduksjon på de områder der Norge har naturgitte forutsetninger, noe som er viktig sett i relasjon også til de globale utfordringene. Norsk matjord er en begrenset ressurs, og flertallet vektlegger betydningen av et sterkt jordvern, slik at en også i framtida skal ha mulighet til å produsere tilstrekkelig med mat her i landet.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, er opptatt av å sikre landbruket lønnsomhet og langsiktige stabile rammevilkår, og har merket seg at jordbruksoppkjøret viderefører den kursendringen i landbrukspolitikken som regjeringen startet gjennom avtalen i 2006, bl.a. ved at det ble lagt til rette for en nivåhevning av inntektsmulighetene. Flertallet viser til Soria Moria II som slår fast at regjeringen vil «videreutvikle inntekts- og velferdspolitikken i landbruket fra forrige periode.»

1.1.4 Den økonomiske politikken og utviklingen i norsk økonomi

Den økonomiske utviklingen

Den globale finanskrisen i 2008 og 2009 førte til et kraftig tilbakeslag i internasjonal økonomi. Fal-

lende skatteinntekter og aktiv bruk av finanspolitikken ga store underskudd på statsbudsjettene. Statsgjelden økte raskt i mange land. Da banksektoren kom i vanskeligheter ble det i enkelte land også klart at privat gjeld kunne ende opp som offentlig gjeld. Sammen med lav økonomisk vekst svekket det tilliten til statsfinansene i flere euro-land.

Uroen i finansmarkedene tiltok igjen i fjor høst. Veksten i verdensøkonomien avtok, og det var stor usikkerhet knyttet til konsekvensene for det europeiske banksystemet av utfallet av Hellas gjeldsproblemer.

I desember og januar i år tilførte Den europeiske sentralbanken store lån til bankene. Lånene hadde opp til tre års løpetid. I tillegg har private investorer nedskrevet gresk statsgjeld, IMF og eurolandene godkjent nytt kriselån til Hellas og «brannmuren» i euroområdet er blitt styrket. Dette reduserte uroen i finansmarkedene i årets første måneder.

De fundamentale problemene i euroområdet er likevel ikke løst, og uroen har tiltatt igjen. Rentene har økt på nytt, spesielt på spansk statsgjeld. Flere internasjonale børsindekser har også falt noe tilbake.

Kraftige finanspolitiske innstramminger og fortsatt svak konkurranseevne trekker i retning av negativ vekst i flere euroland framover. Dette slår negativt ut også for Tyskland og Frankrike, og tilsier at den økonomiske veksten i euroområdet vil bli lav i inneværende år. Utviklingen i amerikansk økonomi har vært mer positiv den siste tiden, selv om også USA påvirkes av uroen i Europa. Den økonomiske aktiviteten i framvoksende økonomier i Asia bidrar til å holde veksten i verdensøkonomien oppe. Men også i de framvoksende økonomiene øker aktiviteten noe langsommere enn før.

Norge klarte seg bedre enn de fleste andre land gjennom den internasjonale finanskrisen. Etter en nedgang på 1,6 pst. i 2009, økte BNP for Fastlands-Norge med 1,9 pst. i 2010 og 2,6 pst. i 2011. BNP for Fastlands-Norge har nå vokst i ni kvartaler på rad. I tillegg til etterspørselen fra petroleumsnæringen, bidro kraftig oppgang i boliginvesteringene til å trekke veksten i BNP for Fastlands-Norge opp i 2011. Moderat vekst i husholdningenes forbruk bidro i motsatt retning. Informasjon om utviklingen så langt i år tyder på at veksten i fastlandsøkonomien har fortsatt i 1. kvartal, til tross for den svake utviklingen i eksportmarkedene.

Sysselsettingen har tatt seg opp igjen etter nedgangen som fulgte finanskrisen. Det siste

halvannet året har antall sysselsatte økt med i gjennomsnitt 10 000 personer per kvartal. Ifølge kvartalsvis nasjonalregnskap økte sysselsettingen med 36 000 personer på årsbasis fra 2010 til 2011. Det er særlig bygge- og anleggsnæringen, varehandelen og forretningsmessig tjenesteyting som har vokst. Arbeidsledigheten målt ved AKU avtok fra 3,6 pst. i 2010 til 3,3 pst. i 2011. Dette er lavt både historisk sett og sammenliknet med andre land.

De store utfordringene for konkurranseutsatt sektor står sentralt i årets inntektsoppkjøp. Regjeringen har i sin politiske plattform understreket behovet for å støtte opp om frontfagsmodellen for å understøtte en lønnsvekst i Norge som er bærekraftig for konkurranseutsatt sektor over tid.

Den økonomiske politikken

Regjeringen legger handlingsregelen til grunn for budsjettpolitikken. Handlingsregelen er en strategi for jevn og gradvis økning i bruken av petroleumsinntekter til et nivå som kan opprettholdes over tid. Samtidig skal bruken av petroleumsinntekter det enkelte år tilpasses konjunktursituasjonen. Rammeverket legger således til rette for å bruke budsjettet til å stabilisere utviklingen i norsk økonomi, både på kort og lang sikt.

Den fleksibiliteten handlingsregelen gir, har blitt utnyttet. For å dempe virkningen av finanskrisen og tilbakeslaget internasjonalt, ble finanspolitikken lagt om i kraftig ekspansiv retning i 2009. Samtidig brakte den aktive finanspolitikken bruken av oljeinntekter opp på et høyt nivå.

En ekspansiv budsjettpolitikk i nedgangskonjunkturer må motsvares av tilbakeholdenhet i bruken av oljeinntekter når den økonomiske aktiviteten tar seg opp og utsiktene ser lysere ut. Veksten i norsk økonomi har nå fått godt fotfeste. Sysselsettingen øker, og arbeidsledigheten har holdt seg på et stabilt, lavt nivå over lang tid. Av hensyn til rente, kronekurs og konkurranseutsatt sektor er det i denne situasjonen viktig å holde igjen i finanspolitikken, i tråd med handlingsregelen. Også hensynet til generasjonskontrakten og langsiktig bærekraft i budsjettpolitikken tilsier tilbakeholdenhet i bruken av oljeinntekter i årene framover.

Regjeringen fører en politikk som bygger på rettferdighet og fellesskap. Basert på den nordiske modellen vil Regjeringen fornye og utvikle de offentlige velferdsordningene og bidra til et arbeidsliv der alle kan delta. Regjeringen vil legge til rette for økt verdiskaping og for utvikling over hele landet innenfor rammer som sikrer at kom-

mende generasjoners muligheter for å dekke sine behov ikke undergraves. Dette krever en ansvarlig politikk med vekt på natur- og miljøhensyn, en langsiktig forvaltning av nasjonalformuen, et

bærekraftig pensjonssystem og en sterk offentlig sektor. Alle disse delene må virke sammen for at vi skal klare å nå disse målene.

2 Gjennomføring av forhandlingene

Jordbrukets krav ble lagt fram 27. april 2012. Statens tilbud ble lagt fram 9. mai 2012. I plenums-møte den 12. mai 2012, meddelte Jordbrukets for-handlingsutvalg at de ikke ønsket å gå i forhand-linger på grunnlag av statens tilbud.

2.1 Jordbrukets krav

Jordbrukets forhandlingsutvalg la den 27. april 2012 fram et krav med en ramme på 2 205 mill. kroner. Iflg. Jordbrukets forhandlingsutvalg skulle kravet legge til rette for en inntektsvekst for jordbruket på i overkant av 50 000 kroner per årsverk etter at kostnadsveksten var dekket inn og økte inntektsmuligheter i markedet utnyttet. I kravet lå det også at Jordbrukets forhandlingsutvalg ville at produktivetsgevinsten skulle tilbakeføres næringen.

Kravet var på 445 mill. kroner i økte målpriser, 1 537 mill. kroner i økt bevilgning på kap. 1150 i 2013, pluss 33 mill. kroner i disponering av ledige midler og 190 mill. kroner i økt verdi av jordbruksfradraget.

Kravet tok utgangspunkt i at ambisjonene i Meld. St. 9 måtte følges opp gjennom konkrete tiltak. Det pekte spesielt på fire områder: (a) økt matproduksjon på norske ressurser (b) inntekt, (c) importvernet og (d) budsjettmidler. På dette grunnlaget hadde kravet fire hovedprioriteringer:

- Det må legges til rette for å produsere mat i hele landet og på alt areal. Jordbruket legger til grunn at distriktsprofilen i årets oppgjør styrkes og presiserer at fraktordningene er spesielt viktige og må styrkes. Jordbruket krever også at fraktordningen for korn/krafftør må legges om etter modell fra kjøttsektoren.
- En særskilt styrking av økonomien i korn- og storfekjøttproduksjonen.
- Prioritere virkemidler som stimulerer den aktive bonde til å produsere mer mat og fôr av god kvalitet. Jordbruket nevner spesielt tilskudd til økt beitebruk, klimatilpasset dreneringstiltak (grøfting og profilering av jord), sortsutvikling og friskt plantemateriale som gode tiltak.

- En styrking av velferdsordningene, for å legge til rette for økt rekruttering til næringa.

2.2 Statens tilbud

Statens tilbud ble lagt fram den 9. mai 2012. Tilbudet hadde en total ramme i 2013 på 900 mill. kroner, inkludert en ekstraordinær avsetning til Landbrukets utviklingsfond på 275 mill. kroner i 2013. Det ble regnet med en inntektsvirkning i 2013 på 625 mill. kroner. Rammen vil gi grunnlag for en inntektsøkning på 4½ prosent i 2013, eller nesten 13 000 kroner per årsverk i forhold til 2012 før årets oppgjør.

Tilbudet var finansiert med 330 millioner kroner i økte målpriser, 227 mill. kroner i økt bevilgning på kap. 1150 i 2013 (utenom den ekstraordnære avsetningen til Landbrukets utviklingsfond), pluss 33 mill. kroner i disponering av ledige midler og 35 mill. kroner i økt verdi av jordbruksfradraget.

Tilbudet fulgte opp Meld. St. 9 på sentrale områder. Det prioriterte storfekjøtt og grøntsektoren, hvor markedsmulighetene er gode. Det ble foreslått å legge til rette for økt produksjon og bedre arealproduktivitet, bl.a. gjennom god agromoni, rådgivning og foredling, og ved å innføre tilskudd til grøfting med en bevilgning på 100 mill. kroner. Samtidig ble det foreslått å styrke distriktsprofilen og å legge til rette for en mer regionalt tilpasset politikk. Styrkingen av Landbrukets utviklingsfond skulle også legge til rette for å prioritere investeringsvirkemidler, slik det ble omtalt i landbruks- og matmeldingen.

2.3 Det videre forløpet av forhandlingene

Ved framleggningen av tilbudet uttrykte Jordbrukets forhandlingsutvalg betydelig skuffelse, men skulle vurdere hvorvidt det ga grunnlag for videre forhandlinger. Det ble avholdt uformelle møter mellom partene 11. og 12. mai 2012.

I plenumsmøte 12. mai 2012 meddelte jordbrukets forhandlingsleder at et samlet forhandlingsutvalg ikke fant å kunne gå i forhandlinger på grunnlag av det tilbudet staten hadde lagt fram. Statens forhandlingsleder konstaterte at det var

brudd i forhandlingene. Referat fra plenumsmøtet følger proposisjonen som vedlegg 2. Jordbrukets forhandlingsutvalg overleverte en dagsprotokoll som følger proposisjonen som undervedlegg 2.

3 Utviklingen i jordbruket

Dette kapitlet belyser utviklingen i jordbruket i forhold til de mål og retningslinjer Stortinget har fastsatt. For jordbrukere som selvstendige næringsdrivende er det mange forhold, også utenfor forhandlingene, som påvirker inntektene og den løpende tilpasningen det enkelte år. Næringen vil oppleve årlige svingninger, f.eks. av markedsmessig art, også under ellers stabile politiske rammer. Videre er jordbruket en kapitalintensiv næring med langsiktige tilpasninger. Derfor vil det ofte kunne ta flere år før en ser målbare resultater som følge av justeringer i politikk og virkemidler. På denne bakgrunn må virkninger av den løpende politikken og endringer i virkemiddelbruken, vurderes over tid. Videre bør utviklingen i jordbruket vurderes opp mot den helhetlige virkemiddelbruken.

Norsk landbruk består av om lag 180 000 landbrukseiendommer og om lag 45 000 jordbruksforetak. Utviklingen mellom gårdsbruk med ganske like muligheter, og fra det ene bygdesamfunnet til det andre, vil variere. Dette skyldes at bøndene, som private næringsdrivende, og deres familier treffer sine valg ut fra en helhetlig vurdering av hvilke muligheter landbruket kan by på, og hvilke andre muligheter som synes attraktive for den enkelte gårdbruker. Landbrukspolitikken må til enhver tid ta hensyn til kostnader og konkurransekraft, både for jordbruket og matindustrien. Alle ledd i verdikjeden er viktige for å oppnå et godt samlet resultat.

Grunnlagsmaterialet

Budsjettnemnda for jordbruket har som hovedoppgave å legge fram og bearbeide et grunnlagsmateriale for jordbruksoppgjøret. Materialet består av følgende tre rapporter:

- Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap og budsjett. Beregningene viser registrerte og normaliserte tall for inntekter, kostnader, arbeidsforbruk og vederlag til arbeid og egenkapital.
- Referansebruksberegninger for jordbruket: Beregningene er basert på NILFs driftsgranskninger og brukes til å vurdere utslag av

et oppgjør for ulike produksjoner, distrikter og bruksstørrelser.

- Resultatkontrollen for gjennomføringen av landbrukspolitikken: Her rapporteres det om utviklingen innenfor sentrale områder.

For mer utfyllende statistikk vises det til disse publikasjonene.

Inntektsutviklingen for jordbruket vurderes i avtalesammenheng med utgangspunkt i normaliserte regnskaper i Totalkalkylen, inkl. inntektsverdien av jordbruksfradraget ved ligningen. Totalkalkylen omfatter inntekter fra jord- og hagebruk, og inkluderer strukturendringer. Inntekter, kostnader og arbeidsforbruk knyttet til skogbruk og en del tilleggsnæringer er ikke med i Totalkalkylen, med unntak av kjøreinntekter for maskiner som er kostnadsført i totalregnskapet. Totalkalkylen gir derfor ikke et fullstendig bilde av utviklingen i landbruksbefolkningens samlede næringsinntekter.

Totalkalkylen er et sektorregnskap for selvstendige næringsdrivende og kan ikke ha samme presisjonsnivå som lønnsstatistikk. Data på foretaksnivå viser at det er betydelig variasjon rundt gjennomsnittet, også innen produksjoner og mellom bruk med likeartede forhold og forutsetninger. I tillegg kan revisjon av dataserier med grunnlag i nye data og endring av beregningsprinsipper gjøre at både beregnet inntektsnivå og inntektsutvikling endres mellom beregningsår. I årets beregning har Budsjettnemnda revidert serien for arbeidsforbruk tilbake til 2005, med grunnlag i endelige tall fra Statistisk sentralbyrås (SSB) fullstendige landbrukstelling for 2010. De endelige tallene for 2010 avviker til dels betydelig fra de foreløpige tallene for 2010 som SSB publiserte i desember 2010, og som lå til grunn for fjorårets materiale. Gjennomgangen ga indikasjoner på at tallene fra utvalgstillingen i 2007 er for høye, og at det er usikkerhet knyttet til utvalgstillingene i 2003 og 2005. Budsjettnemnda skriver at:

«SSB har varslet at de vil foreta en evaluering av metodikken som er benyttet for å beregne arbeidsforbruket ved utvalgstillingene i 2001,

2003, 2005 og 2007. Evalueringen vil foreligge til neste års beregninger. Når disse foreligger, kan arbeidsforbrukstallene bli justert på nytt.»

Dette innebærer at det kan bli justeringer av tids-serier fram til 2010, men arbeidsforbrukstallene for 2010 er endelige.

Premissgrunnlaget og rapportering

St.meld. nr. 19 (1999-2000) «Om norsk landbruk og matproduksjon» og Stortingets behandling av denne gjennom Innst. S. nr. 167 (1999-2000), har de siste 10 årene vært det viktigste premissgrunnlaget for utformingen av landbrukspolitikken. Riksrevisjonen gjennomførte en forvaltningsrevisjon om måloppnåelse og styring i jordbruket i 2010. Dokument 3:12 (2009-2010) – Riksrevisjonens undersøkelse av måloppnåelse og styring i jordbruket, ble behandlet av Stortinget i Innst. 77 S (2010–2011).

I april 2012 behandlet Stortinget Meld. St. 9 (2011-2012) *Landbruks- og matpolitikken – Velkommen til bords*, på grunnlag av Innst. 234 S (2011-2012). Meld. St. 9 om landbruks- og matpolitikken definerer fire overordnede mål for norsk landbruks- og matpolitikk: (1) Matsikkerhet, (2) Landbruk over hele landet, (3) Økt verdiskaping og (4) Bærekraftig landbruk.

Departementets rapportering til Stortinget om resultater av jordbruksavtalen, har i stor grad vært lagt opp som en samlet vurdering av måloppnåelsen. Som en oppfølging av Meld. St. 9 arbeider departementet med å videreutvikle et mål- og resultatrapporteringssystem. Selv om det er for tidlig å rapportere resultater med grunnlag i den nye meldingen, er det likevel valgt å organisere resultatrapporteringen rundt hovedmålene i denne.

Det vises til at flere resultatindikatorer er relevante for flere mål. Det må videre gjøres løpende avveininger mellom kryssende hensyn. Det er derfor fortsatt nødvendig å gjøre en samlet vurdering av utviklingen i næringen. Utformingen av virkemidler og forvaltningen av dem må skje gjennom en organisering med god styring og kontroll, der målretting og forenkling av virkemidlene også er viktig.

3.1 Matsikkerhet – nasjonal matproduksjon

Meld. St. 9 sier følgende om produksjonsmål for jordbruket:

«Regjeringen vil, innenfor de gitte handelspolitiske rammer, legge til rette for økt produksjon av jordbruksvarer som det er naturgitt grunnlag for og som markedet etterspør, slik at selvforsyningsgraden kan opprettholdes om lag på dagens nivå.»

I Innst. 234 S (2011-2012) sier komiteen:

«Komiteen er enig i at vi i Norge må utnytte våre ressurser og legge til rette for mest mulig produksjon av de landbruksvarene vi har forutsetninger for å produsere nasjonalt.»

3.1.1 Produksjons- og markedsutvikling

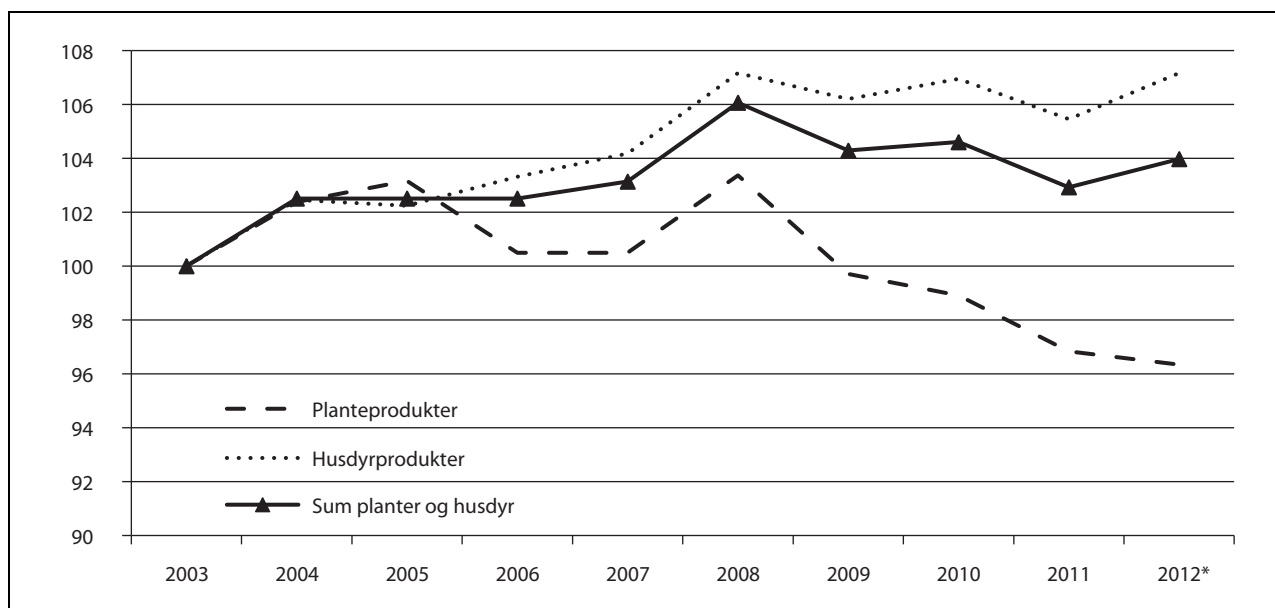
Det siste tiåret har produksjonsvolumet i jordbruket økt med ca. 4 pst., jf. figur 3.1. Produksjonen av husdyrprodukter har økt med om lag 7 pst. Det er særlig produksjon av svin, fjørfe og egg som øker. For det grovførbaserte husdyrholdet er produksjonen forholdsvis stabil, med unntak av storfekjøtt, hvor produksjonen er redusert med 7 pst.

Produksjonen av planteprodukter varierer mer enn for husdyrprodukter og den underliggende produksjonsutviklingen er noe vanskeligere å fastslå. Produksjonen har falt det siste tiåret for korn, poteter og blomster. For korn skyldes produksjonsreduksjonen både redusert areal og svak avlingsutvikling. Produksjonen har økt for grønnsaker. Fruktproduksjonen økte svakt i begynnelsen av perioden, men har falt de siste årene, iflg. normalisert regnskap. I grøntsektoren har markedsforholdene vært ustabile både p.g.a. nasjonale forhold og importkonkurransen. Målprisene oppnås i varierende grad. Redusert produksjon av blomster skyldes særlig at snittblomster mister markedsandeler til import. Det er markedsmuligheter for økt planteproduksjon.

De siste 5 årene har produksjonen økt lite. Dårlige avlinger og lav produksjon i 2011 også i normalisert regnskap, bidrar til at Budsjett-nemnda for 2012 budsjetterer med at produksjonen øker med om lag 1 pst. Nemnda regner med fortsatt redusert planteproduksjon, mens husdyrproduksjonen budsjetteres å øke.

De siste årene har markedene for norske jordbruksvarer vært i noenlunde balanse. For storfe er det underskudd med norskprodusert vare, slik det har vært i en del år. For de kraftfökrævende produksjonene budsjetteres det med overskudd for svinekjøtt. For storfe og kylling er det indiksjoner på at prismulighetene på de dyreste delene av sortimentet begrenses som følge av importkonkurransen.

Figur 3.1 Produksjonsutvikling for plante- og husdyrprodukter de siste ti år, iflg. volumindekser fra normalisert regnskap, 2003=100.

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

Tilbudsoverskudd gir økt omsetningsavgift og lavere prisuttak i markedet enn det jordbruksavtalen gir grunnlag for. Det er jordbrukets økonomiske ansvar å holde råvaremarkedene i balanse. Budsjettnemnda har beregnet et brutto pristap som følge av tilbudsoverskudd for gris på om lag 120 mill. kroner i 2012.

3.2 Landbruk over hele landet

Meld. St. 9 angir at:

«Det skal legges til rette for landbruk over hele landet med sikte på matproduksjon, verdiskaping, bosetting, sysselsetting og ivaretagelse av kulturlandskap.»

I Innst. S 234 (2011-2012) heter det:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Høyre, ser det som positivt at det i meldingen legges opp til å ta hele landet i bruk, og at det skal legges til rette for økt matproduksjon basert på norske ressurser, som grovfôr og beite. Vi skal også i fremtiden ha et mangfold av gårdsbruk i Norge, med en variert bruksstruktur, og landbruk over hele landet.»

I de siste års jordbruksoppjør er det gitt sterk prioritet til de grasbaserte produksjoner i distriktene. Landbrukspolitikken skal motvirke betydelige og tunge økonomiske og samfunnsmessige trender, og departementet har i mange år rapportert til Stortinget om grader av manglende måloppnåelse i noen områder av landet. En sammenligning med f.eks. Sverige kan likevel i noen grad illustrere positive resultater av politikken i Norge på dette området.

Produktivitetsutviklingen i jordbruket har i mange år vært større enn i andre næringer som følge av økt avling og ytelse per enhet, og gjennom redusert arbeidsinnsats som følge av teknologiske forbedringer og strukturendringer etc. Når markedet i hovedsak er avgrenset til innenlands forbruk, betyr det at samlet sysselsetting går ned. Regjeringen legger stor vekt på å stimulere til å utvikle bygdenæringer.

Måloppnåelsen for landbruk over hele landet belyses å gjennom følgende parametre:

- arealutvikling og -fordeling
- geografisk fordeling av produksjon og arbeidsforbruk
- nærings- og bygdeutvikling, inkl. likestilling og rekruttering

3.2.1 Arealutvikling og -fordeling

I perioden 1979-1999 økte det registrerte jordbruksarealet med 8,2 pst. Denne utviklingen har

Tabell 3.1 Utviklingen i jordbruksareal, 1000 dekar

	1979	1989	1999	2005	2010	2011	Endring 1999-2011
Åker og hage	4 147	4 430	3 995	3 804	3 536	3 474	-13,0 %
Fulldyrket eng og beite	4 211	4 384	4 877	4 858	4 765	4 742	-2,8 %
Sum fulldyrket jord	8 358	8 814	8 872	8 662	8 301	8 216	-7,4 %
Annen eng og beite	1 239	1 095	1 511	1 692	1 758	1 766	16,9 %
Jordbruksareal i drift i alt	9 597	9 909	10 383	10 354	10 059	9 982	-3,9 %
Jordbruksareal i daa/innbygger	2,36	2,35	2,34	2,25	2,07	2,03	

Kilde: Budsjettmemnda for jordbruket

senere flatet ut, og i perioden 1999-2011 er det estimert en reduksjon i totalt jordbruksareal på ca. 3,9 pst., jf. tabell 3.1. Registrert totalareal var på sitt høyeste i 2001. Nedgangen i jordbruksareal skyldes i all hovedsak reduksjon i arealet med åker og hage.

Fra 2005 har nytt digitalt kartgrunnlag vært tatt i bruk som kontrollgrunnlag ved søknad om produksjonstilskudd. Ved søknadsrunden i 2011 var 81 pst. av jordbruksarealet omfattet av det nye kartgrunnlaget. Tall fra Statens landbruksforvaltning (SLF) viser at arealmålingene fra nytt kartverk i perioden 2005-2011 innebar en engangsreduksjon i arealet på 2,8 pst. i gjennomsnitt i de kommunene hvor kartverket ble tatt i bruk. For øvrige kommuner var nedgangen 0,1 pst. i gjennomsnitt. Effekten av nytt kartverk kan både skyldes mer nøyaktige målinger og at endringer som har skjedd over tid først fanges opp når nytt kartverk tas i bruk.

Reduksjonen i totalt jordbruksareal i drift fra 1999 til 2011 har først og fremst skjedd på Vestlandet, i Agder-fylkene og i Nord-Norge, som har hatt en reduksjon på mellom 5,4 og 9,7 pst. I alle landsdeler reduseres fulldyrket areal mer enn totalarealet, relativt sett. Iflg. statistikken er det bare i Rogaland at totalarealet har økt.

3.2.2 Geografisk fordeling av produksjon og arbeidsforbruk

Når det gjelder produksjonsfordelingen det siste tiåret, er hovedbildet at økningen i produksjoner med vekst kommer i mer sentrale områder, mens produksjonen for øvrig er mer stabil. Den sterke produksjonsøkningen av kylling har først og fremst kommet i Trøndelag, i Rogaland og på Østlandet. Det har imidlertid også vært vekst i kyllingproduksjonen i områder med mindre produk-

sjon. Veksten i grønnsaker på friland har kommet på Østlandet. Veksten i svinekjøttproduksjonen har i størst grad kommet i Rogaland.

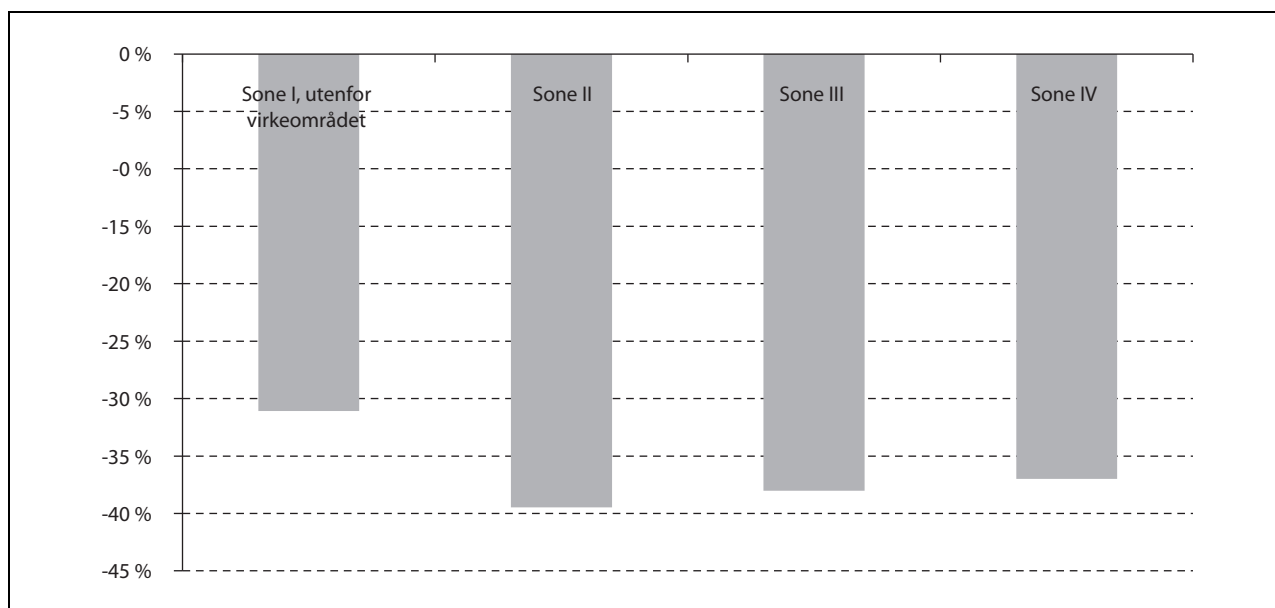
For de grasbaserte produksjonene har produksjonen vært mer stabil det siste tiåret og det har vært relativt små endringer i den geografiske produksjonsfordelingen etter sentrum/periferi-inndelingen.

Rogaland og Østlandet har hatt en reduksjon i arbeidsforbruket siden 1999 på henholdsvis 28 og 31 pst., mens reduksjonen for øvrige landsdeler har vært fra 38 til 42 pst. At Trøndelag er på linje med øvrige landsdeler, målt med denne indikatoren, kan skyldes at den arbeidskrevende melkeproduksjonen utgjør en stor andel i Trøndelag og at det har skjedd betydelige strukturendringer det siste tiåret.

Til tross for omfattede bruk av virkemidler har reduksjonen i registrert arbeidsforbruk i jordbruket det siste tiåret vært minst utenfor virkeområdet for de distriktpolitiske virkemidlene (31 pst. i sone 1), mens reduksjonen i alle de tre øvrige sonene har vært hhv. 39, 38 og 37 pst., jf. figur 3.2.

3.2.3 Nærings- og bygdeutvikling

Jordbruksavtalen finansierer en rekke virkemidler som skal bidra til næringsutvikling i landbruket. Midlene er vesentlige for å nå målsettingen om å opprettholde et levende landbruk over hele landet. Meld. St. 9 har en særskilt oppmerksomhet på behovet for investeringer i landbruket og for et løft for bygdenæringer. Landbruks- og matdepartementets strategi *Ta landet i bruk!* har vært førende for arbeidet med landbruksbasert næringsutvikling. Strategien bygger opp under hovedmålene i landbrukspolitikken og har dannet et rammeverk for alle typer lønnsom næringsvirksomhet med utgangspunkt i gårdens menneske-

Figur 3.2 Utviklingen i registrert arbeidsforbruk for virkeområdene for distriktpolitiske virkemidler fra 1999 til 2010.

lige og materielle ressurser, samt naturressursene.

I tillegg til den nasjonale strategien fra Landbruks- og matdepartementet, har alle fylker utarbeidet en regional strategi for næringsutvikling som tilpasser virkemiddelbruken til de mest aktuelle utfordringene i regionen. De regionale strategiene er utarbeidet av det regionale partnerskapet bestående av Fylkesmannen, Innovasjon Norge, Fylkeskommunen, landbrukets organisasjoner, kommunene med flere.

Det er fremdeles stor etterspørsel etter investeringsvirkemidler i landbruket. Mange av søknadene gjelder midler til oppgradering av eksisterende driftsapparat for å imøtekomme nye krav til driftsbygninger og dyrevelferd, men det er også stor etterspørsel etter midler til utvikling av bygdenæring.

3.2.3.1 Stiftelsen Matmerk

I 2011 skiftet KSL Matmerk navn til Matmerk. Stiftelsen Matmerk har som formål å styrke konkurransevnen til norsk matproduksjon og å skape preferanse for norsk produsert mat. Det skjer gjennom arbeid med kvalitetsstyring, kompetanse og synliggjøring av norske konkurransefortrinn og opprinnelse overfor matprodusenter, handel og forbrukere. Stiftelsen har i oppgave å administrere og videreutvikle Kvalitetssystem i landbruket (KSL), godkjennings- og merkeordningen for Inn

på tunet, merkeordningene *Nyt Norge*, *Beskyttede betegnelser* og *Spesialitet*, *Kompetanseutviklingsprogrammet i landbruket* (KIL), samt generisk markedsføring av økologisk mat. Stiftelsen har også en viktig oppgave i å bidra til profilering og markedsadgang for norske matspesialiteter. I 2011 har Matmerk i større grad enn før tatt i bruk digitale medier som kommunikasjonskanal og etablerte bl.a. et digitalt opplysningskontor for økologisk mat.

Kvalitetssystem i landbruket (KSL)

Formålet med KSL er å dokumentere for forbrukerne, varekjedene og myndighetene hvordan produksjonen på norske gårdsbruk foregår, og å være et styrings- og kvalitetssystem for den enkelte bonde. I 2011 ble det gjennomført om lag 4 200 eksterne revisjoner. KSL-standarden har blitt revidert, med vekt på det nye hygieneregulverket og HMS.

Merkeordningen Beskyttede betegnelser

Merkeordningen *Beskyttede betegnelser* er en sentral konkurransestrategi for norsk matproduksjon. Totalt har 19 norske produkter fått godkjenning etter at Kurv frå Valdres fikk godkjenning i 2011. Ved utgangen av 2011 var 5 av 8 utestående søknader om godkjenning ferdig fra Mattilsynet for videre behandling i Matmerk.

Merkeordningen Spesialitet

Ved utgangen av 2011 var 205 produkter fra 50 bedrifter godkjent for bruk av Spesialitetmerket. 8 nye produkter ble godkjent mens 3 ble meldt ut av merkeordningen. Et prioritert område i 2011 har vært å etablere en tettere kontakt med merkebrukerne. Matmerk har derfor etablert et merkebrukerutvalg med representanter for brukere av Spesialitet og Beskyttede betegnelser.

Utvikling av merkeordningen Nyt Norge

Merkeordningen ble lansert i 2009. I 2011 ble 12 virksomheter godkjent for bruk av merket, og totalt er nå 28 virksomheter godkjent for til sammen 1 076 produkter. Dette inkluderer to av fire matvarekjeder. Målet med kommunikasjonsarbeidet i 2011 har i hovedsak vært å bygge kjennskap til, og kunnskap om ordningen. Markedsføringen av merkeordningen har vært gjennomført med jevnt trykk gjennom hele året, og med fire større kampanjer.

Kompetanseutviklingsprogrammet i landbruket (KIL)

Formålet med KIL er å bidra til kompetanseutvikling for yrkesutøvere innen primærlandbruket, og i bygdenæringene. Midlene skal bl.a. bidra til å utvikle nye kompetansegivende tilbud og til videreføring og videreutvikling av eksisterende kompetansegivende tilbud. I 2011 ble 18 søknader om støtte innvilget. Til sammen ble det gitt tilsagn om tilskudd på nær 5,5 mill. kroner.

3.2.3.2 Rekruttering, likestilling, utdanning og kompetanse

Landbruks- og matdepartementet har i *Strategi for likestilling i landbrukssektoren* fra 2007 satt mål om 40 pst. kvinnelig representasjon når det gjelder eierandel, næringsutøving og deltagelse i styrende organ i landbrukssektoren. *Handlingsplan for meir entreprenørskap blant kvinner* fra 2008 er en felles satsing fra 7 departement, herunder Landbruks- og matdepartementet.

Kvinner eier i dag 25 pst. av alle landbruks-eiendommer. Kvinner driver og eier ofte de mindre gårdsbrukene. Flere av samvirkeorganisasjonene har nådd målet om minst 40 pst. representasjon av hvert kjønn i sine styre.

Det har vært en positiv utvikling i andelen etablerertilskudd og BU-midler til kvinner de siste årene. I 2011 var kvinneandelen på 48 pst. for BU-midlene og hele 74 pst. for etablererstipendene.

Trendundersøkelser viser en forholdsvis høy kvinneandel i næringer som Inn på tunet, gårds-turisme/grønt reiseliv og økologisk drift. Det arbeides med et bedre dokumentasjonsgrunnlag for utviklingen i disse næringene generelt.

Som en del av satsingen for å rekruttere ungdom inn i næringen ble det av avtalepartene satt av 4,5 mill. kroner til et treårig nasjonalt prosjekt «Velg landbruk». Prosjektet skal arbeide for å styrke rekrutteringen til landbruksutdanning på alle nivå. Prosjektansvar og prosjektsekretariat er lagt til Norges Bondelag. Prosjektet ses i sammenheng med øvrige midler til rekruttering og kompetanse i landbruket.

Matindustriens kompetanseprosjekt er et samarbeid mellom NHO Mat og landbruk, NHO Mat og Drikke, Landbrukets Arbeidsgiverforening (LA) og Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund (NNN), for å styrke kompetanse- og rekrutteringsgrunnlaget i matindustrien. Landbruks- og matdepartementet støtter prosjektet med 1,5 mill. kroner per år over sentrale BU-midler. 2012 er siste år LMD bidrar med midler til prosjektet.

Fylkesvise midler til rekruttering, likestilling og kompetanseheving i landbruket

Fylkeskommunene får 20 mill. kroner til arbeid med rekruttering, likestilling og kompetanseheving i landbruket. Ordningen skal tilpasses regionale utfordringer på området innen både tradisjonelt landbruk og bygdenæring. Fylkesvis fordeling av midlene er basert på samme fordelingsnøkkel som benyttes for de fylkesvise bygdeutviklingsmidlene.

Midlene forvaltes med bakgrunn i regionale strategier for landbruksbasert næringsutvikling, og fylkeskommunenes øvrige strategi- og plan-dokumenter på området. Det skal legges til rette for et forpliktende samarbeid med næringen om innretningen av midlene spesielt, og den landbrukspolitiske dialogen i fylket generelt. Enkelte fylker har utarbeidet egne strategier og handlingsplaner for bruken av midlene regionalt.

I 2011 er tilskuddsmidlene hovedsaklig benyttet til kompetansehevende kurs og tiltak av kortere varighet innenfor det tradisjonelle landbruket og bygdenæringene. Det er også tildelt midler til tiltak med formål om å øke rekrutteringen til næringen og til videregående opplæring og voksenopplæring innenfor naturbruksfag. Det har vært fylkesovergripende samarbeid i tilfeller der søknader har involvert flere fylker. Tildeling av midler er forankret politisk i fylkene etter proses-

ser der nærings- og interesseorganisasjoner og Fylkesmannen har vært rådgivende.

3.2.3.3 HMS i landbruket

Ulykkes- og skadesituasjonen i landbruket er ikke tilfredsstillende. Ved siden av de personlige belastningene, påfører dette både næringen og samfunnet store kostnader. Arbeidsgrupperapporten *Helse, miljø og sikkerhet i landbruket – organisering og arbeidsformer* ligger til grunn for arbeidet. Nasjonalt samarbeidsforum for HMS i landbruket ble opprettet i 2010. Styret for forskningsmidler over jordbruksavtalen har innvilget 5,6 mill. kroner over 4 år til forskningsprosjektet *Sikkerhetskultur, arbeidshelse og ulykker i norsk landbruk – situasjonsbeskrivelse og framtidige utfordringer*.

Landbrukets HMS-tjeneste tilbyr rådgiving i form av kurs, krisebistand og tilleggstjenester. Det ble bevilget 14 mill. kroner til Landbrukets HMS-tjeneste i 2011. Under jordbruksoppkjøret 2011 ble det i tillegg avsatt 1 mill. kroner til en kampanje for HMS i landbruket i regi av Landbrukets HMS-tjeneste.

3.2.3.4 Lokalmatprogrammet

Lokalmatprogrammet skal øke verdiskapingen for primærleddet, øke kunnskapen om lokalmat og regionale konkurransefortrinn og bidra til økt vektlegging av kvalitet. Programmet består i hovedsak av ordningene *mobilisering og bedriftsutvikling, kompetansetiltak og omdømmetiltak*. Budsjettrammen for programmet var på 63,5 mill. kroner i 2011. I tillegg ble i underkant av 25 mill. kroner overført fra tidligere år.

Det ble søkt om 113,4 mill. kroner i støtte fra programmet i 2011. Det ble innvilget 76,4 mill. kroner til 123 prosjekter. Etterspørselen fra bedriftene har økt det siste året.

Innovasjon Norges Kundeeffektundersøkelse for 2011 blant bedrifter som fikk støtte i 2010,

viser at programmet oppgis å ha svært høy addisjonalitet, dvs. at programmet anses å ha vært utløsende for at prosjektene har blitt realisert. Av de spurte sier hele 97 pst. at tjenesten som tilbys har middels eller høy addisjonalitet. Effekten med hensyn til samarbeid er spesielt god. Effekten på innovasjon og omsetningsøkning ligger godt over snittet for Innovasjon Norges programmer.

Offentlige strategier

Offentlige strategier er en del av Lokalmatprogrammet. I 2011 ble det avsatt 7 mill. kroner til ordningen. Midlene brukes til å synliggjøre og profilere norske råvarer og matkultur nasjonalt og internasjonalt, med sikte på å styrke omdømmet til norsk mat og landbruk, og å skape interesse for ny næringsutvikling på mat- og reiselivsområdet.

Prosjekter som ble støttet i 2011 omfatter bl.a. Internationale Grüne Woche (IGW) i Berlin i samarbeid med Innovasjon Norge, Nærings- og handelsdepartementet og Utenriksdepartementet. Satsingen i 2011 omfatter også støtte til Måtidets Hus / NCE Culinology i Stavanger, samt til delfinansiering av den landsomfattende konkurransen «Det norske måltid».

3.2.3.5 Fylkesvise bygdeutviklingsmidler (BU-midlene)

De fylkesvise BU-midlene har et todelt formål. De skal bidra både til utvikling av ny næringsvirksomhet på landbrukseiendommen, og til utvikling og modernisering av det tradisjonelle landbruket.

Forvaltningsansvaret deles mellom Innovasjon Norge og Fylkesmannen på regionalt nivå. Det er Innovasjon Norge som forvalter de bedriftsrettede midlene, og Fylkesmannen som forvalter de øvrige midlene til utviklings- og tilretteleggingstiltak. Midlene forvaltes i henhold til forskrift om midler til bygdeutvikling.

Tabell 3.2 Fylkesvise BU-midler (ekskl. adm. kostnader og rentestøtte), mill. kroner

	Innvilgningsramme 2011	Innvilget 2011 ¹	Budsjett 2012
Innovasjon Norge: Bedriftsrettede tiltak	384,5	394,0	413,0
Lokal forvaltning BU-midler ²	14,6	15,4	15,6
Fylkesmannen: Utredning/tilrettelegging	45,4	69,4	44,4
SUM	444,5	478,8	473,0

¹ Faktisk innvilget er høyere enn innvilgningsramme p.g.a. overføring av ubrukte midler fra tidligere år.

² Ordningen gjelder regionrådene i Valdres og Nord-Gudbrandsdalen.

Tabell 3.3 Fylkesvise bedriftsrettede BU-midler ekskl. rentestøtte. Fordeling av innvilgning på ulike formål og andel til kvinner, 2011.

Ordning	Innvilget i mill. kroner	Kvinneandel av midlene i %
Investeringer, tradisjonelt landbruk	299,1	41
Investeringer, bygdenæringer	94,8	70
Lokal forvaltning av BU-midler ¹	13,7	24

¹ Gjelder regionrådene i Valdres og Nord-Gudbrandsdalen

For 2011 ble fylkene tildelt til sammen 444,5 mill. kroner i BU-midler ekskl. rentestøtte og administrasjonskostnader. Tabell 3.2 gir en oversikt over de fylkesvise BU-midlene i 2011. Som det fremgår av tabellen, er ordningen med lokal forvaltning av BU-midler i Valdres og Nord-Gudbrandsdal finansiert innenfor den ordinære rammen for fylkesvise BU-midler. I 2011 innvilget Innovasjon Norge støtte til 1 421 bedriftsrettede tiltak. Avslagsprosenten hos Innovasjon Norge i 2011 for landet totalt var på 7 pst. og utgjør 99 søknader. Det blir imidlertid foretatt en betydelig siling av prosjekter på kommunenivå for å utnytte de begrensede rammene best mulig.

Investeringsstøtte til tradisjonelt jord- og hagebruk skal avpasses de nasjonale markedsforholdene. I 2011 ble det innvilget 901 søknader om tilskudd til investeringer i det tradisjonelle landbruket. Ved slike investeringer foretas det ofte en betydelig modernisering av driften på eiendommene. Dette vil ofte være en forutsetning for at foretakene kan fortsette å gi arbeid og inntekt for en ny generasjon. En slik modernisering fører vanligvis til at arbeidsforbruket blir redusert per produsert enhet og at arbeidstid frigjøres til andre områder.

I tilknytning til etablering av ny næringsvirksomhet i landbruket er det en klar politisk målsetting at BU-midlene skal bidra til økt sysselsetting og etablering av nye, lønnsomme arbeidsplasser. Innovasjon Norges rapport om fylkenes bruk av bygdeutviklingsmidler i 2011 anslår en sysselsettingsvekst på omlag 468 årsverk, basert på søkerens forventninger til sysselsettingsvekst.

Fylkesmannen har i 2011 innvilget BU-midler til 647 utrednings- og tilretteleggingstiltak. Utrednings- og tilretteleggingstiltak omfatter mange ulike tiltak, som næringsutviklings- og mobiliseringsprosjekter på matområdet, reiseliv og opplevelsproduksjon, Inn på tunet, kunnskapsbasert næringsutvikling, økologisk landbruk, skogbruk, bioenergi, praktikantordningen mv. Et økende

antall tiltak går til utviklingsprosjekt innenfor det tradisjonelle landbruket. Midlene inngår ofte som en del av landbrukets bidrag til regionale utviklingsprosjekt initiert av andre regionale utviklingsaktører. En kartlegging av midlene fra 2010 gjort av Landbruks- og matdepartementet, viser at midlene i stor grad blir brukt i partnerskap og samfinansiert med andre lokale og regionale aktører. Kartleggingen viste også at midlene har en utløsende effekt på andre regionale utviklingsmidler som kommer landbruket til gode.

BU-midlene skal legges til rette for et landbruk der kvinner og menn gis like muligheter. Tabell 3.3 viser fordelingen av midler og tilsagn fordelt på ulike formål, og viser at en betydelig andel av tilsagnene ble gitt til kvinner. Kvinneandelen av innvilget beløp har økt i 2011 både innenfor tradisjonelt landbruk og innenfor bygdenæringer.

For tradisjonelt landbruk er kvinneandelen av innvilget beløp på tilnærmet 40 pst. For bygdenæringer har kvinneandelen av innvilget beløp økt fra 58 pst. i 2010 til 70 pst. i 2011. For etablererstipend er kvinneandelen av bevilget beløp på hele 74 pst. Det vises til kapittel 3.2.3.2. for ytterligere omtale av dette.

Innovasjon Norge har målt den distriktpolitiske innretningen av BU-midlene ved å registrere hvor stor andel av innvilget beløp som har gått til foretak lokalisert innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. I 2011 gikk 70 pst. av BU-midlene til tiltak innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Av midlene til tradisjonelt jord- og hagebruk er tildelingen til foretak i kommuner med distriktpolitisk status 73 pst. Nivået på innvilget beløp innenfor det distriktpolitiske virkeområdet er relativt stabilt.

Rentestøtte

Ordningen med rentestøtte er en del av BU-ordningen, og reguleres av forskrift om midler til bygdeutvikling. Støtten innvilges i forkant av investe-

ringen og utbetales hvert halvår i 15 år fra investeringen er ferdigstilt. Det kan gis rentestøtte til lån innenfor en låneramme på totalt 1 mrd. kroner. Det ble i 2011 gitt rentestøtte til en låneramme på i alt 1 018,2 mill. kroner.

Risikolån

Det ble åpnet for å sette av midler til et taps- og rentestøttefond innenfor rammen av de fylkesvise BU-midlene fra og med 2006. Avsetningen i 2011 var på 9,0 mill. kroner.

3.2.3.6 Sentrale bygdeutviklingsmidler

De sentrale BU-midlene brukes til prosjekttrettet virksomhet og tiltak av landsomfattende karakter. Rammen for de sentrale BU-midlene i 2011 var på 17 mill. kroner. Av midlene ble 8 mill. kroner fordelt av avtalepartene, mens 9 mill. kroner ble disponert av Landbruks- og matdepartementet. I samråd med avtalepartene ble det bl.a. tildelt midler til grunnfinansiering av organisasjoner og ulike prosjekter etter søknad.

Av midlene som Landbruks- og matdepartementet disponerte, ble det bevilget støtte til matpolitiske prosjekter, regionale og kommunale utviklingsprosjekter, prosjekt innen areal- og bosettingspolitikk mv.

3.2.3.7 Inn på tunet

Inn på tunet er tilrettelagte og kvalitetssikrede velferdstjenester på gårdsbruk. Tjenestene skal gi mestring, utvikling og trivsel. Aktivitetene i tjenestetilbudet er knyttet opp til gården, livet og arbeidet der. Det er i dag om lag 1100 Inn på tunet-gårder.

Nasjonal strategi for Inn på tunet ble lagt fram 20. februar 2012 av Landbruks- og matdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet. Strategien skal følges opp med en egen handlingsplan for konkretisering av tiltak og satsinger.

Inn på tunet-løftet (2010 -2012) skal skape økt forankring av tilbudene i kommunesektoren og utvikling av gode tjenester til innbyggerne. Totalrammen er på 18 mill. kroner fordelt over tre år. Etter de to første årene er midlene fordelt som tilskudd til 64 kommuner som står bak 46 prosjekter. Prosjektene varierer fra integrering av flyktninger, arbeidstrening, rusomsorg, tilpasset opplæring i skolen, frafall i videregående skole og tilbud for demente.

Matmerk har fra 2012 fått ansvaret for en egen godkjennings og merkeordning for Inn på tunet.

Matmerk har etablert en bredt sammensatt Faggruppe for Inn på tunet som skal gi råd og veiledning til Matmerks arbeid med Inn på tunet.

3.2.3.8 Grønt reiseliv

Grønt reiseliv er landbrukets bidrag til oppfølgingen av Regjeringens reiselivsstrategi. Landbruks- og matdepartementet har flere reiselivsrelaterte satsinger. I tillegg til de tre satsingene nevnt nedenfor er støtten til utvikling av verdensarvområdene, Utvalgte kulturlandskap, Seterprosjektet, satsingen på frukt/bær/kulturlandskap/reiseliv på Vestlandet og Norges stand på Internationale Grüne Woche viktige bidrag til en reiselivsrelatert satsing på landbruks- og matområdet.

Utviklingsprogrammet for Grønt reiseliv

Utviklingsprogrammet for Grønt reiseliv skal bidra til å videreutvikle det natur- og kulturbaserte reiselivet i tilknytning til landbruket. Programmets innsatsområder er produktutvikling, kompetanse, markedsføring og samarbeid. Med overførte midler hadde programmet en disponibel ramme på 18,3 mill. kroner for 2011. Av dette er 13,1 mill. kroner fordelt til markedsføringstiltak og temaprojekter innenfor vandring, sykkel og fiske, mens omlag 3,1 mill. kroner er tildelt 10 større utviklingsprosjekter på grunnlag av søknader fra ulike reiselivsaktører. Oppmerksomheten rundt programmet og etterspørselen etter midler har steget som et resultat av aktiv markedsføring av programmet.

Utviklingsprogrammet for innlandsfisk

Under jordbruksforhandlingene i 2007 ble det vedtatt å gjennomføre et femårig utviklingsprogram for innlandsfiske, fra og med 2008. Programmet har sin bakgrunn i Landbruks- og matdepartementets Handlingsplan for innlandsfiske, som ble lagt fram i 2006. Handlingsplanen dokumenterte at det er et uutnyttet potensial i innlandsfiske som tilleggsnæring i landbruket, både som matressurs (yrkesfiske og oppdrett) og som fiskeopplevelser (landbruksbasert turisme og reiseliv). Innvilgningsrammen for programmet var 4 mill. kroner i 2011, og interessen for programmet har vært stor. For 2011 kom det inn om lag 40 søknader med et samlet søknadsbeløp på over 13 mill. kroner. Prosjektene det er gitt støtte til favner bl.a. utvikling av internettbasert fiskekortsalg, utvikling av et mangfold av fisketurismeprodukter, utviklingstiltak som skal legge grunnlag for aktivt

næringsfiske og kunnskapsutvikling knyttet til oppdrett av røye.

Mat langs Nasjonale turistveger

I jordbruksoppkjøret 2009 ble det vedtatt å igangsette et treårig prosjekt kalt Mat langs Nasjonale turistveger, med en totalramme på 6 mill. kroner. Målet er å øke landbruksbasert næringsutvikling innen mat, reiseliv og opplevelser langs 4 turistveger i samarbeid med andre aktører i verdikjedene for mat og reiseliv. For å sikre eierskap og engasjement i de berørte regioner har Fylkesmannen i Oppland fra 2010 tatt på seg ansvaret for koordinering og økonomiforvaltning, og det er opprettet en regional styringsgruppe for dette formål.

3.2.3.9 Skogbruk og bioenergi

I Meld. St. 9 sier Regjeringen at den vil legge til rette for å styrke skogens bidrag til verdiskaping i hele landet og til å nå viktige energi, klima og miljømål. St. meld. nr. 39 (2008-2009) *Klimautfordringene – landbruket en del av løsningen* understreker skogens rolle i klimasammenheng. Målbevisst ressursoppbygging og forvaltning av skogressursene gir grunnlag for å nå målene. Regjeringen skrev i Meld. St. 21 (2011-2012) Norsk klimapolitikk at i samsvar med norsk holdning i de internasjonale klimaforhandlingene og skogens reelle binding av karbon, vil Regjeringen føre en aktiv skogpolitikk gjennom tiltak som øker skogens karbonlager bl.a. ved skogplanting og styrket skogvern. Skogressursene er også en viktig kilde til fornybar energi og til produksjon av trematerialer som erstatning for mer klimabelastende materialer. Skogens rolle som fornybar ressurs styrkes gjennom forskning, verdiskaping og langsiktig bærekraftig forvaltning av skogen.

Førstehåndsverdien av tømmeret som ble hogd og omsatt lå i 2010 på 3 milliarder kroner. Den samlede brutto produksjonsverdien i skog- og treforedlingsektoren var i 2010 på 44 milliarder kroner, og utgjorde 5,8 pst. av den totale omsetningen i norsk industri. Skogsektoren bidrar dermed til betydelig verdiskaping og ringvirkninger i samfunnet. Skogens positive rolle i klimasammenheng vil også bidra til å styrke grunnlaget for næringsutvikling og verdiskaping.

I 2011 ble det i Norge satt ut 23,3 mill. skogplanter over et areal på 135 000 dekar. I forhold til 2010 er dette en økning på 15 pst. i antall planter. Den totale investeringen i skogplanting på landsnivå var i 2011 på 115,4 mill. kroner. Planteaktivite-

ten har de senere årene vært lav. Derfor er det positivt at aktiviteten har tatt seg opp.

Stående kubikkmasse er større enn noen gang tidligere i moderne tid. I Meld. St. 9 sier Regjeringen at den vil møte eventuell økt etterspørsel etter råstoff fra skogen ved å legge til rette for økt bærekraftig avvirkning og uttak av skogbiomasse. Avvirkningen i norske skoger har de senere årene ligget på rundt 8–10 mill. m³. I tillegg kommer hogst til ved som årlig ligger på mellom 2 og 3 mill. m³. Skognæringen er direkte eller indirekte påvirket av konjunktursvingninger og utvikling i internasjonal økonomi, og de ulike delene av næringen påvirker hverandre.

Om lag halvparten av de truede og nær truede artene i Norge lever i skog, og for ca. 1 400 av disse artene er skogbruk antatt å være en negativ påvirkning. Skogbruket har over flere tiår jobbet aktivt for å løse miljøutfordringer som oppstår som følge av skogsdrift. Skogbrukets miljønnsats er utviklet dels innenfor næringen selv og dels i et partnerskap mellom næring og myndigheter. Miljøregistreringer og fortsatt kunnskapsutvikling danner grunnlaget for bl.a. gode avveier mellom klimatiltak og hensynet til biologisk mangfold i skog. Det er ikke noe som tyder på at det totalt sett har vært en forverring i situasjonen for våre truede og nær truede arter fra 2006 til 2010.

Innvilgningsrammen til skogbrukstiltak og bioenergi over Landbrukets utviklingsfond i 2011 utgjorde 229 mill. kroner, jf. tabell 3.12. Gjennom ordningen for tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK) ble det i 2011 gitt totalt 134 mill. kroner i tilskudd fordelt på skogkultur (46 pst.), førstegangstynning (1 pst.), miljøtiltak i skog (6 pst.), veibygging (37 pst.), og drift med taubane og med hest (6 pst.). Tilskuddet til veibygging omfatter både nybygging og ombygging av skogsveier, hvorav tilskudd til ombygging har den største andelen (78 pst. i 2010). Midlene til veibygging og drift med taubane og med hest blir forvaltet av Fylkesmannen, mens de øvrige midlene blir forvaltet av kommunene.

Tilskuddsmidlene over LUF kan brukes både til miljøregistreringer i forbindelse med skogbruksplanleggingen og til miljøhensyn gjennom tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket. Miljøregistreringer må være gjennomført før man kan sette i gang med skogbrukstiltak i et område. Så langt har skogeierne satt til side opp mot en halv million dekar, fordelt på 70-80 000 forekomster, for frivillige miljøhensyn, i hovedsak ikke-hogst. På det nåværende tidspunkt utgjør dette arealet 1-2 pst. av taksert produktivt skogareal. Det arbeides nå med å klarlegge hvilke tøm-

Tabell 3.4 Innvilgningsramme skogbruk og bioenergi i perioden 2009-2011, mill. kroner

	2009	2010	2011
Nærings- og miljøtiltak i skogbruket	108	126	134
<i>Veibygging, taubane og hest</i>	59	66	66
<i>Skogkultur, miljøtiltak og andre tiltak</i>	49	60	68
Kystskogbruket	10	10	10
Skogbruksplanlegging med miljøregistrering	30	33	29
Bioenergi ¹	35	39	45
Sentrale tiltak	10	10	11
<i>Kompetansetiltak²</i>	10	10	11
Sum	193	218	229

¹ 1 mill. kroner til administrasjon av Bioenergiprogrammet ble overført fra Nærings- og handelsdepartementets budsjett i 2011

² Skogbrukets kursinstitutt

merressurser disse områdene omfatter. Det er grunn til å anta at områdene inneholder 8-10 mill. m³ som ellers kunne avvirkes, men som skogeierne på frivillig basis setter til side av hensyn til viktige miljøverdier og i tråd med krav i Norsk PEFC Skogstandard og forskrift om bærekraftig skogbruk. Registreringene dekker nå store deler av det produktive skogarealet, og det er viktig å følge opp dette arbeidet på en god måte. Det innebærer at innsamlede data må forvaltes på en slik måte at de kan gjenbrukes rasjonelt, og det må legges til rette for nødvendige nykartlegginger i områder der det er behov for det. Tilskuddene til miljøtiltak er bl.a. blitt brukt til å støtte opp om skogbrukets frivillige miljøarbeid.

Skogbruk i kyststrøkene har særskilte utfordringer knyttet til bl.a. lav veidekning, høy andel vanskelig terreng, eiendomsstruktur, mangel på utbygd industri mv. Med bakgrunn i dette har skogbruket i kyststrøkene over tid fått tildelt større andel av de ordinære tilskuddsmidlene enn objektive kriterier skulle tilsi. I tillegg gis det en særskilt bevilgning til Kystskogbruket, som omfatter kystfylkene fra Vest-Agder til Finnmark. Disse fylkene har betydelige skogressurser, bl.a. fordi tidligere tiders skogreisingsområder nå er i ferd med å bli hogstmodne, men har tradisjonelt hatt lav skogbruksaktivitet. Tilskuddet til kystskogbruket må ses på som et midlertidig tiltak for å legge til rette for et mer lønnsomt skogbruk og økt verdiskaping lokalt og regionalt.

Satsingen på bioenergi gjennom bioenergiprogrammet bidrar til mer miljøvennlige energiløsninger både i landbruket og i andre sektorer, sam-

tidig som det gir mulighet for økt verdiskaping for skogeiere. Aktiviteten under Bioenergiprogrammet er stadig økende, og i 2011 ble gitt tilsagn for om lag 79 mill. kroner hvorav 50 mill. kroner ble dekket av den ordinære rammen for 2011, 7 mill. kroner ble bevilget over statsbudsjettet, mens 22 mill. kroner var overførte ubrukte midler fra tidligere år. Det var ingen ubenyttede midler for overføring til 2012. Den største andelen prosjekter var som tidligere år større gårdsvarmeanlegg for leveranse av energi til næringsdrift. De to siste årene har det samtidig vært en nedgang i antall prosjekter for konvertering til bioenergi i våningshus. Aktiviteten under de øvrige målområdene lå i 2011 på omtrent samme nivå som tidligere. Prosjektene har utløst en energiproduksjon tilsvarende 42,5 GWh.

3.2.3.10 Utviklingstiltak for geit – Friskere geiter

Målet med prosjektet *Friskere geiter* er å få kontroll med sjukdommene CAE, byllesjuka og paratuberkulose hos geit, og dermed sikre friske dyr, bedre dyrevelferd og bedre produkter. I Jordbruksavtalen 2010 ble det bestemt å videreføre saneringsprosjektet i en fase III og gjennomføring i hele geitepopulasjonen. Det ble ikke fastsatt sluttidspunkt for prosjektet.

Påmelding til sanering omfatter med unntak av 3 produsenter nå hele melkegeitpopulasjonen i Norge. Totalt har nå 567 besetninger meldt seg på sanering fra starten av, derav 432 med Norsk Mjølkegeit og 135 med andre geiteraser. Av disse er 379 sanert, dokumentert smittefrie eller har

påbegynt saneringsarbeidet innen utgangen av 2011.

Saneringen innebærer bedre dyrevelferd, bedre smittevern, økt produktkvalitet, økt ytelse og holdbarhet hos geit, samt generell kompetanseheving hos brukerne. Besetningene følges opp av prosjektet Friskere geiter med prøvetaking på mjølketank, enkeltprøver og kliniske undersøkelser. I 2011 ble det utbetalt i underkant av 13 mill. kroner til prosjektet Friskere geiter. Det ble i tillegg utbetalt 6,3 mill. kroner for bortfall av produksjonstilskudd og avløsertilskudd ved ferie og fritid til deltagere i smittesanerings tiltaket.

3.2.3.11 Beiteprosjekt

Beiteprosjektet skal bidra til bedre sauehold med mindre tap av dyr på beite. I 2011 er det gitt støtte til videreføring av prosjekter i Nord-Trøndelag, Møre- og Romsdal, Oppland, Hedmark, Troms og Finnmark. Det ble avholdt en nasjonal erfaringskonferanse i februar 2012. Avsatt ramme for 2011 og 2012 er 5 mill. kroner per år. Avtalepartene bestemte at 2012 er siste prosjektår. Midlene går til prosjekter innefor tema *Framtidsrettet beitebruk, Elektronisk overvåking og Sykdom/tap av dyr på beite*.

Beiteprosjektet har bl.a. støttet Alveld-prosjektet i Møre og Romsdal, som gjør undersøkelser i beiteområdene og analyserer prøver av planter og organismer i jordsmonn og vann. Beiteprosjektet har støttet et større prosjekt på flått og flåttbårne sykdommer som fra og med 2011 er finansiert over forskningsmidlene.

Beiteprosjektet har støttet utprøving av utstyr for elektronisk overvåking. Trøndelag Forskning og Utvikling har fulgt opp brukere som har fått støtte til innkjøp av Radiobjeller gjennom systematisk innsamling av data og erfaringer. Styringsgruppen konkluderer med at elektronisk overvåking bidrar til å gjøre beitebruken mer kunnskapsbasert og effektiv, og gir bedre oversikt og kontroll med dyra. Beiteprosjektet har også miljømessige formål jf. kapittel 3.4.1.

3.2.3.12 Fotråte – Prosjekt Friske føtter

Målet med prosjektet er å bekjempe sykdommen fotråte hos sau og geit i Norge. Fotråte er en alvorlig smittsom sykdom med potensielt store konsekvenser for dyrevelferd og produksjon. Prosjektet startet i 2009 som en nasjonal videreføring av pro-

sjektet «Snu sauene». Ved utgangen av 2011 var alvorlig fotråte påvist i 91 besetninger i Rogaland, hvorav 16 nye tilfeller i 2011 og 28 nye tilfeller i 2010.

3.2.3.13 Forskning

Forskningsmidlene over jordbruksavtalen forvaltes av et eget styre bestående av avtalepartene (avtalestyret). Ordningens formål er å bidra til å dekke behov for FoU med hovedvekt på anvendt forskning. Midlene disponeres i hovedsak til prosjekter etter åpen utlysning og konkurranse. Ved behov nyttes det også midler til utredninger.

I 2011 var det satt av 48 mill. kroner til forskningsmidler over Jordbruksavtalen. Av dette ble det innvilget 47,7 mill. kroner til prosjekter for 2011. Avtalestyret har gjennomført en fellesutlysning med programmet Natur og næring i Forskningsrådet. Her ble tre prosjekter innvilget samlet støtte på 3,8 mill. kroner over hele prosjektperioden. I 2011 vedtok også avtalestyret å videreføre støtten til programmet Miljø 2015 i Forskningsrådet med totalt 9,5 mill. kroner til sammen for perioden 2012-2014.

Norge og Sverige har inngått et samarbeid om hesteforskning til en verdi av 70 mill. kroner. Av dette bidrar avtalestyret med til sammen 8 mill. kroner fordelt over perioden 2010-2013.

3.2.3.14 E-sporing, fagpiloter

I eSporingsprosjektet er det utviklet en nasjonal, elektronisk infrastruktur for effektiv utveksling av informasjon i matproduksjonskjeden – eSporingsløsningen. I 2011 ble det bevilget 2 mill. kroner til eSporing fagpiloter. Pilotmidlene benyttes til medfinansiering av utviklings- og administrasjonsoppgaver i arbeidet med pilotprosjektene. Bransjepiloter for frukt og grønt og for meieriprodukter fikk tildelt midler i 2011.

Staten har tilrettelagt og finansiert utviklingsarbeidet, og forventer at alle aktører i matkjeden bidrar til å sikre oppslutning om og aktiv bruk av eSporingsløsningen når den er ferdigstilt.

eSporingsprosjektet vil som utviklingsprosjekt avsluttes i 2012. Statens engasjement vil da fases ut, og det legges opp til at den utviklede løsningen skal forvaltes, driftes og videreutvikles av aktører i norsk matnæring. Det vises til også til omtale av eSporingsprosjektet og sporing under kapittel 4.5.

3.2.3.15 Overføring til Samisk utviklingsfond (SUF) og konfliktforebyggende tiltak jordbruk – reindrift

Avsetningen over LUF på 2 mill. kroner disponeres av Sametinget. Totalt tildelte Sametinget 4,1 mill. kroner til jordbruksformål i 2011. Tilskudd ble hovedsakelig tildelt investeringer og utviklingstiltak, i tillegg til støtte til maskin- og redskapslag og til kjøp av melkekvoter.

Det ble også avsatt 1 mill. kroner til konfliktforebyggende tiltak mellom jordbruk og reindrift i 2011. Disse midlene er forvaltet av Innovasjon Norge.

3.2.3.16 Tilbakeførte reguleringsmidler

Tilbakebetalte reguleringsmidler er i 2011 disponert til ulike satsningsområder i henhold til tabell 3.5

I 2011 disponerte Nasjonalt program for landbruksbygg og kulturlandskap 2 mill. kroner over jordbruksavtalen. Med udisponerte midler fra tidligere år ble det totalt innvilget i overkant av 4,8 mill. kroner over programmet i 2011. Programmet avsluttes i 2012.

Det femårige prosjektet «Frukt og bær rundt neste sving» har årlig disponert 2 mill. kroner over jordbruksavtalen, samt 1 mill. kroner i lokale midler. 2011 var nest siste prosjektår. Prosjektet innvilget i 2011 i overkant av 3 mill. kroner. Resultater i 2011 er bl.a. enkeltbedrifter som tilbyr opplevelser, nettside med temaside hos destinasjonsselskapene og Fjord Norge, fagsamlinger og annet utviklingsarbeid.

Det treårige prosjektet «Spesialrådgiving energi i veksthusnæringen» disponerte i 2011 1 mill. kroner over jordbruksavtalen. Totalt har 126 energianalyser blitt gjennomført i prosjektperioden. I jordbruksoppkjøret i 2011 ble prosjektfinansieringen forlenget med ytterligere 1 år med midler over LUF. Endelig sluttrapport for prosjektet ventes derfor først i 2013.

3.3 Økt verdiskaping – inntekts- og kostnadsutviklingen

3.3.1 Inntektsutvikling

Inntektsutviklingen i næringen er, ved siden av å være et mål, også det viktigste virkemiddelet for å kunne oppnå landbruk over hele landet. Tilstrekkelig lønnsomhet er en viktig forutsetning for at dyktige næringsutøvere, og ikke minst ungdommen, skal finne jordbruk som en interessant arbeidsplass for framtida. Meld. St. 9 sier følgende om inntektsutviklingen i jordbruket:

«Regjeringen vil sikre utøverne i landbruket en inntektsutvikling og sosiale vilkår på linje med andre grupper. Regjeringen vil derfor videreutvikle inntekts- og velferdspolitikken i landbruket med utgangspunkt i den landbrukspolitikken som er ført etter 2005.»

Fra 2006 til 2012 har bruttoinntektene i jordbruket økt med vel 8 mrd. kroner, etter at de lå nokså stabilt rundt 30 mrd. kroner i en årrekke. Kostnadene, utenom renter, har økt med 5 mrd. kroner. Fra 2010 til 2012 øker både bruttoinntektene og kostnadene (inkl. realrentekostnaden) med 2,3 mrd. kroner, slik at resultatmålet *Vederlag til arbeid og egenkapital* for jordbrukssektoren er om lag det samme i 2012 som i 2010.

Tabell 3.6 viser utviklingen i vederlag til arbeid og egenkapital fra 2010 til budsjetterte tall for 2012 iflg. Budsjettnemndas normaliserte regnskaper. Tabellen viser også resultat per utført årsverk i sektoren, og resultat inkl. verdien av jordbruksfradraget ved ligningen.

I fjorårets jordbruksavtale ble det fra 2012 gitt kompensasjon for økt trygdeavgift (fra 7,8 til 11 pst.) ved at bevilgning til medlemsavgift til folketrygden over jordbruksavtalen, ble omdisponert til inntektsgivende tiltak og ved at jordbruksfradraget ble utvidet. Budsjettnemnda har beregnet denne kompensasjonen til 289 mill. kroner totalt. Fordi kompensasjonen ble gitt gjennom flere ord-

Tabell 3.5 Tilbakeførte reguleringsmidler – innvilgningsramme, mill. kroner

Tiltak	2011	Ramme 2012
Nasjonalt program for landbruksbygg og kulturlandskap	2,0	2,0
Frukt/bær/kulturlandskap/reiseliv på Vestlandet	2,0	2,0
Spesialrådgiving energi i veksthusnæringen	1,0	
SUM	5,0	4,0

Tabell 3.6 Utviklingen i inntekter og kostnader i mill. kroner, samt vederlag til arbeid og egenkapital i kroner per årsverk i flg. Budsjettnemndas normaliserte regnskaper. Tall for 2012 inkl. kompensasjon for økt trygdeavgift.

	2010	2011	2012*	11/10 Prosent	12*/11 Prosent
Produksjonsinntekter, mill. kr.	26 159	26 657	27 497	1,9 %	3,2 %
Direkte tilskudd, mill. kr.	9 659	10 012	10 639	3,7 %	6,3 %
Sum inntekter, mill. kr	35 818	36 669	38 136	2,4 %	4,0 %
Driftskostnader, mill. kr.	16 523	17 145	17 626	3,8 %	2,8 %
Kapitalkostnader, mill. kr.	7 237	8 002	8 449	10,6 %	5,6 %
Sum kostnader, mill. kr	23 760	25 147	26 075	5,8 %	3,7 %
Vederlag arbeid og egenkapital, mill. kr	12 058	11 522	12 061	-4,4 %	4,7 %
Antall årsverk	51 400	49 400	47 400	-3,9 %	-4,0 %
Kroner pr. årsverk	234 600	233 200	254 400	-0,6 %	9,1 %
Verdi skatteordning, kr. per årsverk	24 200	25 100	33 000		
Totalt, kr. per årsverk ¹	258 800	258 300	287 400	-0,2 %	11,3 %

¹ Inkl. 6 100 kroner som kompensasjon for økt medlemsavgift til folketrygden.

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

ninger, påvirkes flere av tallene for 2012 i tabell 3.6. I det endelige resultatmålet *Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk, inkl. verdi av jordbruksfradraget*, utgjør kompensasjonen 6 100 kroner per årsverk.

Årets beregninger viser en inntektsreduksjon fra 2010 til 2011 på 0,2 pst., eller 500 kroner per årsverk. Fra 2011 til 2012 budsjetteres det med en inntektsøkning på 11,3 pst., tilsvarende 23 000 kroner per årsverk, korrigert for kompensasjonen for økt folketrygdavgift på 6 100 kroner per årsverk i 2012. Inntektsvekst fra 2010 til 2012 blir dermed 22 500 kroner per årsverk med den samme korreksjonen i 2012.

For perioden 2006 til 2012 er inntektsøkningen per årsverk beregnet til 74 $\frac{3}{4}$ pst., eller vel 120 000 kroner, korrigert for kompensasjonen for økt folketrygdavgift. For begge periodene skyldes større beregnet inntektsvekst enn beregnet i fjor større reduksjon i arbeidsforbruket enn fjorårets tall fra SSB og Budsjettnemnda viste.

Referansebrukene

Referansebrukene er basert på NILFs driftsgranskinger, som gir data på foretaksnivå. Beregningsprinsippene er forskjellige fra Totalkalkylen på noen områder. Bl.a. føres avskrivningene etter

historisk kostnad og lånt kapital godtgjøres med betalt nominell rente. I Totalkalkylen inflasjonsjusteres kapitalsaldoen før beregning av kapitalslit og lånt kapital godtgjøres med normalisert realrente. Dette gir ulik utvikling i kapitalkostnadene mellom enkeltår. Samtidig er inntektsnivået høyere i referansebrukene. Det henger sammen med at deltagerbrukene er rekruttert blant de om lag 70 pst. av jordbruksforetakene som har størst driftsomsfang.

Tabell 3.7 viser Budsjettnemndas beregninger av vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk, inkl. virkningen av jordbruksfradraget, for referansebrukene i årene 2010 til 2012.

Alle referansebrukene viser en økning i inntekter fra 2010 til 2011, med unntak av Referansebrukene 2 Korn og 7 Poteter og korn. Økningen var sterkest på referansebrukene med produksjon av melk, storfekjøtt og fjørfekjøtt/egg. Fra 2011 til 2012 er utviklingen sterkere i sammen retning som forrige periode for alle referansebrukene, med unntak av referansebruk 10 Fjørfekjøtt og planteprodukter. I perioden fra 2010 til 2012 er det egg og planteprodukter som har den beste utviklingen, mens det grasbaserte husdyrholdet fortsatt viser en god utvikling. Bruk med korn som hovedproduksjon eller i kombinasjon, har negativ utvikling. Nettoresultatet i kornproduksjonen

Tabell 3.7 Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk på referansebrukene. Inntektsverdi av jordbruksfradraget ved ligningen er lagt til. Tall for 2012 er inkl. kompensasjon for økt medlemsavgift til folketrygden.

	2010	2011	2012	10 til 11	11 til 12	10 til 12
1 Melk og storfe, 22 årskyr	262 000	285 800	321 500	23 800	35 700	59 500
2 Korn, 341 daa	239 600	228 700	189 400	-10 900	-39 300	-50 200
3 Sau, 140 vinterfôra	181 800	201 100	227 400	19 300	26 300	45 600
4 Melkegeit, 101 årsgaier	292 200	305 000	342 200	12 800	37 200	50 000
5 Svin og korn, 44 avlssvin	307 900	318 000	330 700	10 100	12 700	22 800
6 Egg og planteprodukter, 7 200 høner	281 400	310 200	406 300	28 800	96 100	124 900
7 Poteter og korn, 113 daa poteter	292 300	270 100	223 400	-22 200	-46 700	-68 900
8 Ammeku/storfeslakt, 28 ammekyr	204 300	228 700	268 500	24 400	39 800	64 200
9 Frukt/bær og sau, 48 daa frukt	273 800	283 200	302 000	9 400	18 800	28 200
10 Fjølfekjøtt og planteprodukter	405 100	435 600	411 900	30 500	-23 700	6 800
11 Økologisk melk, 23 årskyr	270 100	291 400	327 800	21 300	36 400	57 700

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

påvirkes sterkt av svingninger i gjødselprisene. I tillegg påvirkes tallene for korn av at Budsjett-nemndas beregnede utvikling i produksjons- og kostnadsvolum fra regnskapsåret 2010. Volumframregningen for korn er usikker og resultatet svinger til dels mye fra år til år.

Gjennomgående er det beregnet sterkere inntektsvekst i referansebrukene enn i normalisert regnskap for perioden 2010 til 2012. Det skyldes bl.a. at i driftsgranskingene/referansebrukene føres det avskrivninger etter historisk kostnad og nominell rentekostnad (som vokser mindre enn realrenten). Videre føres etterbetalingen på melkeprisene fra TINE på utbetalingsåret i driftsgranskingene, mens de føres på produksjonsåret i Totalkalkylen. Det vil være stor variasjon rundt gjennomsnittet i de enkelte produksjoner, bl.a. som følge av investeringstidspunkt, ulike driftsmåter, omfang av leasing osv.

Lønnsutvikling for andre grupper

Tabell 3.8 viser årslønnsveksten for alle grupper lønsmottagere, iflg. Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppkjørene, t.o.m. inntektsåret 2011. Det er lagt til grunn en inntektsvekst på 3¾ pst. for 2012. For 2013 er det lagt til grunn 3,7 pst., som anslått av SSB i Økonomiske analyser, nr. 1/2012.

3.3.2 Kostnadsutvikling og investeringer

Som det går fram av tabell 3.6, økte både driftskostnadene og kapitalkostnadene relativt betydelig fra 2010 til 2011. Driftskostnadene økte med 3,8 pst, særlig p.g.a. sterk vekst i gjødselkostnadene. Vedlikeholdskostnadene er også beregnet klart høyere enn i fjorårets materiale. Kapitalkostnadene økte med over 10 pst., særlig p.g.a. økt gjeldsmasse og økt realrente.

Tabell 3.8 Lønnsutviklingen for alle grupper lønsmottakere¹

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Alle grupper %		5,4 %	6,3 %	4,2 %	3,7 %	4,2 %	3,6 %	3,7 %
Alle gr. kr. (TBU-nivå)	359 200	378 600	402 500	419 400	434 900	453 000	469 300	486 700
Alle grupper økning		19 400	23 900	16 900	15 500	18 100	16 300	17 400

¹ Utvikling fra 2006 og nivå i 2011 fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppkjørene

Tabell 3.9 Næringsforbruk av nitrogen, fosfor og kalium

	Jordbruksareal, daa	Nitrogen		Fosfor		Kalium		Verdistoff Tonn
		Tonn	Kg/daa	Tonn	Kg/daa	Tonn	Kg/daa	
2003/04	10 397	105 096	10,1	12 786	1,2	46 281	4,5	164 163
2004/05	10 354	106 882	10,3	12 660	1,2	45 926	4,4	165 468
2005/06	10 345	104 088	10,1	12 431	1,2	45 359	4,4	161 878
2006/07	10 320	107 588	10,4	12 155	1,2	45 253	4,4	164 996
2007/08	10 245	103 027	10,1	11 656	1,1	43 810	4,3	158 493
2008/09 ¹	10 143	93 823	9,3	8 561	0,8	33 277	3,3	135 661
2009/10 ¹	10 060	85 131	8,5	7 938	0,8	32 380	3,2	125 449
2010/11	9 981	96 851	9,7	8 901	0,9	35 177	3,5	140 929
2011/12	9 930	96 555	9,7	8 889	0,9	34 854	3,5	140 298

¹ Inkl. verdistoff av 55 000 tonn gjødsel i 2008/09 og 10 000 tonn gjødsel i 2009/10 hamstret fra 2007/08

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

Fra 2011 til 2012 regner Budsjettnemnda med en total kostnadsvekst på 3,7 pst. Driftskostnadene er budsjettert å øke med 2,8 pst., eller om lag 480 mill. kroner. Kostnadsveksten er størst for mineralgjødsel, som budsjetteres å øke med vel 16 pst, eller 227 mill. kroner. Kraftfôrkostnadene er budsjettert opp med 5,5 pst. tilsvarende 330 mill. kroner. På den andre siden er energikostnadene budsjettert å bli redusert med nesten 9 pst.

Fra 2010 til 2012 øker gjødselkostnaden med om lag 41 pst. eller 470 mill. kroner. Gjødselvolumene øker igjen, til tross for ny sterk prisøkning. Det budsjetteres med at mengden mineralgjødsel i 2012 vil være om lag 13 pst. lavere enn gjennomsnittet av årene 2000-2007, til tross for en økning fra 2010 til 2012. Tilført mengde nitrogen per dekar er om lag 11 pst. lavere enn i perioden 2000-2007, jf. tabell 3.9.

Kapitalkostnadene, inkl. realrente, er budsjettert å øke med 5,6 pst. eller 447 mill. kroner fra 2010-2011. Det er særlig den normaliserte realrentekostnaden som øker, med 249 mill. kroner. Kapitalslit og leasing øker også, med henholdsvis 1,8 og 8,7 pst.

I Meld. St. 9 heter det at det skal legges vekt på landbrukets behov for bedre kapitaltilgang for å kunne gjøre nødvendige investeringer. Investeringsvirkemidlene skal, innenfor jordbruksavtalens ramme, gis økt prioritet. Investeringsvirkemidlene skal også bidra til lønnsomhet og økt produktivitet og gjennom dette bygge opp under Regjeringens mål om at det skal legges til rette for en variert bruksstruktur over hele landet.

Investeringene nådde sitt laveste nivå etter opptrappingen på 70-tallet i 2002, men har siden stort sett økt. Figur 3.3 viser utviklingen i bruttoinvesteringene og inngåtte leasingkontrakter i nominelle verdier etter 1990. De siste årene har investeringsvolumet vært noenlunde stabilt, med en viss reduksjon i 2009, iflg. Budsjettnemnda. Det er budsjettert med fall i bygningsinvesteringene i 2012.

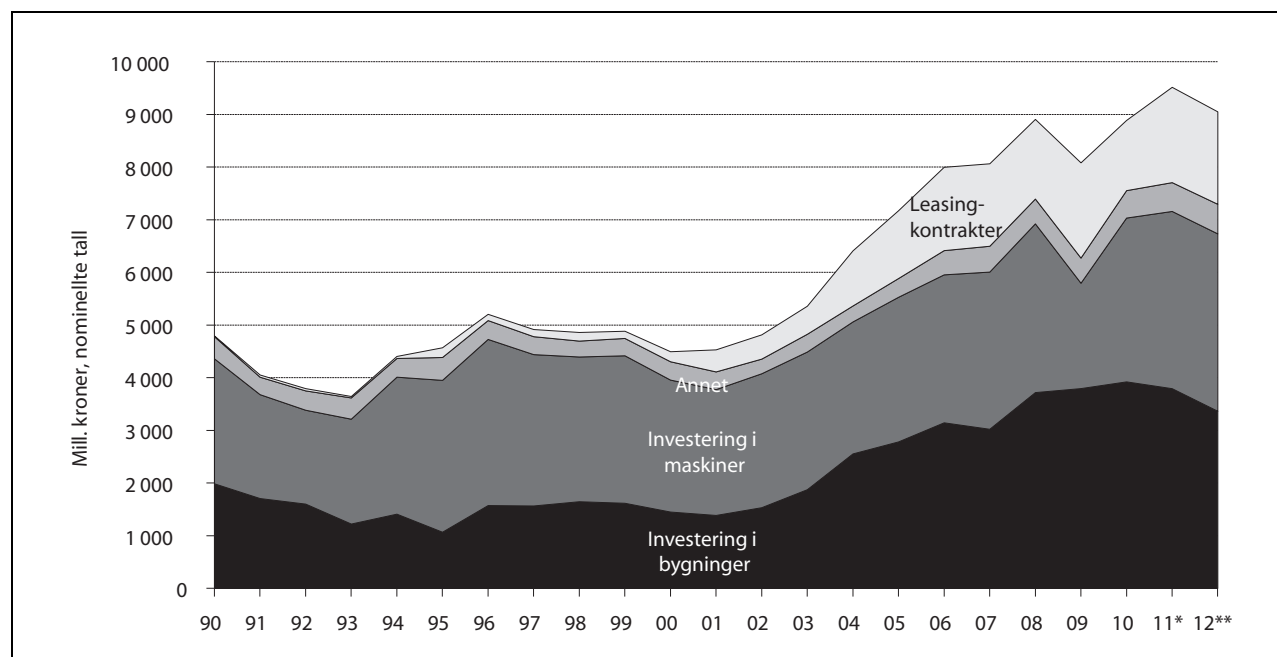
3.3.3 Utvikling i sysselsetting

Jordbruket stod for 2,3 pst. av samlet sysselsetting i 2010, mot 5,5 pst. i 1990. I tillegg leverer mange foretak varer og tjenester til landbruket, og det er en omfattende virksomhet knyttet til for-edling og omsetning av landbruksvarer.

Tabell 3.10 viser utviklingen i antall jordbruksbedrifter i drift og antall årsverk siden 1979. På 90-tallet var den gjennomsnittlige årlige nedgangen i antall årsverk 2,4 pst. Etter 2000 har den årlige nedgangen vært klart høyere.

Til årets beregninger forelå det tre momenter som har ført til endringer i arbeidsforbrukstallene i forhold til de som har vært presentert i tidligere år:

- SSB publiserte i juli 2011 endelige resultater fra Landbrukstellingen i 2010 (LT10). Arbeidsforbrukstallene lå betydelig lavere enn de foreløpige resultatene fra LT10 som ble publisert i desember 2010. De foreløpige resultatene lå til grunn for Budsjettnemndas beregninger i 2011.

Figur 3.3 Utvikling i bruttoinvesteringer, løpende kroner.

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

- SSB har overfor Budsjettnemnda uttalt at det er indikasjoner på at tallene fra utvalgstillingen i 2007 er for høye, og at det også er usikkerhet knyttet til utvalgstillingene i 2003 og 2005.
- SSB har informert om at arbeidsforbruket i pelsdyrholdet er kraftig nedjustert etter oppgaver fra Landbrukstillingen i 2010.

På grunn av usikkerheten om utvalgstillingene, spesielt for 2007, har nemnda valgt å justere arbeidsforbrukstallene tilbake til 2005. Arbeidsforbruket i pelsdyrholdet er justert tilbake til 1999. For framregningsårene 2011-2013 legges utviklingen i tidligere år til grunn. På grunn av usikkerheten om utviklingen fram til 2010 har Budsjettnemnda valgt å benytte samme endringstakt per år for 2011-2013 og forutsatt en nedgang på 4 pst. per år. Med disse forutsetningene er nedgangen i arbeidsforbruk anslått til ca. 2 000 årsverk per år fra 2010 til 2013.

3.3.4 Strukturutvikling

Siden 1999 er antall jordbruksbedrifter redusert med over 37 pst., eller om lag 26 200 bedrifter. Reduksjonstakten de siste årene er likevel lavere enn si første årene på 2000-tallet. Gjennomsnittlig antall dekar per jordbruksbedrift har økt fra 148 dekar i 1999 til 219 dekar i 2011.

Det har vært en vesentlig strukturendring i alle produksjoner. I 2011 var det 10 540 jordbruksforetak med melkeproduksjon, når samdrifter regnes som ett foretak. Antall eiendommer med aktiv melkekvote var 14 691. Dette innebærer en reduksjon i antall bedrifter med melkeproduksjon på 53 pst. i perioden 1999 til 2011. Gjennomsnittlig antall melkekyr per melkebruk økte fra 14 i 1999 til vel 22 melkekyr i 2011. Gjennomsnittlig kvotestørrelse har økt fra 75 851 til 148 864 liter.

Antallet samdrifter med melkeproduksjon økte raskt fram til 2008, for så å gå ned. Nedgangen skyldes i all hovedsak innføringen av kvoteleie fra 01.03.2009. I 2008 ble det på det meste registrert 2 068 samdrifter, mens det ved kvote-

Tabell 3.10 Antall jordbruksbedrifter og årsverk i 1 000 stk. for landet, 1979-2010

År	1979	1989	1999	2005	2010	2011	2012	2013
Antall jordbruksbedrifter	125,3	99,4	70,7	53,0	46,6	45,5	44,5	43,4
Antall årsverk	134,6	101,2	81,6	65,4	51,4	49,4	47,4	45,5

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

årets start i 2012 ble registrert 1 360 samdrifter. Per 01.03.2012 utgjorde samdrifter 13 pst. av alle foretak med melkeproduksjon. 55 pst. av samdriftene består av 2 medlemmer.

Antall dekar korn per bedrift med kornproduksjon økte fra 150 dekar i 1999 til 233 dekar i 2011. I samme periode økte gjennomsnittlig sauebesetning fra 42 til 63 sauer. Antallet verpehøner per bedrift økte fra ca. 2 600 til 6 600 fra 1999 til 2010, når bedrifter med under 500 høner holdes utenom. Gjennomsnittlig besetningsstørrelse for jordbruksbedrifter med avlsgris har økt fra 27 til 71 purker per bedrift i samme periode. Gjennomsnittstall for antall dyr eller dekar preges av at mange bedrifter har flere produksjoner, hvor noen er mer typiske tilleggproduksjoner. Strukturutviklingen innebærer bl.a. at bedriftene spesialiseres.

Arealet til jordbruksbedrifter som går ut av drift, overtas i stor grad av andre jordbruksbedrifter og i hovedsak ved leie. Statistikken viser imidlertid betydelig regional variasjon. Andelen leid areal er i gjennomsnitt om lag 42 pst.

3.3.5 Produktivitet

Produktivitetsveksten i jordbruket er høy. Med det oppdaterte tallgrunnlaget har jordbrukssektoren, de siste 10 årene, hatt en vekst i brutto arbeidsproduktivitet på 6,3 pst. per år. Tallgrunnlaget indikerer at produktivitetsveksten har vært noe mindre de siste to årene enn tidligere i perioden. Tilsvarende produktivitetsmål for norsk industri (bruttoprodukt per timeverk) viser en gjennomsnittlig årlig vekst på 2,5 pst. de siste ti år, iflg. det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppjørene. Gjennomsnittlig vekst i Fastlands-Norge var 1,6 pst.

3.3.6 Overføringene til jordbruket

OECDs PSE-analyser (Producer Support Estimate) viser næringsstøttens andel av jordbrukets samlede brutto inntekt. Beregningene omfatter både budsjettstøtte og virkning av importbeskyttelsen (skjermingsstøtte), dvs. forskjellen mellom verdensmarkedspris og norsk pris. Beregningene skal i prinsippet gi et totalmål for støtten til produsentene. For Norges del er jordbruksfradraget i skatteligningen og avgiftsfritak på diesel eksempler på avgiftslettelse som også inkluderes i beregningene. PSE-prosentsen gir med andre ord en indikasjon på støttenivået. Den gir ikke grunnlag for en nøyaktig sammenligning mellom land, fordi det varierer hvor stor andel av jordbruksproduksjonen og hvilke virkemidler som er inkludert.

Netto overføringer i faste kroner var høyest i siste halvdel av 1980-årene og har deretter hatt en nedadgående trend. Etter 2007 har det vært en viss økning i realverdien av totaloverføringene, iflg. OECD. Norge har, sammen med Sveits, Korea, Japan og Island, den mest omfattende jordbruksstøtten blant OECD-landene.

Støttenivået i Norge målt ved PSE-prosentsen har i gjennomsnitt vært om lag 60 de siste årene. Prosentsen har variert en del fra år til år, særlig pga. av svingninger i verdensmarkedspriser på en rekke landbruksprodukter. PSE-prosentsen i gjennomsnitt for OECD-land var 18 i 2010. Endringer i PSE-prosentsen kan skyldes både endringer i det interne støttenivået og valutakurser. Endringer i verdensmarkedspriser vil imidlertid ha særlig stor betydning.

Det siste tiåret har det skjedd en betydelig dreining i virkemiddelbruken fra pris- og produksjonstilskudd til mer produksjonsnøytrale virkemidler både i Norge og i andre land. Dette har vært gjort bl.a. for å redusere tilskuddenes pro-

Tabell 3.11 Gjennomsnittlig PSE for Norge og andre land

	1986-88	2008-10	2008	2009	2010
OECD-gjennomsnitt	37	20	20	22	18
EU	39	22	22	24	20
Norge	70	60	59	61	61
Sveits	76	56	54	60	54
Island	77	48	52	48	45
Japan	64	49	48	48	50
Korea	70	47	45	51	45

Kilde: OECD (2011), Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2011

duksjonsdrivende effekt og for å redusere intensiteten i produksjonen. Tabell 3.11 gir en oversikt over PSE for Norge og sammenlignbare land.

OECDs system for støtte målt i PSE kan ikke sammenlignes direkte med WTOs inndeling av internstøtte, bl.a. fordi WTO-beregningene benytter administrerte priser og verdensmarkedspriser fra 1986-88 til å beregne «skjermingsstøtten». WTO-beregningene angir derfor ikke et lands oppdaterte skjermingsstøtte. Når det gjelder Norges forpliktelser på internstøtte, vises det til kapittel 5.

CSE (Consumer Support Estimate) er et uttrykk for den implisitte skatt som pålegges forbrukerne som følge av landbrukspolitikken (negativ verdi fordi det er en overføring fra forbrukerne). Norges prosentvise CSE var i 2010 på -41 pst. I gjennomsnitt for OECD-land var CSE på -8 pst.

3.4 Bærekraftig utvikling – miljø og klima

3.4.1 Miljø

Meld St. 9 om landbruks- og matpolitikken definerer fire overordnede mål for norsk landbruks- og matpolitikk: (1) Matsikkerhet, (2) Landbruk over hele landet, (3) Økt verdiskaping og (4) Bærekraftig landbruk. Dette kapitlet rapporterer på målsettingene til bærekraftig landbruk. I Meldingen heter det bl.a.:

Regjeringen vil

- ivareta naturmangfoldet, legge til rette for jordbrukets produksjon av miljøgoder og begrense miljøbelastninger fra jordbruket, bl.a. gjennom å videreutvikle dagens økonomiske virkemidler og forvaltningen av disse.
- redusere avrenning og tilførsel av næringsstoffer til vann.
- øke kunnskapen om teknologi, drift og organisering knyttet til biogassproduksjon for å redusere kostnadene og øke lønnsomheten.
- bevare og videreutvikle landbrukets genetiske mangfold med sikte på klimatilpasning og økte klimagevinster.

3.4.1.1 Rapporteringsstruktur for jordbruk og miljø

I jordbruksavtalen 2011 ble det vedtatt å nedsette en parts sammensatt arbeidsgruppe som skulle se på rapporteringsstruktur for jordbruk og miljø, med SLF som sekretariat.

Arbeidsgruppen har avgrenset arbeidet til å se nærmere på muligheten for å utvikle bedre aktivitetsindikatorer på de miljøområdene som jordbruksavtalens virkemidler påvirker. Rapporten viser hvordan indikatorer kan knyttes til miljømålene. Flere av indikatorene som er synliggjort i rapporten er det per i dag ikke data for, og i tillegg krever flere av indikatorene at data sammenstilles på nye måter.

En stor andel av miljøvirkemidlene over jordbruksavtalen ligger i Regionale miljøprogram. En planlagt meny for de regionale miljøprogrammene, sammen med et nytt søknads- og saksbehandlingssystem, vil gjøre datainnsamlingen bedre. Første rapporteringsår for de nye og forbedrede indikatorene er 2014.

3.4.1.2 Næringsstoffavrenning og vannforurensing

Resultater fra JOVA (program for jord- og vannovervåking i landbruket) viser at tap av næringsstoffer til dels har økt i flere av JOVA-feltene i den perioden overvåkingen har pågått (fra 1992). Dette har skjedd til tross for omfattende tiltaksgjennomføring. I følge Bioforsk skyldes dette at mer nedbør og ustabile vintre har gitt økt avrenning.

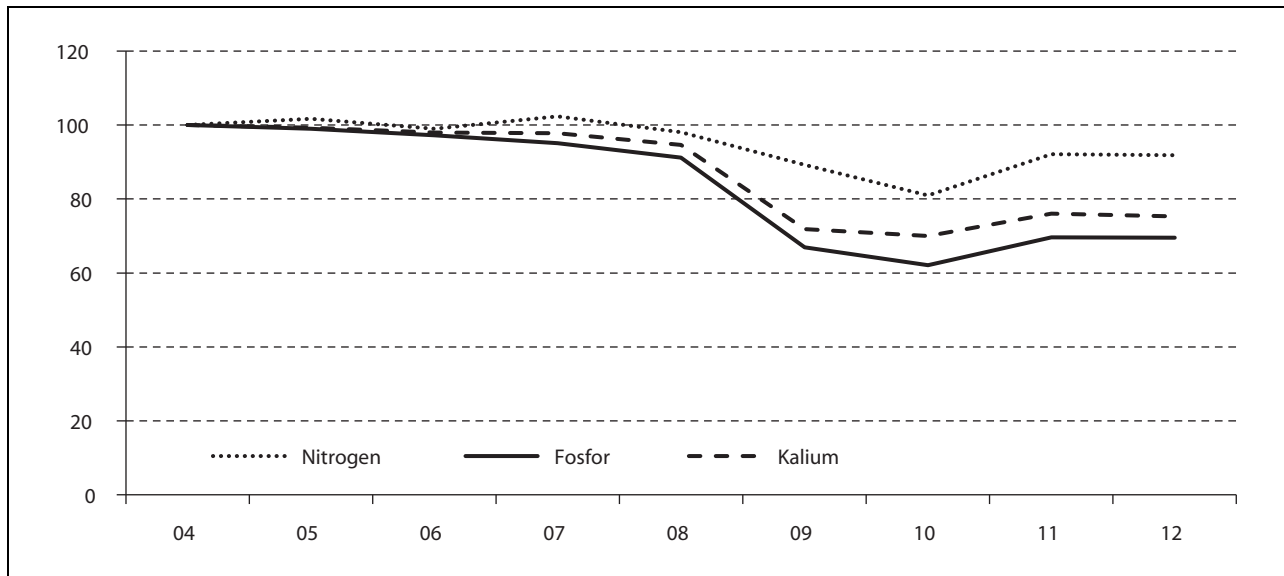
Bruk av mineralgjødning

Bruken av mineralgjødning har endret seg mye over tid. Høye gjødselpriser i 2008/2009 førte til lavere innkjøp av handlegjødsel, men dette ble delvis kompensert med høyere innkjøp sesongen før. I figur 3.4 er gjødselforbruket framstilt. I forbruksstatistikken er forbruket glattet for å få et bedre bilde av sannsynlig forbruk. Det har vært en gjennomgang av gjødselingsnormene de siste årene, og anbefalt fosforgjødsling er betydelig redusert for mange vekster. Fosforforbruket har gått ned 30 pst. fra 2004, mens nitrogenbruken har gått ned ca. 8 pst. i samme tidsperiode.

3.4.1.3 Klima og jordbruk

Jordbrukets utslipp av klimagasser

Jordbruket sto for et utslipp av klimagasser på omlag 4,3 mill. tonn CO₂-ekvivalenter i 2010 (beregnet ut fra utslippene som inngår i Kyotoavtalen). Dette utgjør ca. 8 pst. av de totale norske utslippene. Jordbrukets utslipp har blitt redusert med 5,1 pst. fra 1990 til 2010. Nedgangen skyldes i hovedsak reduksjon i lystgassutslippene som følge av lavere bruk av nitrogengjødsel, samt en

Figur 3.4 Forbruk av nitrogen, kalium og fosfor i tonn mellom 2004 og 2011.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

liten reduksjon i utslipp av metan som i hovedsak skyldes nedgang i antall melkekyr. Reduksjonen i bruken av nitrogen fra mineralgjødsel utgjør alene en reduksjon på om lag 50 000 tonn CO₂ ekvivalenter fra 2004 til 2011.

I tillegg til disse utslippene rapporterer Norge et tap av CO₂ fra dyrket myr og åpenåkerproduksjoner (i hovedsak korn) på 2,4 mill. tonn CO₂ per år. Dette er ikke en del av Kyotoforpliktelsen, men rapporteres til UNFCCC (FNs klimakonvensjon) under kategorien areal, arealbruksendringer og skogbruk.

Tiltak

Optimal utnyttelse av husdyrgjødsel bidrar til å redusere klimagassutslippene, reduserer behovet for mineralgjødsel, bedrer vannmiljøet og reduserer nedfallet av nitrogen i naturen. Fornuftig bruk av denne ressursen er derfor viktig for å redusere klimabelastningen fra landbruket. I 2008 ble det igangsatt en pilotordning for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel. Dette er omtalt under kapittel 3.4.1.7.

Det har vært en betydelig reduksjon i bruken av nitrogen fra mineralgjødsel i løpet av de siste årene. Bedre gjødslingsplanlegging og bedre bruk av husdyrgjødsel antas å være hovedårsaken. Statistikken viser også noe nedgang i full-dyrka areal, noe som også kan spille inn.

Mindre pløying om høsten gir lavere utslipp av CO₂ fra jordbruksjord. Endret jordarbeiding er et tiltak innenfor Regionale miljøprogram, som

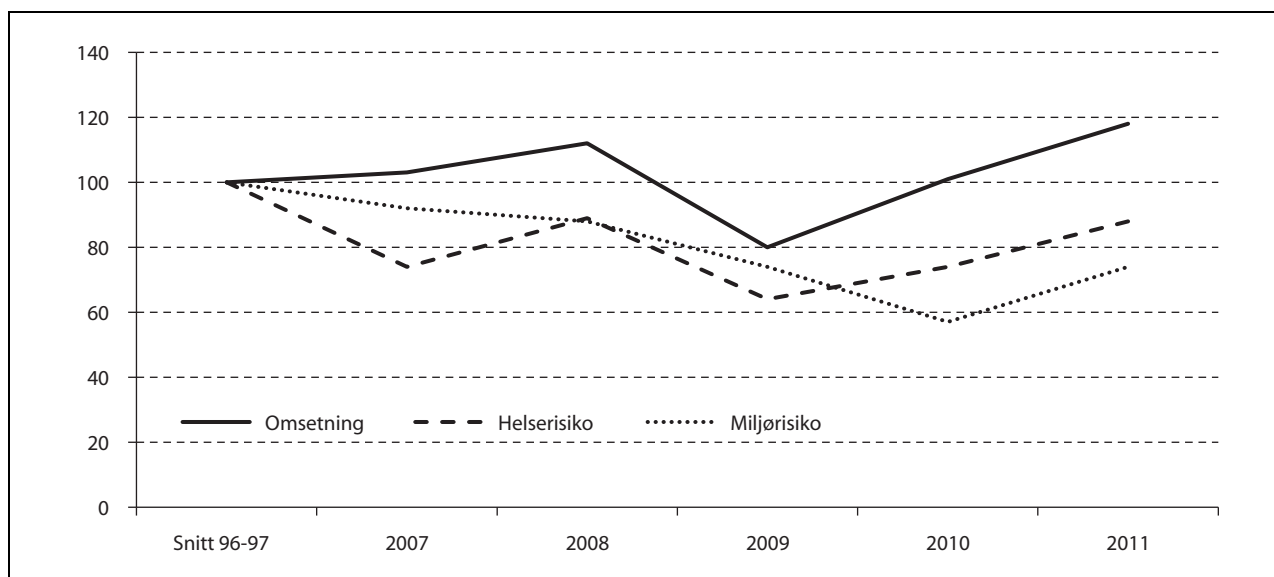
bidrar betydelig til denne omleggingen. CO₂-utslippet fra dyrka jord kommer i hovedsak fra oppdyrka myrjord. Utslippene herfra er synkende etter hvert som humuslaget reduseres og mineraliseringen avtar.

3.4.1.4 Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler

Handlingsplanen for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler gjelder for perioden 2010-2014. Handlingsplanen viderefører målsettingene om å redusere avhengigheten av kjemiske plantevernmidler i norsk landbruk og redusere risikoen for helse og miljø ved bruk av slike midler. Etter endt planperiode skal minst 70 pst. av brukerne av plantevernmidler i jordbruket ha gode kunnskaper om integrert plantevern, og minst 50 pst. av brukerne benytte integrert plantevern.

For å nå målsettingene fokuseres det bl.a. på å øke kunnskapsnivået om riktig bruk av plantevernmidler og alternativer til kjemisk bekjempelse av skadegjørere. Videre arbeides det med en godkjenningsordning for plantevernmidler som tar hensyn til helse og miljø og en videreføring av et differensiert avgiftssystem for plantevernmidler som skal stimulere til valg av preparater med lavest mulig risiko for helse og miljø.

Det er igangsatt fire nye prosjekter i 2012, herunder forbedring og utvidelse av dagens ordning for funksjonstesting av utstyr for spredning av plantevernmidler.

Figur 3.5 Utvikling i omsetning og utvikling i risiko basert på risikoindikatorer for helse og miljø.

Kilde: Mattilsynet

Figur 3.5 viser utviklingen av omsetning av plantevernmidler og miljø- og helserisiko ved bruken. Miljø- og helserisiko er samleindikatorer for de ulike stoffenes miljø og helserisiko. En nedgang i miljørisiko betyr at det enten har foregått et skifte fra miljøskadelige til mer miljøvennlige midler, eller at den totale omsetningen av midler går ned.

Omsetningen av plantevernmidler økte i 2011. Hovedårsaken var den regnfulle sommeren med økt behov for soppbekjempelse, særlig i korn. Det var også økt omsetning av enkelte ugrasmidler, spesielt glyfosat og jernsulfat (middel mot mose i plen, og ikke jordbruksrelatert).

3.4.1.5 Nasjonalt miljøprogram

Nasjonalt miljøprogram har som hovedmål å sikre et åpent og variert jordbruks- og kulturlandskap, og å sikre at et bredt utvalg av landskapstyper og særlige verdifulle biotoper og kulturmiljøer ivaretas og skjottes. Det skal også bidra til at jordbruksproduksjonen fører til minst mulig forurensing og tap av næringsstoffer.

Programmet består av både tilskuddsordninger, miljøkrav i forskrift om produksjonstilskudd, samt forskrift om miljøplan.

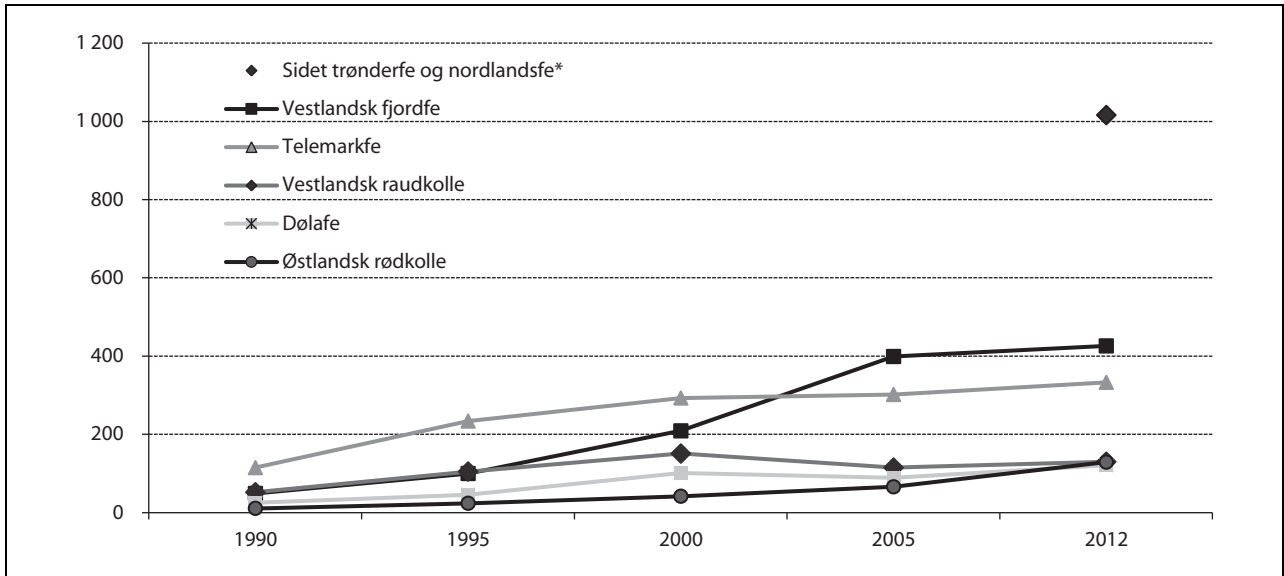
Arealutvikling og beiting i utmark

Kun om lag 3 pst. av Norges areal er dyrket. Både fulldyrka areal og totalt jordbruksareal er redusert fra 2010 til 2011. Se kapittel 3.2.1 for mer detaljer.

Beiting i utmark er viktig for ivaretagelse av kulturlandskap og for mange plante-, sopp- og dyrearter. De ulike dyreslagene har ulik innvirkning på naturmangfoldet, og det er derfor behov for at både storfe, geit og sau er på beite. I 2009 og 2010 var det en økning i totalt antall beitedyr. Foreløpige tall for 2011 tyder på en liten tilbakegang for sau og lam. 84 pst. av all sau og lam går på utmarksbeite. Andelen storfe på utmarksbeite var om lag 27 pst., og er svakt økende. Det har tidligere vært en stor nedgang i antall storfe på utmarksbeite, så økningen i storfe på beite anses som positivt.

Genetiske ressurser – Bevaringsverdige storferaser

Rundt 1990 begynte registreringsarbeidet av bevaringsverdige storfe. Som bevaringsverdige storferaser regnes sidet trønder- og nordlandsfe, østlandsk rødkolle, dølafe, vestlandsk rødkolle, vestlandsk fjordfe og telemarkfe. Sidet trønder- og nordlandsfe ble tatt inn i registeret i 2010. Figur 3.6 viser at det har vært en oppgang i antall dyr for alle rasene siden registreringsarbeidet begynte. Fremdeles regnes nær alle rasene som truet etter FAOs definisjon av hva som er en truet rase (færre enn 1 000 hunddyr i avl). Den nasjonale tilskuddsordningen for bevaringsverdige storferaser ble etablert i 2000. Grunnet en feil i registreringen ble tallene i fjorårets proposisjon misvisende.

Figur 3.6 Utviklingen i antall avlshunddyr, fra 1990 til 2012, registrert i Kuregisteret.

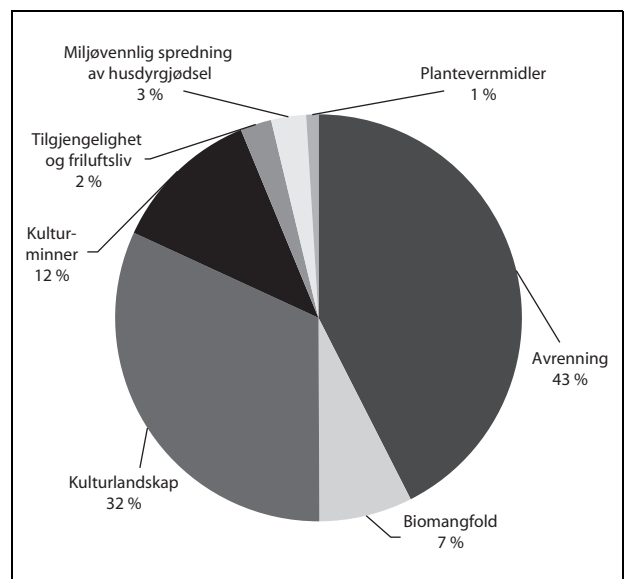
3.4.1.6 Regionale miljøprogram

De regionale miljøprogrammene (RMP) er en sentral del av de miljørelaterte tiltakene og virkemidlene over Jordbruksavtalen. Å bevare spesielle kulturlandskap er et viktig mål innenfor RMP, og det er en rekke forskjellige ordninger for å sikre særskilt skjøtsel av disse. I tillegg er det flere tiltak for å redusere forurensing til vann. I 2011 var utbetalingene fra RMP på i overkant av 417 mill. kroner. Figur 3.7 viser fordelingen per hovedområde, inkl. pilotordningen for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel. Tiltak for å redusere avrenning til vassdrag, fikk til sammen omlag 43 pst. av midlene i 2011. Det er stor variasjon i prioriteringer av tiltak mellom de ulike fylkene. Fylker med stor andel korndyrking bruker en stor andel av midlene til tiltak for å redusere erosjon og næringsstoffavrenning, mens de andre fylkene vektlegger tiltak som hindrer gjengroing og ivaretar verdifulle kulturlandskap og naturtyper.

For å begrense avrenning av næringsstoff og partikler til vassdrag, er endret jordarbeiding (ikke høstpløying – areal i stubb om vinteren) den klart største ordningen. Andelen stubbåker av totalt kornareal var høsten 2011 i overkant av 56 pst. Totalt nær 1,7 mill. dekar lå i stubb. Dette er en del høyere enn de siste årene, noe som kan forklares med mye høstnedbør og vanskelige kjøreforhold i kornområdene. Fylkene måletter virkemiddelbruken mot de mest erosjonsutsatte arealene, og det gis mindre tilskudd til andre arealer. Dette øker miljøeffekten av ordningene. Tiltaket

bidrar også til å redusere CO₂-utslipp fra jordbruksjord.

Tilskudd til seter er ett av kulturminne- og kulturmiljøtiltakene i RMP. Antall setre i drift er svakt fallende, men andel av melkebruk i drift med seter er forholdsvis stabil. Tiltakene for biologisk mangfold går til verdifulle slåtte- og beitemarker, kystlynghei, bevaringsverdige husdyrraser og til styvingstrær. Kystlynghei gis tilskudd gjennom arealtilskudd i noen fylker og dyretilskudd i noen. Det skjøttes drøyt 140.000 daa kystlynghei. Det er en

Figur 3.7 RMP fordelt på hovedområder og pilotordning for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel i 2011

liten økning fra i fjor, mens det er nesten 12.000 dyr som får tilskudd. Det er en liten nedgang fra i fjor.

Evaluering av RMP

I jordbruksoppkjøret i 2011 ble det bestemt å evaluere vannmiljøtiltakene i RMP. Det er Bioforsk som har evaluert tiltakene. Evalueringen viser at det har vært en betydelig målretting av virkemiddelbruken, men at det gjennom implementeringen av vannforskriften er rom for ytterligere målretting. Endra jordarbeidinger det største tiltaket og er vurdert til å være kostnadseffektivt. De andre tiltakene som vegetasjonssoner, vannveier, grassoner etc. er effektive dersom de blir lagt på riktig sted. Bioforsk mener det er viktig med tiltakspakker, og at det er behov for bruk av både juridiske og økonomiske virkemidler.

3.4.1.7 Nasjonalt pilotprosjekt for mer miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel

I jordbruksoppkjøret 2007 ble det bestemt å etablere en pilotordning for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel. Dette innebærer at det blir gitt tilskudd til produsenter i utvalgte områder som benytter mer miljøvennlige måter å spre husdyrgjødsel på enn tradisjonell spredning. Spredning av husdyrgjødsel fører til tap av både ammoniakk (NH₃) og lystgass (N₂O) til luft. Ammoniakkutslipp fra jordbruket utgjør om lag 90 pst. av de totale utslippene av ammoniakk i Norge. Husdyrgjødsel står igjen for om lag 90 pst. av jordbruksutslippene, der den største delen kommer fra gjødselspredning. Pilotprosjektet startet opp i 2008, og har pågått i fire år. Prosjektet som startet i utvalgte områder i Buskerud, Hedmark og Rogaland, ble utvidet til å gjelde Sogn- og Fjordane i 2009 og Nord-Trøndelag i 2010.

Ordningen har omfattet 170 000 dekar i de aktuelle fylkene. Tiltakene rask nedmolding og nedlegging dominerer.

Evaluering

Bioforsk har etter 2010-sesongen evaluert ordningen på oppdrag fra SLF og viser til at denne typen spredemetoder gir en betydelig reduksjon av ammoniakkutslippene sammenlignet med bredspredning. Spredemetodene vil også gi lavere avrenning av fosfor og de reduserer lukt. Spredemetodene som har fått tilskudd reduserer ammoniakkutslippene med 20 til 60 pst. Det er likevel knyttet betydelig usikkerhet til tallene for utslipp,

og dermed til kostnaden ved tiltaket, jf. rapporter fra NILF og SLF.

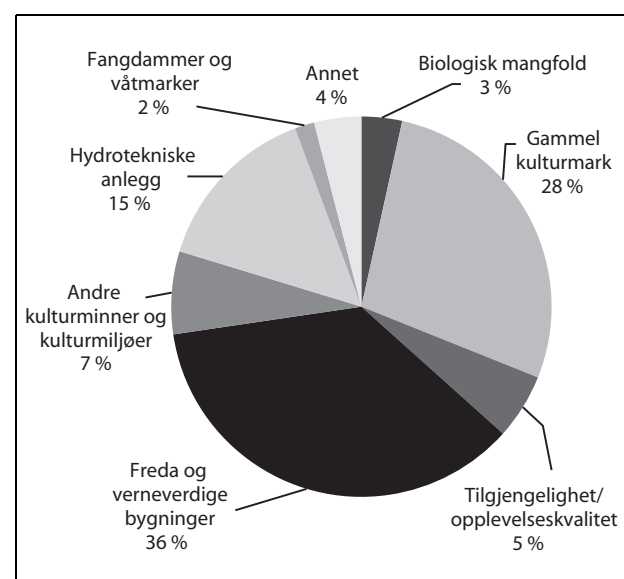
3.4.1.8 Miljøvirkemidler i Landbrukets utviklingsprogram

Spesielle miljøtiltak i jordbruket

Spesielle tiltak i jordbrukets kulturlandskap (SMIL) skal bidra til å ivareta natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og til å redusere forurensningen fra jordbruket. Ordningen forvaltes av kommunene og var for 2011 på 115 mill. kroner. Samlet sett går ca. 80 pst. av midlene fra SMIL-ordningen til tiltak for å fremme kulturlandskap og kulturmiljøer, og nær 20 pst. til tiltak for å redusere forurensning. Figur 3.8 viser hvordan kulturlandskaps- og forurensningstiltak er fordelt på formålsgrupper. Hydrotekniske anlegg, fangdammer og våtmarker er de viktigste gruppene av tiltak innen forurensning, mens freda og verneverdige bygninger og gammel kulturmark er de største postene for bevaring av kulturlandskap.

Organisert beitebruk

Det er et mål å opprettholde beitebasert kjøttproduksjon og vedlikehold av kulturlandskap. Organisering mellom dyreeiere som benytter utmarksbeiter fremmer en effektiv utnytting av beiteresursene, og det reduserer kostnadene ved infrastruktur og tilsyn. Det gis driftsstøtte til beitelag

Figur 3.8 Fordeling av kulturlandskaps- og forurensningstiltak innenfor SMIL-ordningen, fordelt på noen formålsgrupper i 2011.

Tabell 3.12 Prosentvis andel økologiske varer av total omsetning (i verdi) i 2011 og prosentvis endring fra 2010 til 2011

Utvalg økologiske varer	Omsetning i mill. kroner i 2011	Omsetning i pst. av totalomsetning i 2011	Endring i pst. fra 2010 til 2011
Barnemat	106,7	22,3	53,1
Egg	87,3	4,7	10,2
Grønnsaker og poteter	181,6	1,9	10,4
Meieriprodukter	253,5	1,9	11,4
Kornprodukter og bakevarer	112,0	1,0	-7,7
Kjøtt	23,6	0,2	7,3

fra RMP (fylkesvis tilskudd per dyr) og investeringsstøtte øremerket på LUF. Tilskudd gis eksempelvis til infrastruktur som gjerder, kveer og elektronisk overvåkingsutstyr mm. I 2011 var det registrert ca. 20 000 dyr med elektronisk overvåkingsutstyr. Investeringsstøtte til organisert beitebruk må ses i sammenheng med nasjonalt beiteprosjekt og midler til forebyggende og konfliktdempende tiltak mot rovviltskader over Miljøverndepartementets budsjett.

3.4.2 Økologisk produksjon og forbruk

Regjeringen har som mål at 15 pst. av matproduksjonen og matforbruket skal være økologisk i 2020. Satsingen på dette området skjer med utgangspunktet i Landbruks- og matdepartementets handlingsplan *Økonomisk, agronomisk – økologisk!*.

3.4.2.1 Markedsutvikling

Omsetningen av økologiske matvarer i norsk dagligvarehandel var rekordstor i 2011. Samlet for alle produktgrupper økte omsetningen av økologiske produkter i dagligvarehandelen med 10 pst. i 2011 i forhold til i 2010.

Totalt ble det omsatt økologiske matvarer for ca. 1,24 mrd. kroner i 2011, og av dette utgjorde ca. 237 mill. kroner omsetning i andre markedskanaler enn dagligvarehandelen. Omsetningen via andre salgskanaler økte med 5 pst. i 2011. Eksempler på slike kanaler er storhusholdninger, Bondens marked, bakerier og abonnementssalg.

Meierivarer er den største varegruppen av økologiske matvarer (ca. 254 mill. kroner), og hadde en økning på 11 pst. fra 2010. Tabell 3.12 viser andel økologiske varer av total omsetning og endring siden 2010 for et utvalg varer. Kjøttvarer

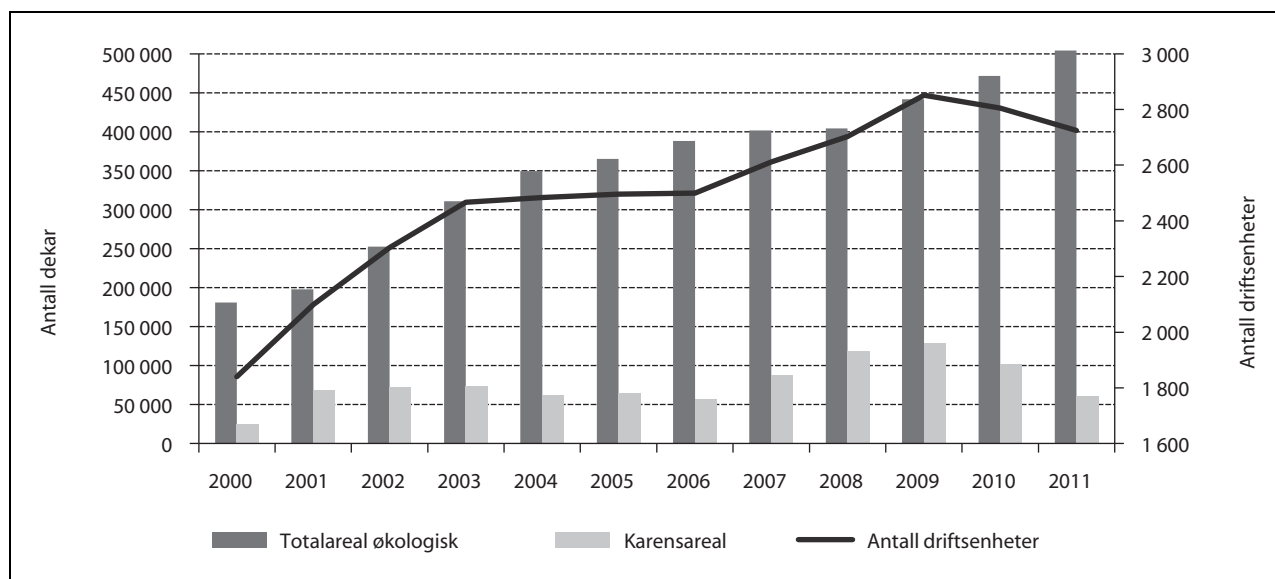
utgjør en relativt liten del av den økologiske omsetningen. Størst vekst var det innenfor produktkategoriene barnemat, meierivarer, grønnsaker/poteter og egg.

3.4.2.2 Produksjonsutvikling

Økologisk produksjon utgjør små, men økende andeler av den totale produksjonen innen de ulike produksjonsområdene. Figur 3.9 viser utvikling i økologisk- og karensareal, samt antall økologiske driftsenheter for perioden 2000 til 2011. De økologiske arealene i 2011 var på ca. 501 000 dekar, og utgjorde ca. 5 pst. av det totale jordbruksarealet (medregnet karensareal er andelen 5,6 pst.). Siden 2001 har det økologiske arealet økt med 155 pst. Karensarealet har i den samme tiårsperioden variert en del. Etter sterk vekst fra 2007 til 2009, gikk karensarealene mye tilbake i 2010 og 2011. Dette vil påvirke veksten i økologiske arealer i årene som kommer.

De fleste fylkene har hatt en positiv utvikling i økologiske arealer over flere år. Sør-Trøndelag (8,8 pst.) og Buskerud (8,5 pst.) hadde de høyeste andelene økologiske arealer i 2011, mens Rogaland hadde lavest andel (0,7 pst.). Den kraftigste veksten i areal fra 2010 til 2011 har Østfold med 26 pst.

Eng-, beite- og fôrarealer utgjør hoveddelen (over 80 pst.) av de økologiske jordbruksarealene. Det økologiske kornarealet økte i 2011 med ca. 9 000 dekar, eller 13 pst., og utgjør nær 3 pst. av det totale kornarealet. Areal med økologiske grønnsaker og poteter gikk noe ned i 2011, og utgjør henholdsvis 3,3 og 1 pst. av totalt areal med de vekstene. For frukt og bær var det derimot en kraftig prosentvis økning i økologiske arealer. Samlet økte denne kategorien med 25 pst. til 2 256 dekar, noe som utgjør 5,4 pst. av det totale frukt- og bærarealet.

Figur 3.9 Utvikling i økologisk- og karensareal samt økologiske driftsenheter, 2000 – 2011.

Kilde: Debio.

De økologiske husdyrene utgjør foreløpig en liten andel av det totale antall husdyr i Norge. Fra 2010 til 2011 var det, med unntak av storfe, nedgang i antall dyr for alle dyreslag. Størst prosentvis nedgang var det for antall gris, med nesten 34 pst. nedgang. Antall økologisk storfe utgjør 3,2 pst. av totalt antall storfe og sau og lam utgjør 4,7 pst. Økologiske verpehøns utgjør 3,8 pst. av totalt antall verpehøns.

Tabell 3.13 viser andel økologisk areal av totalt jordbruksareal for et utvalg av land i Vest-Europa. Som det framgår av tabellen er Norge på nivå med flere land i Vest-Europa når det gjelder andel økologisk jordbruksareal.

3.4.2.3 Utviklingsprosjekter

Det ble for 2011 satt av 44 mill. kroner til prosjekter som skal utvikle økologisk produksjon og for-

bruk i tråd med handlingsplanen. Disse utviklingsmidlene er forvaltet av SLF og gikk i 2011 til fylkenes arbeid med handlingsplaner, økologiske foregangsfylker, utviklingsprosjekter innen veiledning, produktutvikling og markedsutvikling. I tillegg er det avsatt 2 mill. kroner til generisk markedsføring av økologiske produkter i regi av Matmerk.

I jordbruksforhandlingene i 2011 ble SLF og Matmerk gitt et særskilt ansvar for å sikre at utviklingsmidlene til økologisk produksjon og forbruk i 2012 prioriteres til prosjekter rettet mot salgsløddet i verdikjeden. Suksesskriteriene var økt markedsadgang for økologiske produkter i dagligvarehandelen og storhusholdninger. Arbeidet startet opp høsten 2011 og det er registrert et økt engasjement i markedet for økt salg og tilgjengelighet av økologisk mat, både hos dagligvareaktørene og i storhusholdning.

Tabell 3.13 Økologisk areal (inkl. karens) og prosentandel av totalt jordbruksareal i 2010, hektar

Land	Hektar	% økologisk
Danmark	162 903	6,1
Frankrike	845 442	3,1
Tyskland	990 702	5,9
Norge	57 219	5,5
Sverige	438 693	14,1
Storbritannia	699 638	4,3

Kilde: <http://www.organic-world.net/statistics-data-tables-dynamic.html>

3.5 Målretting og forenkling, styring og kontroll

I Riksrevisjonens undersøkelse av måloppnåelse og styring i jordbruket (Dokument 3:12 (2009–2010)) peker Riksrevisjonen på at Landbruks- og matdepartementet har ansvar for mål- og resultatstyring innenfor jordbruksområdet, bl.a. ved å utvikle mål- og resultatindikatorer. I Meld. St. 9 svares dette på bl.a. som følger:

«Med utgangspunkt i meldingen, og Stortingets behandling av denne, vil departementet arbeide videre med å systematisere og operasjonalisere målene på sitt område. De overordnede landbruks- og matpolitiske målene, og områder som bygger opp under disse, som beskrevet i figur 1.1, vil danne grunnlag for dette arbeidet. Dette skal bidra til en bedre oversikt over målsettingene i landbruks- og matpolitikken og danne et tydeligere grunnlag for avveininger mellom mål.

Som en oppfølging av Riksrevisjonens undersøkelse av måloppnåelse og styring i jordbruket, jf. Dokument 3:12 (2009–2010), vil departementet videreutvikle mål- og resultatstyring som utgangspunkt for en forbedret framstilling av måloppnåelse og resultatrapportering på det landbruks- og matpolitiske området. Måloppnåelsen vil bli vurdert ut fra et sett med resultatindikatorer.

Mål- og resultatstyring skal videre danne utgangspunkt for den kontinuerlige utviklingen av det samlede virkemiddelapparatet og gjennom dette være med på å innrette ressursinnsatsen slik at gjennomføring av politikken skjer på en mest mulig effektiv måte. Mål- og resultatstyring vil også være et viktig verktøy i departementets videre arbeid med forenkling og videreutvikling av landbruks- og matforvaltningen.

Landbruks- og matdepartementet vil videreutvikle mål- og resultatstyring, også som et

grunnleggende prinsipp for departementets styring, oppfølging og kontroll av landbruks- og matforvaltningen.»

I styringsdialogen med de underliggende forvaltningsorganer legger departementet særlig vekt på å gi klare og gode styringssignaler. Departementet har en omfattende styringsdialog med de underliggende organer både skriftlig og gjennom institusjonaliserte møter. Ved siden av styringen av forvaltningsorganer som er direkte underlagt departementet, gjennomføres det også styringsmøter med alle fylkesmannsembeter hvert andre år.

I Riksrevisjonen rapport heter det:

«Etter Riksrevisjonens vurdering kan det stilles spørsmål ved om det – i lys av tilskuddenes omfang og kompleksitet – er etablert tilstrekkelig robust kontrollsystem.»

Departementet og forvaltningen arbeider kontinuerlig med å få et så robust kontrollsystem som mulig. SLF, som har ansvar for utbetaling av aktuelle tilskudd og kontroll, har gjennomført et omfattende kontrollprosjekt i samarbeid med fylkesmennene og KS for å styrke fylkesmennenes kontrollfunksjon på landbruksområdet. Med grunnlag i kontrollprosjektet stiller SLF nå krav om at fylkesmannen hvert år skal utarbeide en risikobasert kontrollplan og gjennomføre forvaltningskontroll av kommuner, samt foretakskontroll.

Når det gjelder kompetanse i landbruksforvaltningen har fylkesmannen og SLF en god og kontinuerlig oppfølging gjennom løpende veiledning og rådgivning, kommunebesøk, særskilte kommunesamlinger og kompetansetiltak rettet mot de landbruksansvarlige i kommunene.

Departementet legger til grunn at det er et kontinuerlig behov for forbedring av kontrollsystemet. Undersøkelser viser likevel at omfanget av feil og feilutbetalinger samlet sett er begrenset.

4 Foredling og omsetning

4.1 Innledning

Foredling og omsetning av jordbruksvarer ligger i hovedsak utenfor jordbruksavtalens virkeområde. Handelspolitiske forhold, markedsordninger, annet regelverk og prisutvikling på råvarer har likevel stor betydning både for næringsmiddelindustri og omsetning. Produksjonsverdien i nærings- og nytelsesmiddelindustrien var iflg. SSB, om lag 159 mrd. kroner i 2011. Økningen fra året før var på 3,4 pst. Næringsmiddelindustrien bidro med 30,4 mrd. kroner i verdiskaping i 2011, iflg. SSB.

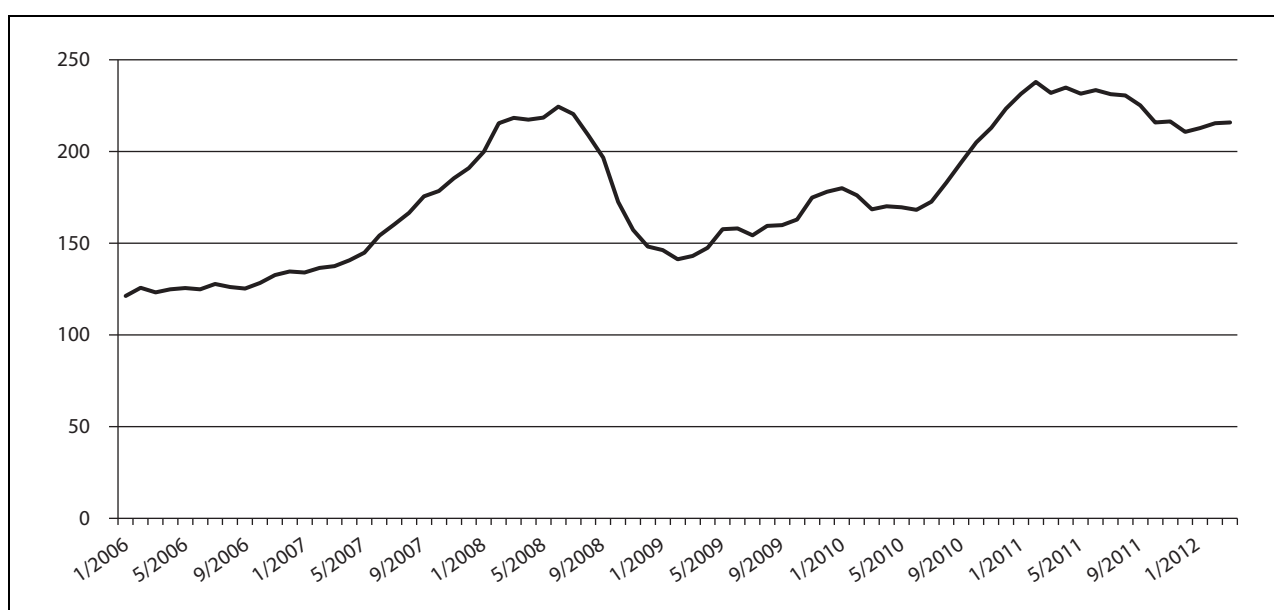
Betydelige deler av næringsmiddelindustrien foredler norskproduserte råvarer, samtidig som den i økende grad er eksponert for internasjonal konkurranse. Importen av næringsmidler øker, men det gjør også den totale omsetningen av matvarer i Norge. Norsk næringsmiddelindustri (ekskl. fiskevarebransjen) har fått redusert sin hjemmemarkedsandel de siste årene. Hjemmemarkedsandelen (ekskl. bearbeidet fisk og fiskevarer) er for 2010 anslått til 80 pst., mens den i 1995 utgjorde 89 pst. (NILF, Mat og industri 2011). Landbrukspolitikken, og utformingen av

virkemidlene i jordbruksavtalen, må på denne bakgrunn ha alle ledd i kjeden fra jord til bord som perspektiv.

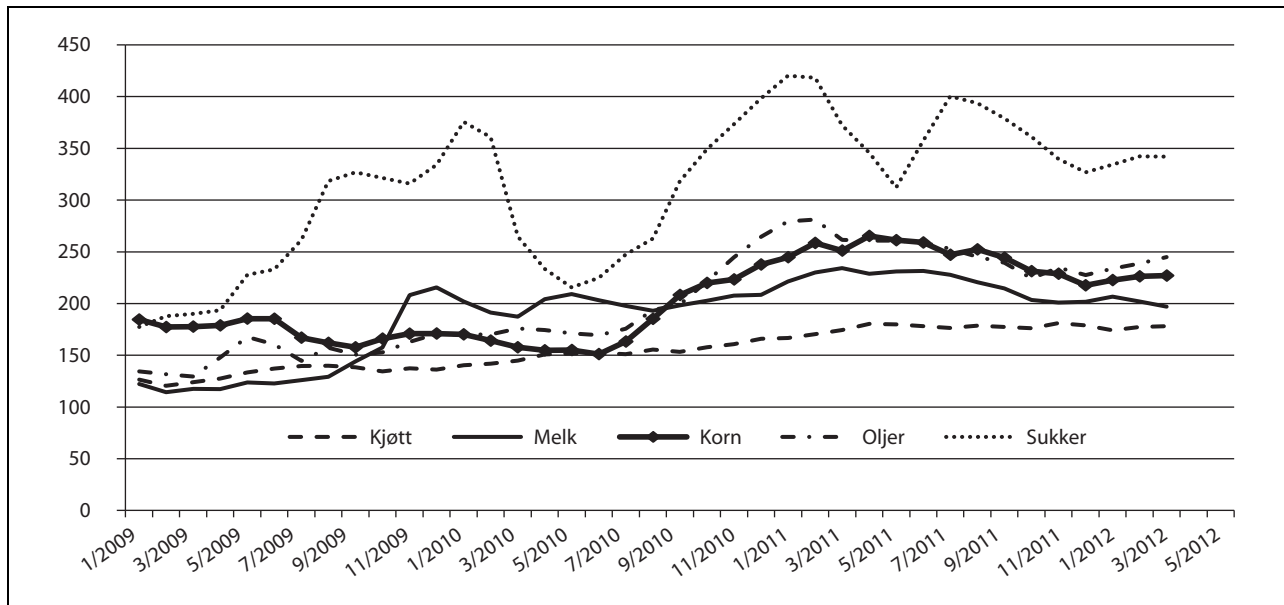
4.2 Utviklingen i internasjonale matvaremarkeder

De internasjonale råvaremarkedene har vært turbulente de siste årene. Global befolkningsvekst, økonomisk vekst i fattige land og mellominntektsland, lave kornlagre, avlingssvikt, eksportrestriksjoner og økende bruk av jordbruksråvarer til produksjon av bioenergi, er blant årsakene til prisøkningene. Prisøkningene i 2007/2008 og 2010/2011 er et brudd med den lange trenden med fallende priser etter 1972/73, selv om det også i denne perioden tidvis var store svingninger i prisene enkelte år.

Siden sommeren 2010 har internasjonale råvarepriser steget kraftig og både IMF's og FAOs prisindekser nådde nye rekordnivåer i februar 2011. FAOs totalindeks falt noe igjennom 2011, men har steget litt til nå i 2012. Indeksen har steget med 28 pst. de siste 24 mnd. De siste 12 mnd.

Figur 4.1 FAOs matprisindeks. Gjennomsnitt 2002-2004=100.

Figur 4.2 FAOs prisindeks for grupper av matvarer. Gjennomsnitt 2002-2004=100.

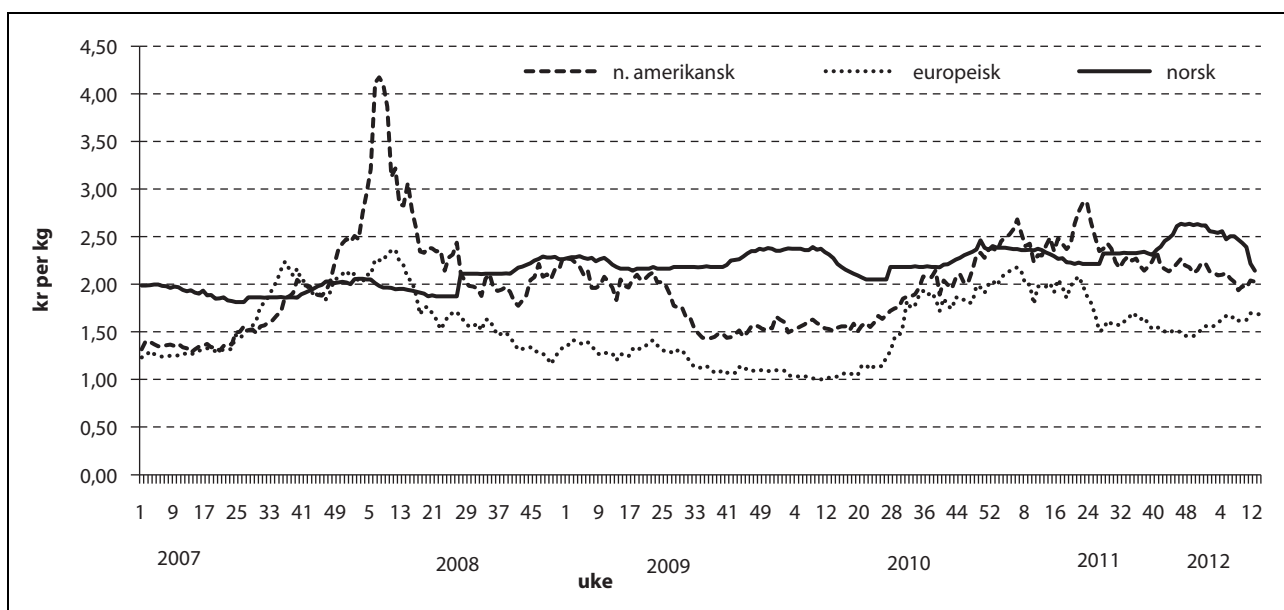
er indeksen redusert med 7 pst. Figur 4.1 viser utviklingen i FAOs matprisindeks, som et gjennomsnitt.

Figur 4.2 viser FAOs prisindeks for grupper av matvarer. De siste 12 mnd. har prisreduksjonen vært størst for melk og korn. Til nå i år har prisene på korn, sukker og oljer steget igjen.

Figur 4.3 viser utviklingen i hvetepriiser i det norske, det nord-amerikanske og det europeiske markedet. Norske engrospriser på hvete ligger igjen over internasjonale priser i siste halvdel av

2011 og hittil i 2012. Norsk pris i figuren er engrospris, dvs. noteringspris fratrukket prisnedskrivningstilskudd, tillagt håndteringskostnader. Alle priser er i norske kroner og er derfor også påvirket av valutakursendringer. Internasjonale kornpriser er viktige fordi de er sentrale drivere i etterspørselen etter, og dermed prisene på, gjødsel.

Dersom prisene på importerte råvarer til fôr overstiger norsk nivå, påvirkes fôrkostnadene. Budsjettneemnda for jordbruket har ikke lagt til

Figur 4.3 Utviklingen i hvetepriiser i noen markeder.

Kilde: Statens landbruksforvaltning, International Grains Council og Norske Felleskjøp.

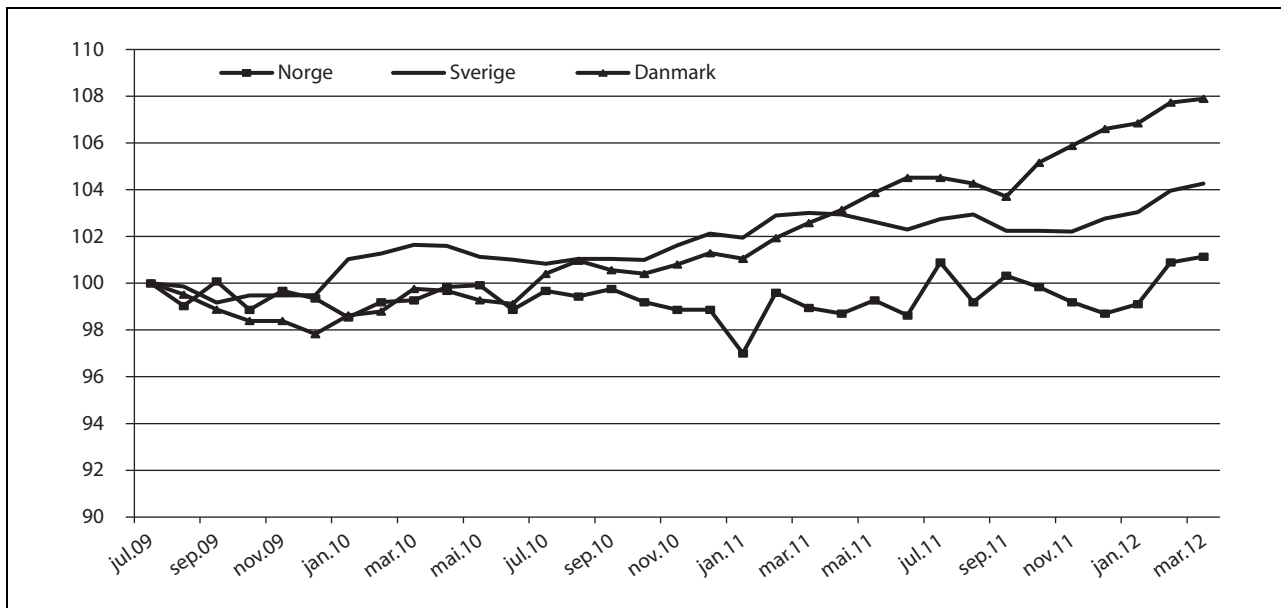
grunn at prisnivået på importerte råvarer vil være høyere enn norske råvarer i 2012.

4.3 Prisutviklingen på matvarer

På grunn av importvernet for sentrale produkter fra det norske jordbruket, påvirkes forbrukerprisene i Norge mindre av internasjonale prissvingninger enn i mange andre land. Forbrukerprisene på mat i Norge har vært nominelt forholdsvis sta-

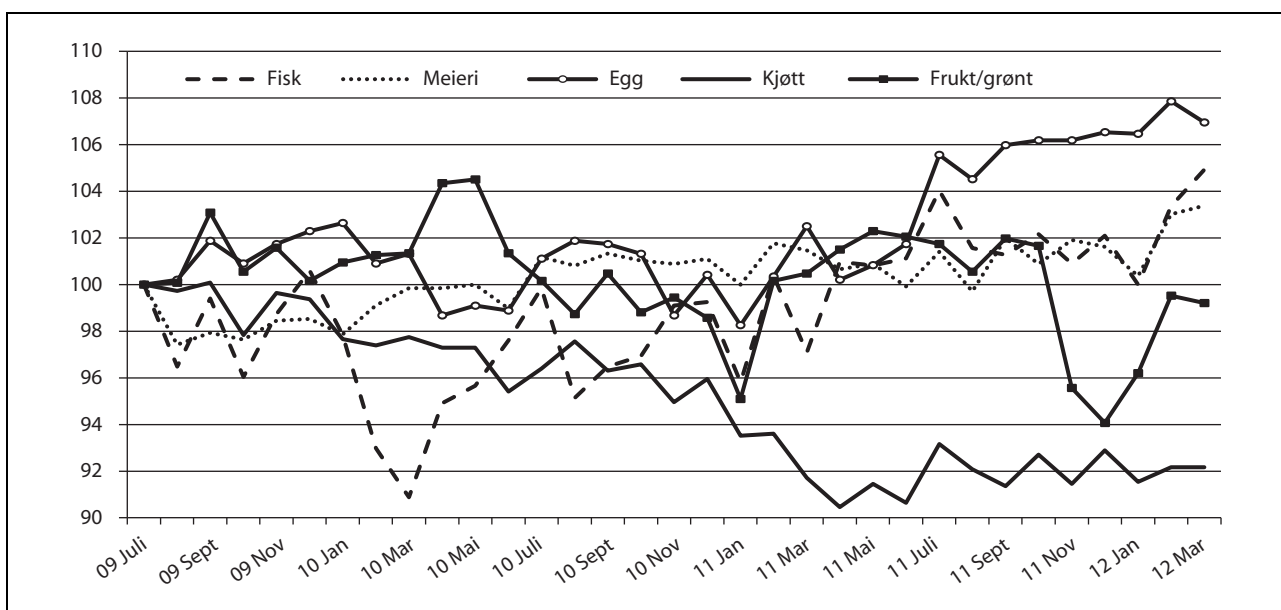
bile siden sommeren 2009, iflg. SSBs konsumprisindeks, jf. figur 4.4. De siste tolv månedene har forbrukerprisene økt med 2,2 pst. i Norge. I Sverige har de økt med 1,2 pst., mens prisveksten i Danmark har vært 5,2 pst.

Som det går fram av figur 4.5 er prisreduksjonen fra sommeren 2009 og fram til i dag, størst for kjøttvarer, hvor det har vært en prisreduksjon på nesten 8 pst., mens prisveksten har vært størst for egg, med 7 pst. i samme periode.

Figur 4.4 Prisutvikling på matvarer i Norge, Sverige og Danmark. Indekser, juli 2009=100.

Kilde: Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning og Statistisk sentralbyrå

Figur 4.5 Prisutvikling på grupper av matvarer i Norge. Indekser, juli 2009=100.

Kilde: Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning og Statistisk sentralbyrå

Husholdningenes andel utgifter til mat og alkoholfrie drikkevarer har vært fallende over lang tid. Den nyeste forbruksundersøkelsen (2007-2009) viste at 11,8 pst. av husholdningenes konsum gikk til mat- og alkoholfrie drikkevarer, og 10,6 pst. til mat alene.

Til tross for historisk lav konsumandel er det likevel et relativt høyt prisnivå for matvarer i Norge, sammenlignet med andre europeiske land og våre naboland. Det skyldes bl.a. pris-, kostnads- og lønnsnivå, kostbar distribusjon, konkurranseforhold og at norske råvarepriser er høyere enn i nabolandene. Iflg. Eurostats prisnivåindekser lå prisnivået på matvarer i Norge 65 pst. over gjennomsnittet for EU27 i 2010. Prisnivået på alle varer og tjenester til personlig konsum i Norge var 47 pst. høyere enn gjennomsnittet i EU27. Det er varegruppene melk, ost, egg og kjøtt som, relativt sett, er dyrest i Norge.

Absolutte prisdifferensialer til omverdenen på råvarer og forbruksvarer har betydning for sektorens konkurransekraft. SSBs grensehandelsundersøkelse viser at nordmenn handlet for 11,5 mrd. kroner i forbindelse med dagsturer til utlandet i 2011. Det var en økning på 9 pst. fra året før.

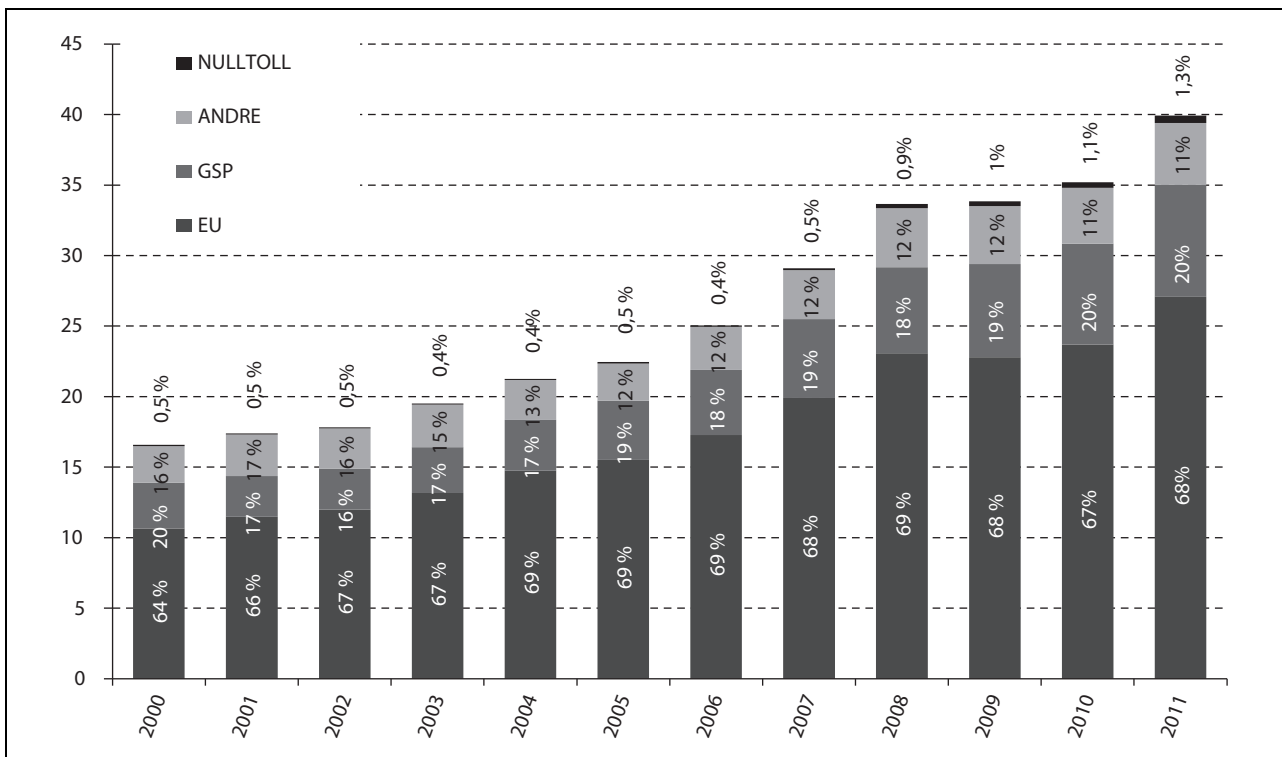
4.4 Industri og konkurranseforhold

Produksjonen i norsk jordbruk og næringsmiddelindustri har aldri vært så høy som nå. Samtidig er næringen i en krevende konkurransesituasjon bl.a. som følge av økt importkonkurranse.

Produksjonsøkningen har de siste årene vært spesielt stor innen fjørfe og svin der etterspørselen har vært jevnt økende. For andre sektorer som melk, storfe og sau har produksjonen vært relativt stabil over flere år. For noen produkter har økt etterspørsel i betydelig grad blitt dekket gjennom økt import, f.eks. ost, yoghurt og også storfe-kjøtt i 2011. For storfe-kjøtt økte importen fra rundt 13.000 tonn i 2010 til 18.000 tonn i 2011.

Figur 4.6 viser utviklingen i importen av landbruksvarer til Norge i årene 2000 – 2011, målt i verdi, og etter opprinnelse.

Til tross for høy norsk produksjon har importen av landbruksvarer vært jevnt økende. Slik det går fram av figur 4.6, har verdien av importerte matvarer, målt i verdi, økt fra om lag 16 mrd. kroner i 2000 til om lag 40 mrd. kroner i 2011. Viktige importvarer er vin og brennevin, bakverk, oljer, soyabønner, sjokolade, sydfrukt og dyrefôr, herunder landbruksvarer til fiskefôr. I underkant av 70 pst. av importen kommer fra EU med Danmark og Sverige som de to største eksportlandene. Over 20 pst. av importen kommer fra GSP-land (u-

Figur 4.6 Utviklingen i importverdi av landbruksvarer i mrd. kroner, fordelt etter opprinnelse.

land), der Brasil er dominerende, og der viktige importvarer er proteinråvarer til fiskefôr og soya-bønner. Av importen kommer 1,3 pst. fra de fattigste 64 landene. En viktig importvare fra disse landene er blomster. Med unntak av potet økte importen av alle sentrale varegrupper i landbruget i 2011.

Fremtidig utvikling i industrien avhenger av både nasjonale rammebetingelser (råvarepriser, kronkurs og rentenivå) som industrien opererer under, internasjonal konkurranse og industriens egen evne til effektivisering og omstilling.

Det er et gjensidig avhengighetsforhold mellom primærproduksjonen og næringsmiddelindustrien. Primærproduksjonen er avhengig av en konkurransedyktig næringsmiddelindustri som kundebase og næringsmiddelindustrien er avhengig av råvarer som er konkurransedyktige både med hensyn til pris og kvalitet.

Bearbeidede landbruksprodukter

Bearbeidede landbruksprodukter er regulert av EØS-avtalens protokoll 3. Disse varene er spesielt utsatt for økt importkonkurranse og omfattes av ordningen med råvarepriskompensasjon (RÅK). Verdien av RÅK-importen har økt jevnt de siste årene fra 2,6 mrd. kroner i 1995 til 7,6 mrd. kroner i 2010. Fra 2010 til 2011 økte importen med 4 pst. til 7,9 mrd. kroner. Bakervarer, sukkervarer og sjokolade er eksempler på viktige importvarer. Verdien av norsk eksport av RÅK-varer i 2011 var 1,2 mrd. kroner. Eksporten av RÅK-varer er rimelig stabil.

For norsk næringsmiddelindustri er det en utfordring å beholde eller øke sin markedsandel innenfor det voksende markedet for bearbeidede landbruksvarer. Dette er også viktig for underleverandørene til RÅK-industrien, både primærprodusenter og foredlingsindustri. Rundt 75 pst. av matkornet, 20 pst. av bær- og fruktproduksjonen og 15 pst. av melkeproduksjonen går til RÅK-varer.

For de råvarene og ferdigvarene som er omfattet av RÅK-ordningen blir råvareprisforskjeller også kompensert med utbetaling av tilskudd. Prisutjevning skjer i form av prisnedskrivning av innenlandske jordbruksvarer som nyttes til fremstilling av ferdigvarer og som tilskudd ved eksport av ferdigvarer (eksportrestitusjon). Prisvariasjoner på landbruksvarer internasjonalt har ført til at det er behov for å følge konkurransesituasjonen tett. RÅK-vareimporten til Norge skjer i særlig grad fra våre nærmeste naboland. Utviklingen i råvareprisene i Norge sammenlignet med EU er således et sentralt

element i konkurransevilkårene for industrien og for avsetning av norske jordbruksprodukter.

Utvikling i matvarekjeden

Utviklingen i matvarekjeden har de siste tiårene gått i retning av økt vertikal integrasjon, noe som påvirker konkurranseforholdene også for matindustrien. Over noen tiår er det utviklet nye grossist- og distribusjonsløsninger som har påvirket leverandørens innflytelse over tilbudet i dagligvarehandelen. Paraplykjedene kontrollerer i dag en svært stor andel av distribusjonen av dagligvarer. Leverandører av meierivarer, bakerivarer og drikkevarer har beholdt deler av egen distribusjon. Andelen av dagligvarehandelens egne merkevarer (EMV) er i jevn vekst og utgjør nå i gjennomsnitt om lag 12 pst. av samlet omsetning i dagligvaremarkedet. Økningen i EMV er størst innen ferskvarer. Utviklingen i retning økt vertikal integrasjon forsterkes ytterligere gjennom handelens oppkjøp av industri, slik det er eksempler på innen grønt- og kjøttsektoren.

4.5 Matpolitikken

I Meld. St. 9 (2011-2012) heter det at all mat som produseres i Norge skal være trygg. Produksjon av trygg mat skaper tillit og sikrer avsetning av varer og legitimitet for et levende landbruk og næringsmiddelindustri. Matnasjonen Norge bygger på de tre pilarene nok mat, trygg mat og matmangfold. Regjeringen vil fortsatt arbeide for å sikre helsemessig trygg mat og for å trygge plante- og dyrehelsen, samt fremme god dyrevelferd. Målet om å sikre trygg mat oppnås best ved å se naturgitte forhold, innsatsvarer, plante- og dyrehelse og rutiner og hygiene i alle ledd langs hele matproduksjonskjeden i sammenheng. Kvalitetssystem i landbruket (KSL) er viktig for å sikre en trygg og etisk forsvarlig matproduksjon, jf. omtale i kapittel 3.2.3.1.

Norskprodusert mat består av et mangfold av kjente merkevarer som produseres i relativt store volum, samt et stadig større utvalg matspesialiteter som, hver for seg, produseres i et mer begrenset omfang. For omtale av innovasjon og matmangfold, se kapitlene 3.2.3.1 og 3.2.3.4.

Det er et mål å fremme produksjon og et godt utvalg av sunn og helsefremmende mat, bidra til matglede, nyskaping, mangfold, matkultur og verdiskaping, tilrettelegging for markedstilgang for norske produkter, samt langsiktig matforsyning og miljøvennlig produksjon. Matpolitikken skal

også ivareta hensynet til næringsaktørene langs hele produksjonskjeden.

Det er et mål i landbruks- og matpolitikken å legge vekt på forbrukerinteressene, videreføre forbrukerdialogen og legge til rette for at forbrukerne skal kunne gjøre informerte, trygge valg av matvarer.

Sporbarhet av mat er viktig. «eSporingsprosjektet» ble etablert i 2006 i samarbeid med matbransjen med målsetting om å bedre sporbarheten av mat i Norge. Et viktig element i dette prosjektet var utviklingen av en nasjonal elektronisk sporingsløsning. En slik løsning foreligger nå. Det synes for tiden ikke realistisk med en bred utrulling av den elektroniske sporingsløsningen langs og på tvers av verdikjeder, slik det opprinnelig var forutsatt.

4.6 Utredning av styrkeforhold i verdikjeden for mat

I Regjeringens politiske plattform heter det at Regjeringen vil:

«Gjennomføre en utredning om styrkeforholdene i verdikjeden for mat som skal bidra til

åpenhet om innsyn, samt sikre forbrukerinteressene og en tilfredsstillende samfunnsmessig kontroll».

På denne bakgrunn nedsatte Landbruks- og matdepartementet, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet og Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet et bredt sammensatt offentlig utvalg, Matkjedeutvalget, med representanter fra forbrukerinteressene, konkurransepolitikk, varehandel, industri, sjømat og landbruk. Utvalget har kartlagt endringer i styrkeforholdene i verdikjeden for mat, vurdert konsekvensen av disse og foreslått relevante tiltak

Matkjedeutvalget avleverte sin utredning 13. april 2011. Matkjedeutvalget vurderer styrkeforholdene i verdikjeden for varig endret og peker på at en videre utvikling i favør av handelsleddet vil gi et ubalansert maktforhold i verdikjeden for mat. Utvalget mener dette vil være til skade for en sunn konkurranse til beste for forbrukerne. Utvalget legger fram en rekke anbefalinger til tiltak.

Matkjedeutvalgets innstilling var på høring med høringsfrist 1. desember 2011. Det kom inn 68 høringsvar. Regjeringen vil vurdere Matkjedeutvalgets forslag i lys av den gjennomførte høringen.

5 Importvernet og internasjonale forhold

5.1 Importvernet for landbruksvarer

Regjeringen legger i Meld. St. 9 (2011-2012) til grunn at importvernet fortsatt kommer til å være en bærebjelke i norsk landbrukspolitik. Importvernet er en forutsetning for å kunne sikre avsetningen av norske landbruksvarer, oppnå fastsatte priser i jordbruksavtalen og utnytte ressursene vi har til matproduksjon. Dette er grunnlaget for en tilfredsstillende inntektsutvikling i jordbruket.

Summen av handelsavtaler og forvaltningen av importvernet er avgjørende for muligheten for norsk matproduksjon. Derfor må ulike internasjonale forhandlinger og andre nasjonale prosesser som berører importvernet ses i sammenheng. Dette gjelder både WTO-forhandlingene og forhandlinger om bilaterale avtaler innenfor både EØS og EFTA, samt markedsåpninger til Norge gjennom vårt importregime for handel med utland. Den samlede virkningen av ulike importtetter bør være på et nivå som er forenlig med målsettingene for landbrukspolitikken.

Regjeringen har i internasjonale forhandlinger om handel med landbruksvarer lagt avgjørende vekt på å sikre handlingsrom for fortsatt å kunne føre en landbrukspolitik som ivaretar nasjonale mål for landbruket. I forhandlinger har Norge i første rekke åpnet for import av landbruksvarer der det er liten eller ingen norsk produksjon, og der import vil være fordelaktig for norsk næringsmiddelindustri gjennom rimeligere innsatsvarer og for forbrukere gjennom økt matmangfold. De samme prinsippene om et sterkt, men fleksibelt importvern, er lagt til grunn for den løpende forvaltningen av tollvernet.

5.2 WTO Landbruksavtalen – forhandlingene

Uruguay-runden med multilaterale forhandlinger om regelverk knyttet til handel resulterte i opprettelsen av *Verdens Handelsorganisasjon* (World Trade Organisation – WTO) 1. januar 1995. Sam-

tidig ble det etablert egne avtaler om landbruk (*Landbruksavtalen*) og om sanitære og plantesanitære forhold (*SPS-avtalen*). Landbruksavtalen legger viktige rammebetingelser for den nasjonale landbrukspolitikken gjennom forpliktelser og rettigheter på de tre områdene markedsadgang, internstøtte og eksportsubsidier. Norge er bundet av disse forpliktelsene inntil en ny landbruksavtale eventuelt kommer på plass.

Markedsadgang

Landbruksavtalen medførte omlegging til et tollbasert importvern der tollsatsene i gjennomsnitt skulle reduseres med 36 pst. innen år 2000. I tillegg forpliktet Norge seg til å etablere importkvoter for såkalt eksisterende og ny markedsadgang. Norge har notifisert bruk av importkvoter til og med 2010.

Internstøtte

Landbruksavtalen definerer tre typer internstøtte – *gul, blå og grønn støtte*.

Gul støtte eller AMS (Aggregate Measurement of Support) er verdien av differansen mellom norske målpriser og faste referansepriser fra perioden 1986-88 multiplisert med tilhørende volumer, i tillegg til prisstøtte over budsjett fratrukket særavgifter. Norges maksimale gule støtte har vært 11,4 mrd. kroner for år 2000 og deretter. Ved siste notifikasjon i 2009 var det notifiserte nivået i gul boks 10,32 mrd. kroner.

Blå støtte er støtteordninger under produksjonsbegrensende programmer basert på faste arealer eller avlinger, eller på et fast antall dyr. Blå støtte var unntatt fra reduksjonsforpliktelsene i Uruguayrunden. I 2009 var notifisert blå støtte på 4,14 mrd. kroner.

Grønn støtte er støtte som har liten eller ingen innvirkning på produksjon og handel. Dette er støtte bl.a. til miljøprogrammer og velferdsordninger. Grønn støtte er unntatt fra reduksjonsforpliktelsene. I 2009 var notifisert grønn støtte på 7,09 mrd. kroner.

Eksportstøtte

Landbruksavtalen begrenser bruken av eksportsubsidier både målt i verdi og målt i volum. Det er særlig for egg og ost at bindingene for eksportstøtte er reelt begrensende for Norge. Norge har notifisert bruk av eksportsubsidier til og med år 2010, og da var eksportstøtten notifisert til 274 mill. kroner.

Landbruksforhandlingene

Landbruksforhandlingene er en del av den brede forhandlingsrunden som ble vedtatt på WTOs ministerkonferanse i Doha i 2001. 1. august 2004 ble det vedtatt et rammeverk som la føringer for de videre forhandlingene for landbruksvarer, industrivarer inkl. fisk, tjenester og forenkling av handelsprosedyrer.

Ministerkonferansen i Hongkong i desember 2005 innebar et skritt videre i forhandlingene ved at en kom til enighet om bl.a. eliminering av eksportstøtte innen utgangen av 2013, bedret markedsadgang for MUL inn på i-landenes markeder og rammer for reduksjon av tollsatser og intern støtte. Disse elementene inngår i en bred forhandlingspakke som vedtas samlet.

Forhandlingsformannen på landbruk la i juli 2007 fram et utkast til modaliteter som medlemslandene aksepterte som grunnlag for videre forhandlinger. Formannen la frem reviderte modaliteter på landbruk i februar 2008 og videre nye tekster i juli 2008. På bakgrunn av disse tekstene ble det i slutten av juli 2008 avholdt et ministermøte i Genève med sikte på å ferdigstille modaliteter for landbruk og industrivarer, inkl. fisk. Forhandlingene stoppet opp da det viste seg at avstanden mellom enkelte av aktørene på sentrale punkter var for stor. Forsøkene på å få til et nytt ministermøte i desember 2008 basert på enda en ny revisjon av modalitetspapirene, førte ikke fram.

Forhandlingsprosessen i løpet av perioden 2009 – 2011 lyktes ikke i å oppnå betydelig fremgang på de uløste spørsmålene i forhandlingstekstene fra 2008. Det er samtidig usikkerhet rundt hvilke justeringer som eventuelt må til i eksisterende forhandlingsgrunnlag for å kunne oppnå multilateral enighet. Med fortsatt global usikkerhet omkring økonomien og et vanskelig politisk klima for handelsliberalisering hos enkelte nøkkelaktører, er det ikke mulig med en slutføring av runden i 2012. Motsetningene er for store mellom på den ene siden USA og på den andre siden framvoksende utviklingsland som Kina, India og Brasil. Det er for tiden liten aktivitet i landbruks-

forhandlingene og på andre forhandlingsområder.

5.3 Import fra nulltoll-landene

Toll- og kvotefri markedsadgang for alle produkter fra verdens minst utviklede land (MUL) er et sentralt tiltak i Regjeringens utviklings- og handelspolitikk. Formålet er å fremme handel og utvikling, og slik bidra til at de fattigste landene blir bedre integrert i verdensøkonomien.

Toll- og kvotefri adgang til det norske markedet for alle produkter fra land som står på FNs offisielle MUL-liste, ble iverksatt fra 1. juli 2002 med hjemmel i Norges generelle tollpreferanseordning (GSP) for import fra utviklingsland. Denne ordningen ble fra 1. januar 2008 utvidet med 14 nye lavinntektsland, slik at det nå er 64 land som kan eksportere alle sine jordbruksprodukter til Norge uten toll. Importen fra de fattigste landene har relativt sett økt betydelig de siste årene, bl.a. import av blomster fra Kenya. Likevel utgjorde importen fra de fattigste landene bare 1,3 pst. av den totale importen av landbruksvarer. Importen fra u-land generelt utgjør 22 pst. av totalimporten.

5.4 EUs landbrukspolitikk og forhandlinger med EU

5.4.1 Utviklingen i EUs landbrukspolitikk

Landbrukspolitikken er ikke en del av EØS-avtalen, men utviklingen av EUs landbrukspolitikk har likevel betydning for norsk landbruk og næringsmiddelindustri. Prisutviklingen på landbruksproduktene i EU påvirker omfanget av grensehandelen og konkurransekraften til i første rekke RÅK-industrien, som er konkurranseutsatt både på hjemmemarkedet og eksportmarkedet.

Den siste omfattende reformen av EUs landbrukspolitikk ble gjennomført fra 2005–2006 hvor en hovedmodell var landbruksstøtte utbetalt på grunnlag av historisk produksjon. Som et alternativ til en historisk støttemodell, kan medlemsland velge en såkalt regional modell for støtte. Den innebærer at det blir gitt lik støtte per hektar i en hel region. Det er åpnet for å beholde noe produksjonstilknyttet støtte f.eks. til korn, storfe og sau/geit. Endringene innebærer at en større del av overføringene til landbruket i EU faller innenfor kategorien grønn støtte i WTO.

Samtidig med overgangen til nye støtteformer ble det innført såkalte «tverrvilkår», som inne-

bærer at bøndene må innfri bestemte krav om å drive på en måte som holder landbruksareal i god agronomisk hevd og god miljøtilstand. Krav etter generell miljølovgivning og lovkrav om miljø, matvarekvalitet, dyrevelferd og dyrehelse/ folkehelse kommer i tillegg.

EU gjennomgår nå sin landbrukspolitikk fram mot 2013 da gjeldende mandater og budsjettfullmakter utløper. De økonomiske rammene for landbrukspolitikken etter 2013 og fordelingen av EUs samlede støtte står sentralt.

I november 2010 la Kommisjonen fram et ramme-forslag for innholdet i den nye politikken. Forslaget innebærer 1) en mer treffsikker inntektsstøtte, 2) bedre krisehåndtering, 3) økt grønn støtte for langsiktig produktivitet og bevaring av økosystemer, 4) økt innovasjon og FoU, 5) styrking av bønders markedsmakt og forhandlingsstyrke i verdikjeden ved bl.a. samvirkeorganisering, 6) fremme av miljøinitiativ i jordbruket, 7) støtte til unge bønder, 8) bygdeutvikling og entreprenørskap, 9) ivaretagelse av sårbare områder og 10) en mer effektiv og mindre byråkratisk politikk og administrasjon.

Kommisjonen foreslår å redusere støtten til de største brukene og innføre et tak på 300 000 € i støtte per bruk. Forslaget innebærer videre at den historiske støttemodellen vil bli videreført, men av mindre omfang. Det blir gradvis tilnærming av støttesatser mellom nye og gamle medlemsland. Minimum 30 pst. av støtten foreslås nå øremerket til støtte som skal ivareta ulike miljøhensyn. Det enkelte medlemsland kan bruke inntil 10 pst. av det nasjonale støttetaket til tilskudd til unge bønder og bønder i vanskeligstilte geografiske områder. Kommisjonen peker videre på styrking av innsatsen innen innovasjon, forskning og entreprenørskap i landbrukssektoren. EU har gjort mat-sikkerhet til et sentralt premiss i reformen av sin landbrukspolitikk.

Som følge av finanskrisen og matkrisen de siste årene, har prisene på jordbruksråvarer i EU fluktuert mer enn vanlig. Prisene på f.eks. melk og svinekjøtt nådde rekordhøye nivåer i 2008, men hadde i 2009 en betydelig nedgang som førte til svak økonomi i produksjonen og nedgang i produksjonsvolum. I løpet av 2010 og 2011 har markedene stabilisert seg og prisene økt. Fluktuasjonene i markedet har medført at EU vurderer nye typer virkemidler for regulering av markedet i krisesituasjoner. For å bedre krisehåndteringen foreslås tiltak som privat lagring ved markeds-svingninger og utvikling av forsikringsordninger for tap ved avlingssvikt eller svingninger i markedet.

Situasjonen i matmarkedet i EU de siste årene har ført til økt oppmerksomhet om styrkeforholdene i verdikjeden og handelens makt til å holde oppe forbrukerpriser selv om produsentpriser faller. EU har iverksatt omfattende arbeid med sikte på tiltak for en bedre fungerende matvarekjede. Det er bred oppslutning i mange medlemsland og i Europaparlamentet om behovet for tiltak. Kommisjonen har invitert matnæringenes organisasjoner i Brussel til å komme med forslag om bransjebasert regelverk innen juni 2012. Alternativt vil Kommisjonen selv komme med forslag om regulering i form av en EU-rettsakt. Europaparlamentet har uttalt seg i favør av den siste løsningen.

Lisboatraktaten gjør at Europaparlamentet fra og med 2010 har lik medbestemmelse som medlemslandene i Rådet, også innen landbrukspolitikk. Parlamentet støtter en ambisiøs felles politikk på landbruksområdet.

5.4.2 Forhandlinger med EU

I henhold til EØS-avtalens artikkel 19 skal EU og Norge søke å gradvis liberalisere handelen med basislandbruksvarer innenfor rammen av partenes landbrukspolitikk og på en gjensidig fordelaktig måte.

Etter å ha forhandlet siden 2008 ble Norge og EU 28. januar 2010 enige om en artikkel 19 avtale. Avtalen ble iverksatt fra 1. januar 2012. Stortinget ga sitt samtykke til avtalen gjennom Prop. 62 S (2010-2011). Norge har i denne avtalen i stor grad gitt konsesjoner for landbruksvarer der det allerede er import til ordinær toll eller der næringsmiddelindustrien allerede har et importbehov. Det er også åpnet opp for mer import av enkelte mat-spesialiteter.

For Norge innebærer forhandlingsresultatet at kvoten for tollfri eksport av ost inn til EU øker fra 4 000 tonn til 7 200 tonn. Videre innebærer avtalen tollfrihet eller tollfrie kvoter inn på EU-markedet for bl.a. vegetabiliske oljer, bær, snacks, hundekattemat, tran og juletrær som det er realistisk at norske bedrifter vil kunne utnytte.

For ost er den tollfrie importkvoten inn til Norge økt fra 4 500 tonn til 7 200 tonn. For økningen på 2 700 tonn blir kvoten fordelt ved auksjon. Ordningen med «historiske rettigheter» knyttet til import av ost vil bli avvirket ved årsskiftet 2013/14. Det vil bli etablert et nytt importsystem for dagens importkvote på 4 500 tonn som sikrer likebehandling av aktørene. Importen av ost inn til Norge i 2011 var på 9 000 tonn.

For kjøtt er det etablert importkvoter fra EU for storfe (900 tonn), kylling (800 tonn) og gris

(600 tonn). Dette er midlertidige kvoter som vil bli en del av en eventuell ny WTO-avtale. For kjøttvarer er det i tillegg en begrenset økning av eksisterende importkvoter for noen produkter (skinker, pølser, kjøttboller, andebryst). Norge har videre gitt EU toll-lettelser eller importkvoter på enkelte innsatsvarer til konserver- og fôrindustrien.

For landbruksvarer med svært lav tollsats er det innført gjensidig nulltoll. Dette gjelder om lag 14 pst. av antallet landbrukstoll-linjer.

5.4.3 Forhandlinger om handelsavtaler

Norge har gjennom det europeiske frihandelsforbundet, EFTA, iverksatt 18 handelsavtaler. EFTA omfatter Sveits, Liechtenstein, Island og Norge. I

tillegg har EFTA forhandlet ferdig handelsavtaler med Colombia høsten 2008, Peru og Gulf-statene i 2009, Ukraina i 2010 og Hongkong og Montenegro i 2011. Disse avtalene er ennå ikke trådt i kraft for Norge. Det pågår nå forhandlinger om handelsavtaler mellom EFTA og Thailand, Algerie, India, Bosnia og Herzegovina, Vietnam, Indonesia, tollunionen mellom Russland, Hviterussland og Kasakhstan (RuBeKa) og flere land i Mellom-Amerika. Forhandlingene omfatter bl.a. handel med landbruksvarer, både råvarer og bearbejdede varer. Fra norsk side gis det i handelsavtalene i første rekke konsesjoner på produkter der det er liten eller ingen norsk produksjon.

Handelsavtalene forelegges Stortinget før iverksettelse.

6 Hovedtrekk i forslaget til jordbruksoppjør

6.1 Innledning

De forutgående kapitlene gjennomgår viktige deler av premissgrunnlaget for jordbruksoppjøret. Kapitlene redegjør for det politiske grunnlaget, utviklingstrekk i næringen og omsetningsledene, samt miljømessige og internasjonale forhold som har betydning for utforming av virkemidlene som faller inn under jordbruksavtalen mellom staten og jordbruksorganisasjonene.

Den nye landbruks- og matmeldingen og Stortingets behandling av denne, gir en fornyet gjennomgang av målene for landbruks- og matpolitikken. Den globale matsituasjonen og klimautfordringen utgjør et bakteppe for meldingen. Det framgår av meldingen at det skal legges til rette for at den landbaserte matproduksjonen kan øke i takt med en økende befolknings etterspørsel i Norge. Anslag for befolkningsveksten innebærer at produksjonen kan økes med opp mot 1 pst. i året. Siden etterspørselsveksten varierer mellom produktgrupper, vil mulig produktjonsvekst variere mellom sektorer. I produksjonen skal det legges vekt på bruk av nasjonale ressurser som grovfôr og beite. For å nå produksjonsmålet må arealforvaltningen forbedres, og ny kunnskap må utvikles og tas i bruk for å øke arealproduktiviteten.

I meldingen sier Regjeringen at det skal legges til rette for landbruk over hele landet med sikte på matproduksjon, verdiskaping, bosetting, sysselsetting og ivaretagelse av kulturlandskap. Regjeringen vil legge til rette for et løft for bygdenæringene. For å nå målet om et landbruk over hele landet, vil Regjeringen bl.a. ha oppmerksomhet på utviklingen i områder med store distriktspolitiske utfordringer og hvor landbruket har stor betydning. Virkemidlene skal gis en tydeligere distriktsprofil og det skal legges til rette for en variert bruksstruktur. For miljøtiltakene på regionalt nivå skal dagens regionale handlingsrom videreføres.

For at målene om økt matproduksjon og bærekraftig landbruk over hele landet skal nås, må verdikjedene i landbruks- og matsektoren skape verdier og være konkurransedyktige. Forskning, innovasjon og rådgivning vil være blant de viktigste

virkemidlene. Økt verdiskaping krever nyskaping og at et mangfold av ressurser tas i bruk. Næringen skal fortsatt ha god produktivitetsvekst.

Landbruket må ha et langsiktig perspektiv og drives på en miljømessig bærekraftig måte. Landbruksvirksomhet og matproduksjon påvirker miljøet både positivt og negativt. Miljøhensyn skal fortsatt tillegges stor vekt i politikktutformingen.

Regjeringen legger vekt på å videreutvikle virkemidlene med grunnlag i den nye landbruks- og matmeldingen. Hver for seg krever målsettingene i meldingen ulike virkemidler for at de skal nås på en mest mulig effektiv måte. Men også landbruks- og matpolitikken krever avveining av ulike kryssende hensyn. Virkemidlene må derfor utvikles med sikte på best mulig måloppnåelse samlet sett.

Den globale matsituasjonen er et viktig bakteppe når framtidig matproduksjon i Norge skal vurderes. Økt produksjonsvolum er vektet tyngre i den nye meldingen enn i St. meld. nr. 19 (1999-2000). Meld. St. 9 vektlegger derfor også tiltak som kan bidra til å øke produksjonen, slik at selvforsyningsgraden kan opprettholdes om lag på dagens nivå. Den peker på behovet for forbedret agronomi, forskning og veiledning og rekruttering av unge kompetente bønder. Den peker på behovet for å beskytte arealressursene og øke arealproduktiviteten. Og den peker på at hele landet må tas i bruk for å øke produksjonen, herunder grovfôr- og beiteressursene. Som en del av dette skal den geografiske produksjonsfordelingen videreføres, både for å utnytte lokale produksjonsvilkår best mulig og for å øke kornproduksjonen.

I henhold til Meld. St. 9 skal jordbruksproduksjonen skje på en miljømessig bærekraftig måte. Landbruket forvalter store arealer med norske natur- og kulturverdier. Det skal legges til rette for produksjon av miljøgoder og bevaring av naturmangfold. Samtidig skal klimagassutslipp og forurensning fra jordbruket begrenses. Dette skal bl.a. gjøres gjennom videreutvikling av dagens juridiske og økonomiske virkemidler.

De siste 20 årene har internasjonale anbefalinger og utviklingen av virkemidlene over jordbruksavtalen gått i retning av mindre andel produksjonsavhengig og mer produksjonsnøytral

støtte. I WTO-sammenheng vil det si overgang fra gul til grønn støtte. Å stimulere til økt produksjonsvolum tilsier isolert sett en annen vektning av virkemiddelbruken. Regjeringen foreslår å prioritere virkemidler for økt produksjon, samtidig som også andre mål enn produksjonsvolum skal nås og forpliktelsene i gjeldende WTO-avtale må overholdes.

Sammen med en fortsatt sammensatt målstruktur, peker Meld. St. 9 også på behovet for å forenkle virkemiddelsystemet. Virkemidlene bør være enkle og effektive og virke i tråd med formålet. Det vil likevel være klare forskjeller mellom ulike typer virkemidler. De store tilskuddsordningene, som bare krever registrering og kontroll av karakteristika ved foretakene, vil ha lave transaksjonskostnader. Samtidig er de mindre egnet til å nå mer spesifikke mål. Slike mål kan eksempelvis kreve ordninger med lokal/regional prioritering av mål, og prioritering mellom enkeltsøkere, for å iverksette de beste prosjektene. Slike virkemidler vil nødvendigvis måtte ha høyere transaksjonskostnader. Det må likevel arbeides for at transaksjonskostnadene blir så lave som mulig.

Gode inntektsmuligheter

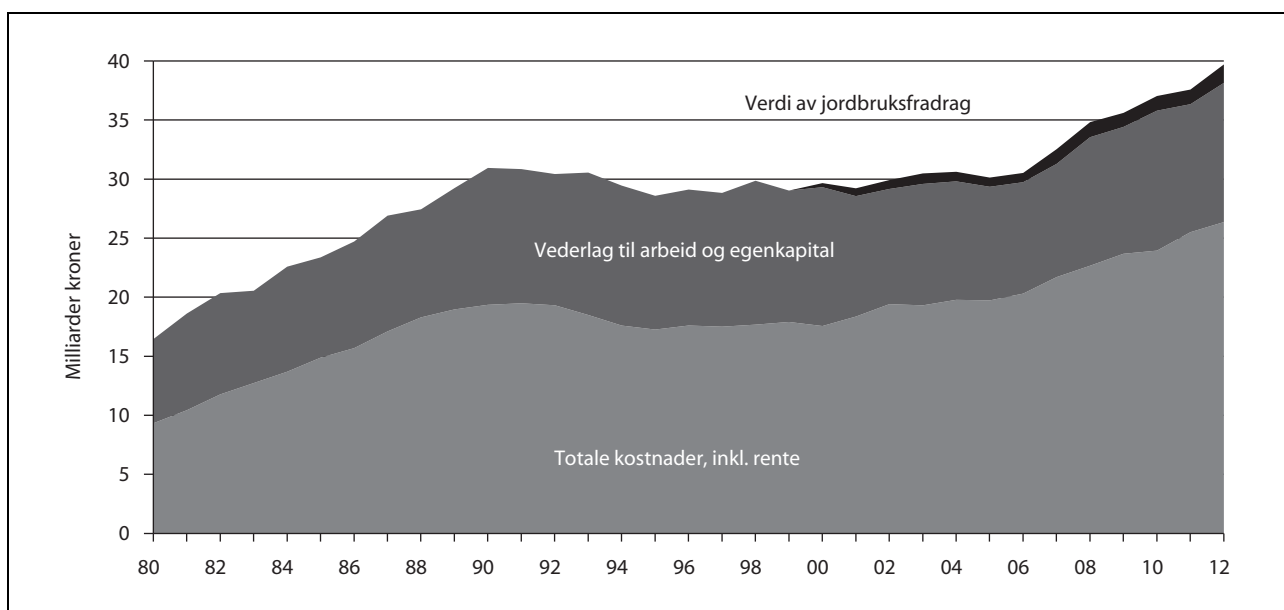
I Meld. St. 9 heter det bl.a. at:

«Gode inntektsmuligheter er det viktigste virkemiddelet for å nå de jordbrukspolitiske målene.»

I de siste års jordbruksavtaler har det vært lagt til rette for et inntektsløft for jordbruksbedriftene. Avtalene har prioritert det grasbaserte husdyrholdet, beiting med husdyr, og forbedring av velferdsordningene. Det har iflg. grunnlagsmaterialet gitt en inntektsutvikling som er minst på høyde med andre gruppers lønnsvekst, målt både i prosent og kroner. I Meld. St. 9 sier Regjeringen at den vil sikre utøverne i landbruket en inntektsutvikling og sosiale vilkår på linje med andre grupper og derfor videreutvikle inntekts- og velferdspolitikken med utgangspunkt i den landbrukspolitikken som er ført etter 2005. Dette er lagt til grunn for forslaget til jordbruksoppjøret.

Mange i jordbruket står overfor viktige investeringsbeslutninger etter de store investeringene som ble gjennomført etter opptrappingen på 70-tallet, og for å følge opp offentlige pålegg gitt av dyrevelferdshensyn. Gode inntektsmuligheter er det viktigste grunnlaget for vilje til investering hos unge som vurderer å bli bønder. I Meld. St. 9 sier Regjeringen at den vil prioritere investeringsvirkemidler, også som et bidrag til å styrke rekrutteringen.

Jordbruksavtalen påvirker direkte bare en del av bøndernes inntektsdannelse. Hovedsakelig påvirker jordbruksavtalen bruttoinntektene, gjennom budsjettoverføringer og inntektsmuligheter fra markedet gjennom målpriser og adgang til markedsregulering. På kostnadssiden påvirkes først og fremst kraftfôrkostnadene, gjennom prisene på fôrkorn. I noen grad påvirker virkemidlene i avtalen også kapitalkostnadene. På dette grunnlaget

Figur 6.1 Brutto inntekter og totale kostnader i jordbruket, iflg. Budsjettnemnda for jordbruket. Registrert regnskap.

har bøndene selv ansvar for egen inntekt og nettoresultatet på hvert bruk er resultat av aktiviteter og beslutninger hver enkelt bonde rår over.

Resultatmålene for næringsdrivende kan ikke brukes på samme måte som lønnsstatistikk for lønsmottagere. I Meld. St. 9 heter det at «*Driftsresultatet er resultat av eksterne rammebetingelser, landbrukspolitiske tiltak og tilpasningene på hvert enkelt bruk. Næringen har selv et betydelig ansvar for sin egen inntekt*». Jordbruksoppgjøret skiller seg fra lønnsoppgjør, ved at det i jordbruksoppgjøret forhandles om inntektsmuligheter for de næringsdrivende. Det er dokumentert betydelige inntektsforskjeller mellom noenlunde like gårdsbruk. Det kan skyldes mange forhold, herunder reelle forskjeller i effektivitet, naturgitte forhold, investeringstidspunkt, og skattemessige tilpasninger. F.eks. vil leasing av kapitalutstyr skjevfordele regnskapsmessig belastning vesentlig over utstyrets levetid.

Et jordbruksoppgjør kan ikke bedømmes ut fra rammens størrelse isolert. Den underliggende kostnads- og produksjonsutviklingen har også vesentlig betydning for hvilken inntektsutvikling rammen kan legge til rette for. Fordi storfekjøtt og kylling er tatt ut av målprissystemet, er også innholdet i rammen annerledes enn tidligere. Det brukes også midler over avtalen til infrastruktur- og utviklingstiltak m.v., som ikke inntektsføres direkte i totalregnskapet. Disse midlene har likevel stor betydning for utviklingen over tid, og for måloppnåelsen i landbrukspolitikken.

Konkurranseskraft

Internasjonale forhold påvirker i økende grad rammebetingelsene for det norske jordbruket. Internasjonale råvarepriser har vært svært ustabile de siste årene. Det har bl.a. påvirket jordbrukets produksjonskostnader vesentlig, herunder fôr- og gjødselkostnaden. Importen av landbruksprodukter er økende. Det gjelder importen med lav og fast RÅK-toll fra EU-området, og det registreres også import av ubearbeidede landbruksvarer til full toll på flere områder.

Ustabile priser internasjonalt gjør at prisgapet mellom norske og internasjonale råvarepriser varierer betydelig. Det påvirker konkurransekraften, effekten av importvernet og behovet for råvareprisutjevning for RÅK-industrien. Matsektorens konkurransekraft, både på kort og lengre sikt, må være en viktig premisse for utformingen av jordbrukspolitikken. Det er en avgjørende premisse for å opprettholde en hjemmemarkedsandel/selvforsyningsgrad om lag på dagens nivå.

6.2 Grunnlagsmaterialet

Utviklingen i viktige indikatorer fra Budsjett-nemnda for jordbruket er gjengitt i kapittel 3. Budsjett-nemnda gjennomgår i Utredning nr. 1 avgrensingene og beregningsprinsippene i Totalkalkylen. Totalkalkylen er et sektorregnskap som skal vise totalverdiene som skapes i norsk jordbruk ved utnyttelse av jordbrukets produksjonsressurser. Meld. St. 9, og Stortingets behandling av den, slår fast at det fortsatt skal være resultat-målet *Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk, inkl. verdien av jordbruksfradraget*, i Normalisert regnskap som skal benyttes til å måle inntektsutviklingen i jordbrukssektoren. Budsjett-nemnda utarbeider flere resultatmål. Felles for alle resultatmålene er at kapitalslitet er beregnet på grunnlag av prisnivåjustert saldo for avskrivbar kapital. Det innebærer i resultatregnskapet at investert kapital opprettholder sin kjøpekraft, og gis en kapitalgodtgjøring tilsvarende generell prisstigning.

Årets normaliserte regnskap

Bruttoinntektene økte med 6,5 pst. fra 2010 til 2012. Kostnadene økte med 9,7 pst. Kostnadsveksten er sterkest for mineralgjødsel (40 pst.), men kraftfôr- og kapitalkostnadene vokser også sterkt. I sum øker kapitalkostnadene med 17 pst. fra 2010 til 2012. Investeringene nådde sitt laveste nivå etter opptrappingen på 70-tallet tidlig på 2000-tallet. Deretter økte stort sett investeringene til 2010, men har deretter falt noe, iflg. Budsjett-nemnda.

Sektorens samlede vederlag til arbeid og egenkapital vokser litt mindre enn lagt til grunn i fjor, både for perioden 2010-2012 og for perioden 2006-2012, på grunn av sterkere kostnadsvekst enn prognosert.

Den vesentligste endringen i årets materiale er at Budsjett-nemnda for jordbruket har revidert arbeidsforbrukstallene for de siste årene. SSBs endelige tall for arbeidsforbruk i 2010 ligger klart lavere enn de foreløpige tallene SSB hadde publisert forut for fjorårets forhandlinger. Budsjett-nemnda skriver at: «*SSB har varslet at de vil foreta en evaluering av metodikken som er benyttet for å beregne arbeidsforbruket ved utvalgstillingene i 2001, 2003, 2005 og 2007. Evalueringen vil foreligge til neste års beregninger. Når disse foreligger, kan arbeidsforbrukstallene bli justert på nytt.*» På usikkert grunnlag har Budsjett-nemnda anslått en årlig reduksjon i arbeidsforbruket på 4 pst. per år etter 2010.

Tabell 6.1 Beregnet effekt i Totalkalkylen av kompensasjon for økt trygdeavgift for jordbruket i 2012, iflg. Budsjettnemnda for jordbruket.

Omdisponering av tilskudd til medlemsavgift folketrygden. mill. kr.	115,8
Effekt på <i>Vederlag til arbeid og egenkapital</i> . mill. kr.	115,8
Kroner per årsverk	2 450
Inntektsverdi før skatt av utvidet jordbruksfradrag. mill. kr.	173
Sum kompensasjon, verdi før skatt. mill. kroner	288,8
Effekt på <i>Vederlag til arbeid og egenkapital, inkl. effekt av jordbruksfradraget</i> . mill. kr.	288,8
Kroner per årsverk	6 100
<hr/>	
Økt trygdeavgift (forskjellen mellom 7,8 % og 11 %). mill. kroner	196
Nødvendig økt inntekt for å kompensere for økt trygdeavgift. mill. kroner	306

Medlemsavgift til folketrygden

I fjorårets avtale ble jordbruket gitt en særskilt kompensasjon for at trygdeavgiften for næringsinntekt i jord- og skogbruket ble økt fra 7,8 til 11 pst. fra 2012. Partene ba Budsjettnemnda om en særskilt gjennomgang av dette forholdet i årets materiale. Kompensasjonen ble gitt på to måter: (i) ved at avtalens tilskudd til medlemsavgift til folketrygden ble omdisponert til inntektsgivende tiltak og (ii) ved at jordbruksfradraget ble utvidet. Kompensasjonen framkommer i Totalkalkylen som en forsterket inntektsvekst fra 2011 til 2012, fordi trygdeavgiften ikke føres som kostnad i Totalkalkylen. Totalkalkylen gjøres opp *før skatt*, før det gjøres en delvis skattejustering ved at verdien av jordbruksfradraget ved ligningen inkluderes i det endelige resultatmålet. Fordi kompensasjonen ble gitt på to ulike måter, påvirker kompensasjonen ulike resultatmål ulikt, jf. tabell 6.1.

Det ble lagt til grunn at avgiftsøkningen ville gi jordbruket en skatteøkning på 196 mill. kroner. For å gi kompensasjon for en slik skatteøkning, er en inntektsøkning på 306 mill. kroner nødvendig. Tabell 6.1 gir en oversikt over hvordan kompensasjonen påvirker resultatmålene i totalkalkylen.

Regjeringen legger til grunn at 6 100 kroner per årsverk av inntektsveksten fra 2011 til 2012 er å anse som kompensasjon for økt folketrygdavgift, og vil ved vurdering av inntektsutviklingen korrigere for dette forholdet.

Inntektsutviklingen

Inntektene i jordbruket varierer fra år til år. Det er derfor behov for å vurdere inntektsutviklingen

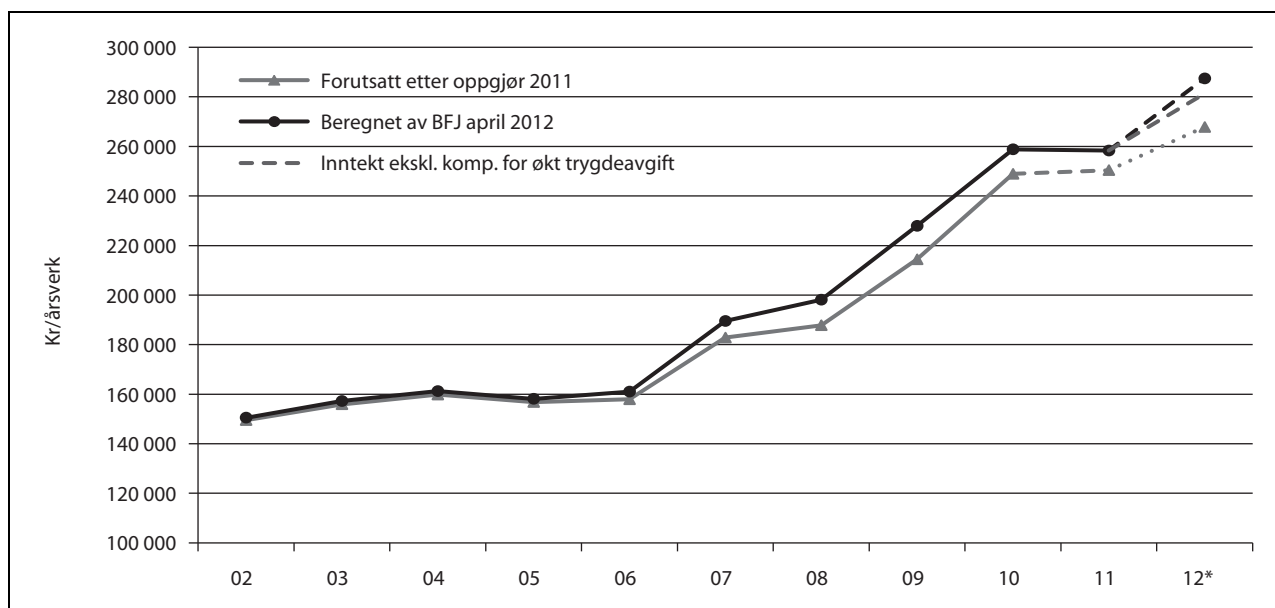
over noe tid. Årets grunnlagsmateriale fra Budsjettnemnda for jordbruket viser en inntektsøkning på 8 $\frac{3}{4}$ pst. for perioden 2010 til 2012, eller 22 500 kroner per årsverk, når det er korrigert for kompensasjon for økt medlemsavgift til folketrygden. Fjorårets avtale skulle legge til rette for en inntektsvekst på om lag 7 $\frac{1}{2}$ pst., eller 18 900 kroner per årsverk, fra 2010 til 2012.

For hele regjeringsperioden (fra 2006 til 2012) ble det i fjor lagt til grunn en vekst på 69 $\frac{1}{2}$ pst., eller knapt 110 000 kroner per årsverk. Årets materiale viser en inntektsvekst i denne perioden på om lag 74 $\frac{3}{4}$ pst., eller vel 120 000 kroner per årsverk, med samme korreksjon for folketrygdavgiften i 2012. Figur 6.2 viser inntektsutviklingen beregnet/prognosert i fjor, sammenlignet med årets tall.

Årsaken til at inntektsveksten, regnet per årsverk, vokser mer enn beregnet i fjor, er de reviderte arbeidsforbrukstallene, med grunnlag i endelige data fra SSBs landbrukstelling for 2010. Tabell 6.2 viser inntektsutviklingen i jordbruket, beregnet i fjor og i år, samt inntektsutviklingen for andre grupper.

Inntektsutviklingen for andre grupper er basert på Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppjørenes *Endelig hovedrapport* 30. mars 2012. For 2012 er gjennomsnittlig årslønn for lønsmottagere i 2011, 453 300 kroner, framregnet med 3 $\frac{3}{4}$ prosent, som anslått i Revidert nasjonalbudsjett.

De siste 10 årene, har jordbrukssektoren hatt en vekst i arbeidsproduktiviteten på 6,3 pst. per år. Tilsvarende produktivitetsmål for norsk industri (bruttoproduct per timeverk) viser en gjennomsnittlig årlig vekst på 2,5 pst. de siste ti år, iflg. Det

Figur 6.2 Inntektsutviklingen i jordbruket 2002 til 2012 (budsjett) iflg. Budsjettnemnda for jordbruket. kroner per årsverk i normalisert regnskap, inkl. verdien av jordbruksfradraget.

Tabell 6.2 Inntektsutvikling i jordbruket, lagt til grunn for avtalen i 2011 og beregnet av Budsjettnemnda for jordbruket i 2012, samt utvikling for andre grupper. Prosent og kroner per årsverk.

Beregnet i år 2010 til 2012 ¹	8,7 %	22 500
Lagt til grunn i fjor 2010 til 2012	7,6 %	18 900
Differanse 10-12		3 600
Andre grupper fra 2010 til 2012 ²	8,1 %	35 100
Beregnet i år 2006 til 2012 ¹	74,7 %	120 300
Lagt til grunn i fjor 2006 til 2012	69,6 %	109 900
Differanse 06-12		10 400
Andre grupper fra 2006 til 2012 ²	30,8 %	110 800

¹ Årets tall for 2012 er korrigerert for kompensasjon for økt medlemsavgift til folketrygden.

² Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene t.o.m. 2011. Utvikling til 2012 fra RNB.

tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene. Gjennomsnittlig vekst i Fastlands-Norge var 1,6 pst.

Referansebrukene

Referansebrukene bygger på regnskapstall fra 2010 i NILFs Driftsgranskinger som Budsjettnemnda regner fram til 2012. Driftsgranskingsbrukene er valgt ut blant foretak over en minstegrense, med hensyn på økonomisk driftsomsfang. Inntektstallene er gjengitt i kapittel 3. Referansebrukene viser gjennomgående bedre inntektsutvikling enn normaliserte regnskaper. For 2010-

2012 er det beregnet inntektsvekst for alle typer produksjoner utenom korn, og poteter/korn og fjørfekjøtt/planteprodukter. Ny økning i gjødselprisene slår særlig ut i resultatet for kornbrukene. En stor del av inntektsreduksjonen for kornbrukene skyldes framregningen av volumer fra regnskapet i 2010 til 2012. Avlingsutviklingen er svak, mens kostnadsvolumene øker. Budsjettnemnda peker på at denne volumframregningen er usikker.

Til forskjell fra Totalkalkylen er avskrivningene i NILFs driftsgranskinger beregnet etter historiske kostnader, og lånt kapital godtgjøres med betalt nominell rente. I NILFs driftsgranskinger

Tabell 6.3 Virkningen av jordbruksfradraget ved ligningen.

	2006	2007	2008	2009	2010	2011 ¹	2012 ²
Spart skatt. mill. kr	526	833	853	795	833	831	1 001
Verdi før skatt. mill. kr	786	1 243	1 273	1 187	1 243	1 240	1 564
Inntektsverdi. Kr/årsv.	12 600	20 900	22 500	22 000	24 200	25 100	33 000
Utnyttingsgrad	51 %	42 %	44 %	42 %	45 %	46 %	48 %

¹ Foreløpig regnskap,

² Budsjett, inkl. delkompensasjon for økt folketrygdavgift

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

føres også etterbetalingen fra TINE på melkeprisen på utbetalingsåret, mens de i Totalkalkylen føres på produksjonsåret. Dette er to, av flere, årsaker til at en vil finne avvik i inntektsutviklingen mellom de to beregningssystemene.

Jordbruksfradraget

Verdien av det særskilte jordbruksfradraget ved ligningen inkluderes ved vurdering av inntektsutviklingen i jordbruket. Budsjettnemnda har beregnet inntektsverdien før skatt av jordbruksfradraget de siste årene som vist i tabell 6.3.

Budsjettnemndas anslag, basert på selvangivelser for 2010, viser at verdien av jordbruksfradraget, omregnet til verdi før skatt, er om lag 1 ½ mrd. kroner i 2012. Av dette er verdien før skatt av kompensasjonen for økt folketrygdavgift beregnet til 173 mill. kroner i 2012.

Økte inntekter som følge av årets oppgjør, vil bidra til å øke utnyttelsesgraden av jordbruksfradraget. Med grunnlag i tallene fra Statistisk sentralbyrå og Budsjettnemnda for jordbruket er det lagt til grunn at 33 pst. av en økning i 'Vederlag til arbeid og kapital' (ekskl. endring i rentekostnad) per jordbruksbedrift, vil gi grunnlag for økt fradrag. Ved omregning fra spart skatt, til inntektsverdi før skatt, har Budsjettnemnda benyttet en skattesats på 36 pst. fra 2012, etter økningen i folketrygdavgiften.

6.3 Rammen

6.3.1 Oppbygging av rammen

Jordbrukets brutto inntekter består av inntjening fra markedet og overføringer fra staten. Oppbyggingen av rammen er basert på anslag for utviklingen i jordbrukets produksjon, kostnadsutvikling, samt arbeidsforbruk og anslag på lønnsvekst for andre grupper, jf. tabell 6.4. For de makroøkono-

miske størrelsene har Regjeringen lagt til grunn SSBs prognoser i Økonomisk utsyn nr. 1/2012, Norges Banks Pengepolitisk rapport nr. 1 2012 og anslag på årslønnsveksten for lønnsmottagere fra revidert nasjonalbudsjett i 2012.

Teknisk framregning til 2013

Følgende prognoser er lagt til grunn for rammen på poster som ikke er avtaleregulert:

- Økning i produksjonsvolumet på 0,5 pst. fra 2012 til 2013.
- Prisøkning lik generell prisvekst på 1,7 pst. for inntektsposter som ikke er avtaleregulert. Disse utgjør om lag 30 pst. av brutto markedsinntekter.
- Uendret volum av ikke-varige driftsmidler fra 2012 til 2013.
- Prisøkning på jordbrukets driftsmidler på 2,2 pst., som er 0,5 prosentpoeng høyere enn generell prisvekst.
- Kapitalslit og leasing er beregnet av Budsjettnemndas sekretariat med grunnlag i samme investeringsnivå i 2012 som i 2011, generell prisvekst på 1,7 pst., og 0,1 prosentpoeng økning i bankenes utlånsrente.
- Normalisert rentekostnad er beregnet med samme forutsetninger og økning i lånemassen på nær 3,6 pst. til en næringsgjeld på 50,6 mrd. kroner.
- 4,0 pst. reduksjon i arbeidsforbruk, som prognosert av Budsjettnemnda.
- 3 ¾ pst. lønnsøkning for andre grupper fra 2011 til 2012 (RNB) og 3,7 pst. fra 2012 til 2013 (SSB).

Dette gir, med unntak for realrentekostnaden, de samme forutsetninger om kostnadsvekst og økning i markedsinntekter utenom avtalen som Jordbrukets forhandlingsutvalg benyttet i sitt kravdokument i forhandlingene. Når det gjelder

realrentekostnaden, er det på grunnlag av prognoser i Norges Banks Pengepolitisk rapport nr 1/12, anslått en vekst i den normaliserte realrentekostnaden i Normaliserte regnskap på 230 mill. kroner fra 2012 til 2013. Totalt er det prognosert en kostnadsvekst på 840 mill. kroner.

På dette grunnlaget vil jordbruket få full kostnadskompensasjon og en prosentvis inntektsvekst som andre grupper, med en ramme for oppjøret på 510 mill. kroner, jf. linje A i tabell 6.4. Regjeringen viser videre til at årets tall for inntektsveksten i jordbruket siden 2006, har vært høyere enn fjorårets avtale la til grunn. Samtidig er det usikkerhet omkring arbeidsforbrukstallene. Disse forholdene er tillagt vekt i en helhetsvurdering av rammen, jf. linje B.

Meld. St. 9 vektlegger behovet for fornying av driftsapparatet og at investeringsvirkemidler skal prioriteres. For å legge til rette for en sterkere prioritering av investeringsvirkemidlene enn det som ellers ville være mulig i årene framover, foreslår Regjeringen å styrke Landbrukets utviklingsfond med en ekstraordinær tilførsel på 275 mill. kroner i 2013, jf. linje C.

Rammen

Regjeringen foreslår en total ramme for oppjøret på 900 mill. kroner i 2013, inkl. styrking av LUF med 275 mill. kroner. Av dette er det regnet inntektsvirkning av 625 mill. kroner.

Regjeringens forslag til finansiering av rammen går fram av tabell 6.5. Målprisene økes fra 01.07.12 med en årsvirkning på 330 mill. kroner. Fra 2011 er det 33 mill. kroner i overførte midler, som ikke ligger inne i grunnlagsmaterialet fra Budsjettnemnda. Disse midlene disponeres, på vanlig måte, som en del av rammen. Bevilgningen over kapittel 1150 foreslås økt med 227 mill. kroner i 2013, og Landbrukets utviklingsfond tilføres en ekstraordinær avsetning på 275 mill. kroner. Med forutsetningene i tabell 6.4 øker utnyttningen av jordbruksfradraget tilsvarende en inntektsverdi på om lag 35 mill. kroner.

Rammen gir grunnlag for en inntektsvekst på om lag 4 ½ pst., eller knapt 13 000 kroner per årsverk i 2013, i forhold til 2012 før oppgjør, når verdien av jordbruksfradraget er inkludert.

Om lag 225 mill. kroner får inntektseffekt allerede i 2012, dvs. om lag 2/3 av de foreslåtte målprisendringene, korrigert for økt kraftfôrpris. Inkludert verdien av jordbruksfradraget økes inntektsnivået i 2012 med om lag 2 pst., eller vel 5 000 kroner per årsverk dersom de foreslåtte økningene i målpriser realiseres fra 1. juli.

Udisponerte midler

Totalt kan 119,7 mill. kroner omdisponeres i 2012 i følge Statens landbruksforvaltnings (SLF) prognoser av 22. februar 2012. Forbruksprognosen for RÅK-ordningen er justert opp med 2,3 mill. kro-

Tabell 6.4 Oppbygging av økonomisk ramme.

	Grunnlag Mill. kr	Vol.	Pris	Mill. kr
1. Driftskostnader	17 626	0,0 %	2,2 %	390
2. Kapitalslit og leasing				220
3. Normalisert realrentekostnad				230
4. Sum kostnadsøkning				840
5. Markedsinntekter utenom avtalen	27 495	0,5 %	0,5 %	280
6. Redusert arbeidsforbruk	12 060	-4,0 %	3,7 %	-50
A. Sum kostnadskompensasjon og lik prosentvis inntektsvekst som andre grupper (4-5+6)				510
B. Nivåheving ut over lik prosentvis vekst				115
SUM, ramme med inntektsvirkning i 2013, mill. kr.				625
C. Tilførsel til Landbrukets utviklingsfond i 2013, mill. kroner				275
Total ramme, inkl. styrking av LUF				900

Tabell 6.5 Finansiering av rammen.

	Mill. kroner
Netto endring i målpriser fra 01.07.12	330
Endret bevilgning på kap. 1150 og 4150 i 2013	227
Overførte midler fra 2011	33
Endret verdi av jordbruksfradraget	35
SUM ramme med inntektsvirkning i 2013	625
Tilføres LUF i 2013	275
Total ramme, inkl. styrking av LUF	900

ner slik at 117,4 mill. kroner kan omdisponeres. Det foreslås følgende omdisponering:

- 3,0 mill. kroner som ekstraordinært tilskudd til fruktlager (post 77.17)
- 3,4 mill. kroner til garantitilskudd til produsentene av rødkløverfrø (post 77.12)
- de resterende 111,0 mill. kroner benyttes til å styrke likviditeten i Landbrukets utviklingsfond (post 50.11). Herav benyttes 5 mill. kroner i 2012 til å finansiere prosjektet «Friske føtter», 2 mill. kroner til evaluering av naturbruksutdanningen og 3 mill. kroner til områderettet innsats for arktisk landbruk.

6.4 Fordeling på priser og tiltak

6.4.1 Økning i målprisene

Foreslåtte endringer i målprisene er vist i tabell 6.6.

Målprisene økes innenfor en samlet ramme på 330 mill. kroner.

Tabell 6.6 Målprisendringer fra 01.07.12.

	Kvantum Mill. l/kg/kr	Målpris Kr / kg	Kr/l / kg	Endring mill. kr
Melk, ku og geit	1 523,7	4,73	0,09	137,1
Gris	133,5	31,21	0,43	57,4
Lam	24,4	61,20	1,80	44,0
Egg	62,5	18,90	0,20	12,5
Poteter	195,7	3,59	0,20	39,1
Grønnsaker og frukt	1 819,2		1,4 %	25,5
Norsk matkorn	184,4	2,65	0,08	14,8
Sum				330,4

Næringsmiddelindustrien

Regjeringen legger vekt på at næringsmiddelindustriens konkurransekraft ikke skal svekkes som følge av oppjøret. Bevilgningen til råvareprisorordningen (post 70.12) skal ta hensyn til svingninger i volumer, endringer i målpriser og tilskuddsendringer som påvirker råvareprisene til industrien, samt virkninger som følge av mulige svingninger i valutakurser. Med grunnlag i prognoser for forbruk, foreslås en økning i bevilgningen på 9 mill. kroner. Målprisen på matkorn foreslås økt med 8 øre per kg, og matkorntilskuddet økes med 4 øre per kg.

6.4.2 Endring i bevilgninger over avtalen

Bevilgningene på kapittel 1150, *Til gjennomføring av jordbruksavtalen*, foreslås endret som vist i tabell 6.6. Satsendringer på de enkelte ordningene går fram av vedlegg. Tilpasning av virkemiddelbruken er nærmere omtalt i kapittel 7.

Tabell 6.7 Endringer i bevilgninger til gjennomføring av jordbruksavtalen.

Post	Endring mill. kr	Budsjett 2012 mill. kr
01 Driftskostnader, utredninger og evalueringer	2,5	0,0
50 Fondsavsetninger ¹	120,0	1 038,7
70 Markedsregulering	11,0	190,9
71 Tilskudd til erstatninger m.m.	0,0	70,0
73 Pristilskudd	84,0	2 290,1
74 Direkte tilskudd	-9,8	8 351,3
77 Utviklingstiltak	9,5	233,5
78 Velferdsordninger	24,3	1 584,6
SUM KAP. 1150	241,5	13 759,1
KAP. 4150 Post 80	14,8	27,7

¹ I tillegg styrkes fondskapitalen med 275 mill. kroner i 2013.

6.4.3 Utslag på referansebrukene

Tabell 6.8 viser utslaget av pris- og tilskuddsendringer inkludert forutsetninger om pris- og kostnadsendringer, og økt utnyttning av jordbruksfradraget, tilsvarende forutsetningene for rammen, jf. tabell 6.3. Det innebærer:

- Økte priser tilsvarende generell prisvekst for alle produkter uten målpris, herunder storfe- og kyllingkjøtt
- Generell kostnadsvekst på 1,7 pst. og 2,2 pst. for ikke-varige driftsmidler
- 0,1 pst. renteøkning i 2013
- Kraftfôrprisøkning på 5 øre per kg i gjennomsnitt

6.5 Andre hovedpunkter

Forslaget til jordbruksoppgjør har en fordelingsprofil som skal bidra til måloppnåelse i henhold til prioriteringene i Meld St. 9. I tillegg til fortsatt å styrke det grasbaserte husdyrholdet, er økonomien i kornproduksjonen og grøntsektoren vektlagt. Det er videre lagt vekt på tiltak som kan bidra til økt produksjon, herunder bevilgninger til rådgivning for å styrke agronomien.

6.5.1 Melk, sau og storfekjøtt

Beitetilskuddene økes innenfor en ramme på 22 mill. kroner. Distriktstilskuddet til kjøtt økes fra sone 3 til sone 5, med 9 mill. kroner.

Melk

- Målprisene på melk foreslås økt med 9 øre per liter, tilsvarende 137 mill. kroner.
- Distriktstilskuddene til melkeproduksjon øker fra sone B og oppover innenfor en ramme på vel 30 mill. kroner.
- Satsene i driftstilskuddet til melkeproduksjon økes med 51 mill. kroner.
- Prisen på melkekvote ved omsetning til staten reduseres fra kroner 3,50 til 2,50 per liter.

Ammeku

- Det er forutsatt en prisøkning tilsvarende generell prisvekst.
- Driftstilskuddet og husdyrtilskuddet til spesialisert storfekjøttproduksjon økes med til sammen 25 mill. kroner.
- Grensen for maksimalt driftstilskudd reduseres fra 50 til 40 kyr, samtidig som husdyrtilskuddet økes med 500 kroner fra ku nr. 26 i hvert foretak, også fra 50 kyr og oppover. Tilskuddet øker dermed for alle bruksstørrelser.

Sau/lam

- Målprisen på lammekjøtt økes med 1,80 kroner per kg.
- Husdyrtilskuddet og tilskudd til lammeslakt økes innenfor en ramme på vel 60 mill. kroner.
- Tilskudd til utmarksbeite økes med 8 mill. kroner.

Tabell 6.8 Beregnet utslag på referansebrukene av pris- og tilskuddsendringer inkl. anslåtte pris- og kostnadsendringer til 2013, ekskl. effekt av foreslått tilskudd til grøfting. Kroner per årsverk¹.

	Årsverk	2012 før oppgjør	Endring fra 2012 før oppgjør til 2013	
1	Melk/storfe, 22 årskyr	1,90	321 500	8 000
2	Korn, 341 daa	0,43	189 400	9 500
3	Sau, 140 vinterfôra	1,22	227 400	9 300
4	Melkegeit, 101 årsgelter	1,71	342 200	9 800
5	Svin og korn, 44 avlssvin	1,71	330 700	7 300
6	Egg og planteprodukter, 7200 høner	1,63	406 300	6 700
7	Poteter og korn, 113 daa poteter	1,48	223 400	25 600
8	Ammeku/storfeslakt, 28 ammekyr	1,26	268 500	10 900
9	Frukt/bær og sau, 48 daa frukt	1,74	302 000	12 100
10	Fjørfekjøtt og planteprodukter	1,08	411 900	9 800
11	Økologisk melk, 23 årskyr	1,96	327 800	8 100
12	Melk/storfe, 12 årskyr	1,58	289 900	7 600
13	Melk/storfe, 33 årskyr	2,21	342 900	7 700
14	Melk/storfe, 48 årskyr	2,39	357 300	6 400
15	Melk/storfe, 24 årskyr, Østlandets flatbygder	2,05	325 700	6 800
16	Melk/storfe, 19 årskyr, Østlandet, andre bygder	1,84	334 800	8 100
17	Melk/storfe, 31 årskyr, Jæren m.m.	1,74	373 800	8 100
18	Melk/storfe, 19 årskyr, Agder/Rogaland	1,74	303 400	7 500
19	Melk/storfe, 21 årskyr, Vestlandet	1,80	316 700	9 300
20	Melk/storfe, 23 årskyr, Trøndelag	2,06	310 000	8 400
21	Melk/storfe, 20 årskyr, Nord-Norge	1,95	330 900	8 200
22	Korn, 231 daa, Østlandet	0,34	68 300	6 600
23	Korn, 670 daa, Østlandet	0,65	297 900	14 700
24	Korn/svin, 22 avlssvin Trøndelag	1,01	328 200	8 100
25	Sau. 125 vinterfôra, Vestlandet	1,22	177 200	8 000
26	Sau. 166 vinterfôra, N-Norge	1,29	310 600	10 900
27	Sau. 230 vinterfôra, landet	1,57	309 300	12 000
28	Samdrift melk 42 kyr, landet	2,68	374 900	11 700

¹ Fullt utslag i 2013 inkl. samme pris- og kostnadsutvikling fra 2012 til 2013 som lagt til grunn for rammen, inkl. endret verdi av jordbruksfradraget. Inkluderer ikke effekt av tilskudd til grøfting på 100 mill. kroner.

- Prosjekt Friske føtter tilføres 5 mill. kroner i 2012.

6.5.2 Korn og kraftfôr

Det foreslås prisøkninger på korn og oljefrø som vil gi en brutto inntektsøkning i sektoren på om lag 82 mill. kroner ved normalårsavlinger. Målprisene på matkorn økes med 8 øre per kg. Det foreslås ingen endringer i prisnedskrivningstilskuddet til norsk korn. Tilskudd til matkorn foreslås økt med 4 øre per kg. Det innebærer at prisen på råvarer til mel øker med 4 øre per kg.

Målprisene på oljefrø økes med 14 øre per kg. Prisene på fôrkorn og erter økes med 7 øre per kg. Med grunnlag i en arbeidsgruppes gjennomgang av fraktordningene for korn og kraftfôr, foreslås det at den nye ordningen med tilskudd til frakt av kraftfôr styrkes med 40 mill. kroner. Videre foreslås det å avvikle sonefrakttilskuddet og tilskuddene til frakt av norskprodusert kli og matkorn innenfor overskuddsområdet. På grunnlag av prisøkningen på fôrkorn og endringene i fraktordningen anslås råvarer til kraftfôr å bli 5 øre per kg dyrere i gjennomsnitt. Endringer i kraftfôrpris vil bl.a. avhenge av den enkelte kraftfôrkjøpers beliggenhet i forhold til produksjonssted.

Videre foreslås det å etablere tilskudd til grøfting innenfor SMIL-ordningen og å styrke arbeidet med sortsutvikling og veiledning.

6.5.3 Grøntsektoren og poteter

Målprisene for frukt og grønnsaker økes innenfor en ramme på 1,4 pst. Målprisen på matpoteter økes med 20 øre per kg.

- Kvantumsbegrensingene for frukt og bær i distrikts- og kvalitetstilskuddet justeres, og maksimalt tilskuddsbeløp per foretak fjernes. Bevilgningen til distrikts- og kvalitetstilskuddet til frukt, bær og grønnsaker økes innenfor en ramme på 6 mill. kroner.
- Arealtilskudd til frukt og bær økes med 9 mill. kroner.
- Bevilgningen til kollektiv dekning av omsetningsavgift hagebruk foreslås økt med 2 mill. kroner for å styrke opplysningsvirksomheten for frukt og grønt. Tilskuddet til opplysningsvirksomhet på post 77.15 slås sammen med post 70.11.
- Tilskudd til fruktlager økes med 3 mill. kroner i 2012 og 1 mill. kroner i 2013.

6.5.4 Landbruk over hele landet – regionalt tilpasset politikk

De siste årene er distriktstiltakene styrket bl.a. gjennom vesentlige forbedringer i fraktordningene, økte distriktstilskudd og gjennom betinget skattefritak for investeringstilskudd innenfor det distriktspolitiske virkeområdet. I dette forslaget til jordbruksoppkjøret økes distriktstilskuddene med om lag 45 mill. kroner og fraktordningen for korn og kraftfôr forbedres.

For å styrke grunnlaget for et fortsatt landbruk over hele landet, varsler Meld. St. 9 flere tiltak for en mer regionalt tilpasset politikk. Det legges opp til å følge opp dette på tre nivåer: (i) Tydeligere distriktsprofil i de nasjonale ordningene (ii) økt regionalisering og (iii) områderettede tiltak. Det foreslås å sette ned en arbeidsgruppe for å gjennomgå hvordan de nasjonale ordningene kan gis en tydeligere distriktsprofil.

Det etableres regionale bygdeutviklingsprogram, med tre hovedelementer: nærings-, miljø og skog- og klimaprogram. Det legges opp til å omdisponere midler fra nasjonale program til regionalt nivå innenfor en ramme på 55 mill. kroner. I tillegg økes rammen for de bedriftsrettede BU-midlene, som allerede forvaltes regionalt, med 10 mill. kroner

I arbeidet med økt områderettet innsats prioriteres i første fase arktisk landbruk. Det foreslås å bevilge 3 mill. kroner av engangsmidler i 2012 til de tre nordligste fylkene, og videreføres på det nivået i 3 år. Overføringen til Sametingets midler til næringsformål økes med 2 mill. kroner.

6.5.5 Landbrukets utviklingsfond

Bevilgningen til Landbrukets utviklingsfond foreslås økt med 120 mill. kroner. I tillegg foreslås fondet tilført 111 mill. kroner i 2012 av ledige midler på avtalen, og 275 mill. kroner ekstraordinært i 2013. Innvilgningsrammen foreslås økt med 120 mill. kroner i 2013.

Forslaget innebærer bl.a. følgende:

- BU-ordningen utvides og tilføres bedriftsrettede midler fra Utviklingsprogrammet for lokalmat, grønt reiseliv og Bioenergi-programmet.
- Det etableres et Utviklingsprogram for lokalmat og grønt reiseliv, med en avsetning på 70 mill. kroner. Det tilføres midler fra Lokalmat-programmet, utviklingsprogrammene for Grønt reiseliv og innlandsfiske.

- Det etableres et tilskudd til grøfting innenfor SMIL-ordningen, innenfor en ramme på 100 mill. kroner.
- Tilskudd til skogbruk økes med 10 mill. kroner. Samlet avsetning til skog og bioenergi økes med 15 mill. kroner.
- Tilskudd til Matmerk økes med 3,5 mill. kroner

6.5.6 Miljø- og klimatiltak

Det foreslås at bevilgningen til miljøtiltak økes med 62 mill. kroner, fordelt på følgende ordninger:

- *Nasjonalt miljøprogram* reduseres med 40 mill. kroner pga. arealendringer.
- *Regionale miljøprogram (RMP)* videreføres som i dagens ordning med forsterket klimamål. Det innføres et menysystem for å forenkle forvaltningen og sikre mer enhetlig rapportering.
- *Miljøvirkemidler over Landbrukets utviklingsfond* økes med 103 mill. kroner, herunder tilskudd til grøfting over SMIL-ordningen.

Det foreslås å gjennomføre en ekstern evaluering av miljøplanarbeidet. For å bidra til utvikling av biogass foreslås det en pilotordning med tilskudd på 15 kroner per tonn husdyrgjødsel som blir levert til biogassanlegg.

6.5.7 Økologisk jordbruk

Regjeringen legger vekt på stabilitet og forutsigbarhet i tilskuddsordningene rettet mot primærproduzentene. For å stimulere til økt produksjon av grasbaserte økologiske produkter foreslås det å flytte 25 kroner i tilskudd per dekar grovfôrareal til tilskudd basert på dyretall. Bevilgningen til utviklingstiltak innen økologisk landbruk videreføres uendret. Det foreslås en ekstern evaluering

av produksjonstilskudd og midler til utviklingstiltak. Evalueringen skal også sammenstille kunnskap om miljøeffekter og barrierer for å nå målsettingen for økologisk jordbruk.

6.5.8 Velferdsordningene

- Satsene for tilskudd til avløsning ved ferie og fritid økes med 3,5 pst. og maksimalbeløpet per foretak heves med 2 400 kroner til 69 000 kroner.
- Maksimal dagsats for tilskudd til avløsning ved sykdom m.v. økes fra 1 300 til 1 400 kroner. Endringen vil også styrke landbruksvikarordningen.
- Det foreslås å innføre mulighet for gradert uttak av avløsertilskudd ved foreldrepermisjon (tidskonto). Anslått kostnad er 2 mill. kroner.

6.5.9 God agronomi

Meld. St. 9 understreker betydningen av god agronomi i arbeidet med å øke produksjonen, sikre god produktivitet og best mulig utnyttelse av jordbruksarealene. Forslaget innebærer følgende tiltak for å bedre grunnlaget for god agronomi, både på kort og lengre sikt:

- Etablering av tilskudd til grøfting innenfor SMIL-ordningen.
- Avsetningen til forskning økes med 5 mill. kroner. Agronomiske fagområder for økt matproduksjon vil bli prioritert.
- Grunntilskuddet til Norsk landbruksrådgivning økes med 4 mill. kroner.
- Bevilgningen til Graminor økes med 1,8 mill. kroner, og det bevilges 2,5 mill. kroner til et langsiktig foredlingsprogram for bygg.
- Det bevilges 0,5 mill. kroner til et prosjekt for å utvikle norsk kjøttfeavl i regi av TYR.
- Evaluering av naturbruksutdanningen.

7 Nærmere om viktige politikkområder

7.1 Landbrukets utviklingsfond

Ordningene under Landbrukets utviklingsfond (LUF) omfatter virkemidler innenfor næringsutviklings- og miljøtiltak, herunder bl.a. tilskuddsordninger, tidsavgrensede programmer og prosjekter, samt utviklingsmidler.

7.1.1 Økonomisk oversikt over fondet

Landbrukets utviklingsfond (LUF) hadde per 31.12.2011 en egenkapital på 2 021 mill. kroner. Av dette var 1 316 mill. kroner innestående i Norges Bank, inkl. a konto Innovasjon Norge og 706,6 mill. kroner var utestående investeringslån. Tabell 7.1 viser kapital situasjonen i LUF, herunder endring i egenkapital og likviditet. Fondet har også et ansvar i form av innvilgede, men ikke utbetalte tilskudd.

Ansvar i 2011 var på 2 113,6 mill. kroner, og fremgår ikke av tabell 7.1. Ansvar et må sees i sammenheng med utviklingen i fondets egenkapital og likviditet. LUF sitt totale ansvar har hatt en betydelig økning etter innføring av rentestøtteordningen i 2003. Mens de fleste tilsagn kommer til utbetaling i løpet av en 5-årsperiode, har rentestøtteordningen en planlagt utbetalingsperiode på 15 år. De faktiske utbetalingene er i betydelig grad også avhengig av det generelle rentenivået.

Ordningen med investeringslån ble avvirket i 2003, og lånene betales tilbake over 15 år, jf. tabell 7.2. De siste lånene vil være tilbakebetalt i 2018.

Det foreslås at Landbrukets utviklingsfond tilføres 111 mill. kroner i 2012 gjennom omdisponering av udisponerte midler i 2012, samt 275 mill. kroner i 2013 som en engangsbevilgning til styrking av fondet, jf. tabell 7.1.

Bevilgingen for 2013 foreslås videre økt med 120 mill. kroner. Innvilgningsramme for tilskudd for 2013 foreslås satt til totalt 1 343,5 mill. kroner, ekskl. rentestøtte.

Fondets resultat i 2013 blir etter dette prognosert til 54,6 mill. kroner. Tabell 7.1 viser med dette som utgangspunkt en endring i likviditeten for 2013 på 158,8 mill. kroner. Erfaringsstall viser at den faktiske utviklingen kan avvike noe fra prog-

nosene, som følge av frafall i ansvar. Kapitalsituasjonen og likviditetsutviklingen for LUF må fortsatt holdes under oppsyn.

7.1.2 Innvilgningsramme for Landbrukets utviklingsfond (LUF)

Tabell 7.3 viser innvilgningsramme for Landbrukets utviklingsfond i 2012 og 2013, samt endring i innvilgningsramme fra 2012 til 2013.

7.2 Nærings- og bygdeutvikling

I Meld. St. 9 (2011-2012) blir det lagt vekt på å utløse verdiskapingspotensialet for hele bredden av landbrukets ressurser, og mobilisere til ny aktivitet og engasjement som kan styrke det enkelte lokalsamfunn. Som et ledd i en mer regionalt tilpasset landbruks- og matpolitikk, vil Regjeringen styrke det regionale handlingsrommet gjennom å legge til rette for at næringsutviklingsmidlene i større grad forvaltes regionalt. For å bidra til dette vil det bli opprettet Regionale bygdeutviklingsprogram. Meld. St. 9 fremhever også investeringsordningene i landbruket som viktige ordninger for å sikre rekruttering til næringen og for å nå de sentrale landbrukspolitiske målene om økt matproduksjon og et landbruk over hele landet. Regjeringen vil videre legge til rette for et løft for bygdenæringene. Prioriterte innsatsområder er tilrettelegging for entreprenørskap, nettverks- og innovasjonssystemer, kunnskapsformidling, samarbeid og synergi mellom landbruket og andre sektorer, og kommunene som førstelinjetjeneste.

7.2.1 Regionale bygdeutviklingsprogram

I tråd med føringene i Meld. St. 9 opprettes det Regionale bygdeutviklingsprogram. De regionale bygdeutviklingsprogrammene består av tre hovedelementer;

- Regionale næringsprogram (RNP)
- Regionale miljøprogram (RMP)
- Regionalt skog- og klimaprogram (RSK)

Tabell 7.1 Framføring av kapital situasjonen i LUF for 2011-2013 med basis i regnskap for 2011 og prognoser over framtidige utbetalinger, mill. kroner.

	2011	2012	2013 etter oppgjør
Bevilgning	1 045,2	1 038,7	1 158,7
Engangsmidler	137,1	111,0	
Engangsbevilgning til styrking av fondet			275,0
Renteinntekter	34,2	35,8	40,0
Andre inntekter	11,9	6,0	6,0
Sum tilførsel	1 228,4	1 191,5	1 479,7
Utbetaling av tilskudd ¹	1 197,8	1 290,2	1 261,9
Økning innvilgningsramme ²			121,4
Rentestøtte	58,8	61,8	41,8
Sum utbetalinger	1 256,6	1 352,0	1 425,1
Resultat- endring i egenkapital	-28,2	-160,5	54,6
Egenkapital LUF per 31.12	2 021,0	1 860,5	1 915,1
Likviditet, Innstående i Norges Bank, inkl. a konto IN	1 316,0	1 261,8	1 420,6
Utestående investeringslån	706,6	598,7	494,5
Kortsiktig gjeld	1,3		
Tilførsel	1 228,4	1 191,5	1 479,7
Netto tilførsel av kapital i forbindelse med inv.lån	115,2	107,9	104,2
Disponibel likviditet	1 343,6	1 299,4	1 583,9
Utbetalinger inkl. rentestøtte	1 256,6	1 352,0	1 425,1
Endringer i likviditet	87,0	-52,6	158,8

¹ Tall for 2012 er basert på prognoser fra Statens landbruksforvatnings regnskapsrapport for LUF 2011 samt økt prognose for utbetaling av tilskudd til prosjektet Friske føtter på 5 mill. kroner jf. kapittel 7.2.10, 2 mill. kroner til evaluering av yrkesutdanningstilbudet innen landbruks- og gartnerfagene jf. kapittel 7.2.3, og 3 mill. kroner til områderettet satsing jf. kapittel 7.2.6.

² Erfarings tall viser at den økte innvilgningsrammen som er foreslått for 2013 ikke vil komme til utbetaling i sin helhet i 2013. Resultat for 2013 vil derfor trolig avvike noe fra denne prognosen.

Tabell 7.2 Framføring av utviklingen på utestående investeringslån (regnskap for 2011 og prognoser over framtidige innbetalinger), mill. kroner.

	2011	2012	2013
Inngående balanse	821,8	706,6	598,7
Avdrag på lån	-115,2	-107,9	-104,2
Tap på lån	-1,0	-1,0	-1,0
Utgående balanse	706,6	598,7	494,5

Tabell 7.3 Innvilgningsramme for LUF

	2012	Omdisp. av midler 2012	2013	Endring 2012-2013
Matmerk	48,5		52,0	3,5
Rekruttering, likestilling og kompetanse i landbruket ¹	26,0	2,0	26,0	-
Fylkesvise bygdeutviklingsmidler				
<i>Bedriftsrettede midler</i> ²	443,0		508,0	65,0
<i>Utviklings- og tilretteleggingsmidler</i>	60,0		60,0	-
Sentrale bygdeutviklingsmidler				
<i>tilskuddsmidler til nasjonale prosjekt (IN)</i>	3,0		8,0	5,0
<i>omdømmemidler (LMD)</i>	9,0		9,0	-
Områderettet innsats- arktisk landbruk ³	-	3,0	7,0	7,0
Inn på tunet ⁴	9,0		-	-9,0
Utviklingsprogram for lokalmat og grønt reiseliv ⁵	84,0		70,0	-14,0
Bioenergiprogrammet ⁶	50,0		22,0	-28,0
Skogbruk	194,0		204,0	10,0
Helse- og utviklingstiltak sau og geit ⁷	22,0	5,0	17,0	-5,0
Forskning	48,0		53,0	5,0
Midler til konfliktforebyggende tiltak ⁸ jordbruk/reindrift	3,4		1,5	-1,9
Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	120,0		220,0	100,0
Investeringsstøtte til organisert beitebruk	9,0		11,0	2,0
Klima- og miljøprogram	16,0		18,0	2,0
Biogass	-		1,0	1,0
Støtte til Verdensarvområdene og Utvalgte kulturlandskap	11,0		11,0	-
Spesialrådgiving energi i veksthusnæringen	1,0		1,0	-
Utviklingstiltak innen økologisk landbruk	44,0		44,0	-
SUM innvilgningsramme LUF	1 200,9	10,0	1 343,5	142,6
Rentestøtte	63,0		41,8	-21,2
SUM innvilgningsramme inkl. rentestøtte	1 263,9	10,0	1 385,3	121,4

¹ Rekruttering, likestilling og kompetanse i landbruket omfatter i 2013 6 mill. kroner til Kompetanseprogrammet i landbruket (KIL), 20 mill. kroner til fylkeskommunenes tilskuddsmidler til rekruttering, likestilling og kompetanseheving i landbruket. I tillegg settes det av inntil 2 mill. kroner til evaluering av yrkesutdanningstilbudet innen landbruks- og gartnerfagene og kartlegging av samfunnets behov for fagskoler i landbruks- og matfagene i 2012, gjennom omdisponering av udisponerte midler for 2012.

² Økningen i de bedriftsrettede BU-midlene skyldes økning i ramme på 10 mill. kroner, samt overføring av bedriftsrettede midler fra Utviklingsprogrammet for lokalmat og grønt reiseliv og Bioenergiprogrammet. For 2012 utgjør 30 mill. kroner av rammen administrasjons- og gjennomføringskostnader for Innovasjon Norges forvaltning av BU-ordningen. I tillegg utgjør forvaltningskostnader knyttet til lokal forvaltning av BU-midler i Valdres og Nord-Gudbrandsdalen 1,46 mill. kroner av rammen.

³ Satsingen på områderettet tiltak – arktisk landbruk omfatter 3 mill. kroner i 2012, gjennom omdisponering av udisponerte midler for 2012. Midlene fordeles mellom de tre nordligste fylkene ved fylkesmannsembetene og videreføres på det nivået i 3 år. I tillegg overføres 4 mill. kroner til Sametingets midler til næringsformål til styrking av jordbruket i det samiske virkemiddelområdet.

⁴ Nasjonale prosjekt innen Inn på tunet vil fra 2013 støttes innenfor de sentrale BU-midlene som Innovasjon Norge forvalter.

⁵ Rammen foreslås økt med 8 mill. kroner til 92 mill. kroner i 2013. 22 mill. kroner av rammen overføres til de bedriftsrettede midler innenfor de fylkesvise BU-midlene. 9,5 mill. kroner av den totale rammen utgjorde Innovasjon Norges administrasjons- og gjennomføringskostnader med satsingene i 2012. I tillegg er i overkant av 8 mill. kroner avsatt til nasjonale omdømmeprosjekter.

⁶ Rammen foreslås økt med 5 mill. kroner til 55 mill. kroner i 2013. 33 mill. kroner av rammen overføres til de bedriftsrettede midlene innenfor de fylkesvise BU-midlene. 6,1 mill. kroner av den totale rammen utgjør Innovasjon Norges administrasjons- og gjennomføringskostnader med programmet i 2012.

⁷ Se tabell 7.6 for satsingene innenfor Helse- og utviklingstiltak sau og geit 2013. For 2012 avsettes det 5 mill. kroner fra omdisponerte midler til prosjektet Friske føtter.

⁸ 1,5 mill. kroner avsettes til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift i 2013. Avsetning til Sametingets midler til næringsutvikling er fra 2013 lagt under områderettet innsats- arktisk landbruk.

Regionale næringsprogram skal bestå av dagens fylkesvise BU-midler og styrkes gjennom omdisponering av midler fra nasjonale program til regionalt nivå. Dette innebærer at nye bedriftsrettede midler legges inn i ordningen. Dagens Lokalmatprogram, Utviklingsprogrammet for Grønt Reiseliv og Utviklingsprogrammet for innlandsfiske blir slått sammen til en ordning på nasjonalt nivå – Utviklingsprogrammet for lokalmat og grønt reiseliv. Bedriftsrettede midler til mat, reiseliv og innlandsfisk på til sammen 22 mill. kroner, som hittil har ligget i nasjonale program, overføres til de fylkesvise BU-midlene. Bedriftsrettede midler fra Bioenergiprogrammet på til sammen 33 mill. kroner legges også til de fylkesvise BU-midlene. Totalt vil bevilgningen til fylkene utgjøre 508 mill. kroner i 2013. For midlene innenfor dagens BU-ordning, samt bedriftsrettede midler innenfor Utviklingsprogrammet for lokalmat og grønt reiseliv, vil dagens fordelingsnøkkel legges til grunn for fordeling mellom fylkene. Midlene fra Bioenergiprogrammet vil øremerkes gjennom en egen fordelingsnøkkel. Forskrift for bruk av bygdeutviklingsmidlene skal revideres i 2012 for å ivareta endringene. Endringene vil utformes i dialog med forvaltningsapparatet og næringen.

Regionale miljøprogram skal videreføres som i dagens ordning, men med et forsterket klimamål. Det vises til kapittel 7.3.5 for en nærmere omtale av dette.

Regionalt skog- og klimaprogram skal bestå av tilskudd til skogbruksplanlegging med miljøregistreringer og tilskudd til skogsveger og drift med taubane og hest. Det vises til kapittel 7.2.9 for en helhetlig omtale av satsingene innenfor skogbruket.

Det strategiske ansvaret for å utvikle og gjennomføre det Regionale bygdeutviklingsprogrammet legges til Fylkesmannen. Dette vil ikke endre dagens rollefordeling mellom Fylkesmannen, Innovasjon Norge og Fylkeskommunen. Landbruks- og matmeldingen tar til orde for at de regionale bygdeutviklingsprogrammene skal bidra til å styrke og samordne det regionale nærings- og miljøarbeidet på landbruks- og matområdet. Dette skal bidra til økt mobilisering av lokale ressurser, og til å bygge opp under den lokale vekstkraften. Det skal utarbeides en samlet, overordnet strategi i de Regionale bygdeutviklingsprogrammene i hvert fylke der potensielle synergier mellom de ulike aktivitetene/programmene skal synliggjøres. Strategiene må forankres i det regionale partnerskapet, der Fylkesmannen, Fylkeskommunen, Innovasjon Norge og næringsorganisasjonene er viktige aktører. Det er en forutsetning at det er

god kobling mot de regionale planstrategiene. Politisk forankring av strategiene er ønskelig. Det vil bli utarbeidet overordnede nasjonale føringer for bruken av virkemidlene. I de nasjonale føringene vil også forventninger til regionale prosesser fremgå.

7.2.2 Stiftelsen Matmerk

Stiftelsen Matmerk har som formål å skape preferanse for norskprodusert mat. Det skal skje gjennom arbeid med kvalitetsstyring, kompetanse og synliggjøring av norske konkurransefortrinn og opprinnelse overfor matprodusenter, handel og forbrukere. Matmerk har ansvaret for Kvalitetssystem i landbruket (KSL) og utvikling av merkeordningene *Nyt Norge*, *Beskyttede betegnelser* og *Spesialitet*. I tillegg har Matmerk ansvar for generisk markedsføring av økologisk mat, og for forvaltningen av Kompetanseprogrammet i landbruket (KIL). Matmerk har også ansvaret for godkjenning- og merkeordningen for Inn på tunet.

KSL er et viktig verktøy for å sikre en trygg og etisk forsvarlig matproduksjon, og bidra til at forbrukerne skal kunne ha høy tillit til norskproduserte matvarer. Videreutvikling av KSL til et verktøy som dekker alle behov innenfor kvalitetssikring i landbruket, og arbeidet med å forbedre HMS i landbruket, er prioriterte områder for stiftelsen. Det er behov for å utvikle revisjonsdatabasen og øke revisjonsfrekvensen på området.

For merkeordningen *Beskyttede betegnelser* er synliggjøring av konkurransefortrinn basert på merkenavn, regionalt opphav og spesielle produktkvaliteter, samt utvikling av produsentsamarbeid sentralt. Arbeid med å gjøre merket kjent i det norske matmarkedet og rekruttering av nye merkebrukere må prioriteres også i 2013. Merkeordningen *Spesialitet* eies og forvaltes av Matmerk. Denne ordningen vil i tydeligere grad enn tidligere rettes inn mot kvalitetsprodukter som skiller seg ut på smak. Reviderte kriterier, nye godkjenningsrutiner og mer målrettede revisjoner, vil bli behandlet i Matmerks styre i løpet av 2012. Markedsføringskonseptet for de to merkene vil bli justert og samordnet.

Rekruttering til, samt markedsføring og formidling av merkeordningen *Nyt Norge*, prioriteres også i 2013. Det foreslås derfor at bevilgningen til ordningen videreføres med 10,5 mill. kroner. Til markedsføringen av *Nyt Norge* forutsettes det at næringen bidrar med tilsvarende beløp fra fondene for omsetningsavgiftene.

Prosjektet *Markedstjenester for lokalmatprodusenter* ble tillagt Matmerk fra 2011. Prosjektet får

støtte fra Tilskuddsordningen til kompetanse og regionale kompetansepunkt (kompetansenav) i Lokalmatprogrammet. Midlene utbetales via Innovasjon Norge. Det foreslås at prosjektet videreføres med en bevilgning på 2 mill. kroner i 2013.

Matmerks ansvar for generisk markedsføring av økologisk mat er omtalt under kapittel 7.4 om økologisk jordbruk. Bevilgningen foreslås videreført med 2 mill. kroner.

Nasjonalt strategi for Inn på tunet legger opp til en videreutvikling og styrking av kommunikasjons- og markedsføringsarbeidet på området. Matmerk forvalter i dag godkjennings- og merkeordningen for Inn på tunet. Det foreslås at Matmerk i 2013 får ansvar for å utvikle et nytt nettsted for Inn på tunet. Nettjenesten som i dag driftes av Norges Vel (Innpåtunet.no) overføres på egnet måte til Matmerk.

Arbeidet med en handlingsplan for Inn på tunet vil være et viktig grunnlag for øvrig ansvarsfordeling for Inn på Tunet-arbeidet.

Det foreslås at den samlede bevilgningen til Matmerk økes med 3,5 mill. kroner til 52 mill. kroner. Økningen skal styrke revisjonsarbeidet i KSL, kompensere for lønns- og prisvekst og dekke behovet for kommunikasjons- og markedsføringsarbeid knyttet til Inn på tunet, herunder utvikling av en internettportal. I tillegg kommer 2 mill. kroner til generisk markedsføring av økologisk mat, over utviklingsmidlene til økologisk landbruk og 2 mill. kroner til kompetanseprosjektet *Markeds tjenester til lokalmatprodusenter*, som tildeles over Innovasjon Norges budsjett.

Kompetanseprogrammet i landbruket (KIL)

Stiftelsen Matmerk forvalter Kompetanseprogrammet i landbruket (KIL). Det er viktig at aktivitetene som støttes av KIL sees i sammenheng med fylkeskommunenes arbeid innen rekruttering, likestilling og kompetanseheving på landbruks- og matområdet. Det foreslås at rammen på 6 mill. kroner til KIL videreføres for 2013. I løpet av 2012 vil KIL bli evaluert. Videre utvikling av programmet sees i lys av denne evalueringen.

7.2.3 Rekruttering, likestilling og kompetanse i landbruket

For ungdom som skal overta en landbrukseiendom har både økonomiske og sosiale forhold innvirkning på valget som skal tas. BU-midlene er bl.a. innrettet for å avhjelpe investeringsutfordringer i forbindelse med generasjonsskifter. I tillegg

er ungdom og kvinner særlig prioritert i deler av regelverket. I jordbruksoppkjøret i 2010 ble det vedtatt at personer under 35 år skal prioriteres sterkere innenfor tilskudd til investeringsstøtte, etablererstipend og tilskudd til bedriftsutvikling. Dette innebærer at BU-midlene generelt har en god innretning mot ungdom.

Gjennom å stimulere til entreprenørskap og utvikling av nye næringer, legges det videre til rette for å gjøre landbruket og bygda mer attraktiv for ungdom med høyere utdanning. I jordbruksoppkjøret for 2010 ble det satt av til sammen 4,5 mill. kroner til det treårige rekrutteringsprosjektet «Velg landbruk». Prosjektet administreres av Norges Bondelag og skal styrke rekrutteringen til landbruksutdanningen. I tillegg gis det også støtte til organisasjonen Ungt entreprenørskap til etablering og drift av ungdomsbedrifter på matområdet. Prosjektet «Grønn utdanning» i regi av Norges Bygdeungdomslag har også fått støtte over jordbruksavtalen. For å få flere innspill på bl.a. hvordan rekrutteringen til næringen kan økes, vil landbruks- og matminister Lars Peder Brekk nedsette et eget ungdomsråd.

Rekrutteringen til de tradisjonelle landbruksutdanningene, spesielt agronom- og gartnerfagene, har sviktet de senere år. Dette medfører et stort problem for bransjene med å rekruttere kvalifisert arbeidskraft, og for skolene med å opprettholde tilbud av god kvalitet. Det er derfor behov for å evaluere om dagens yrkesutdanning i landbruks- og gartnerfagene tilfredsstillende fremtidens behov for kompetanse, og å kartlegge samfunnets behov for fagskoler i landbruks- og matfagene. Det foreslås at det settes av inntil 2 mill. kroner i 2012 fra omdisponerte midler til å foreta en slik ekstern evaluering og kartlegging. Det opprettes en referansegruppe for arbeidet med representasjon fra bl.a. næringsorganisasjonene i landbruket og Faglig råd for naturbruk. Oppdraget utlyses i 2012.

Strategi for likestilling i landbrukssektoren (Landbruks- og matdepartementet 2007) ligger til grunn for arbeid med likestilling i næringen. Regjeringens «Handlingsplan for meir entreprenørskap blant kvinner» ble lagt fram i 2008. Planen har som mål at andelen kvinner blant nye entreprenører skal være minst 40 pst. innen 2013. Kvinner skal prioriteres som målgruppe, og det skal arbeides for en vesentlig økning i kvinneandelen innenfor aktuelle programmer og tjenester. Innovasjon Norge bes å arbeide for å øke kvinneandelen i styrer og ledelse for virksomheter som mottar støtte.

Fylkesvise midler til rekruttering, likestilling og kompetanseheving i landbruket

Fylkeskommunene har fra 2010 fått overført ansvar og virkemidler for å styrke innsatsen innenfor området rekruttering, likestilling og kompetanseheving i landbruket. Ordningen skal ses i sammenheng med fylkeskommunenes øvrige strategi- og plandokumenter på området, og forankres i regional strategi for landbruksbasert næringsutvikling. Det er et overordnet mål at midlene skal bidra til rekruttering og utdanning av næringsutøvere som kan ivareta og styrke verdiskapingen i landbruket regionalt. Ordningen skal tilpasses regionale utfordringer.

Prioriterte områder for ordningen er kompetansehevende tiltak innenfor tradisjonelt landbruk og nye næringer, herunder støtte til etter- og videreutdanningstilbud for yrkesutøvere i landbruket. Det er gitt støtte til kompetansetiltak som gir voksne med annen videregående utdanning tilbud om grunnleggende landbruksutdanning. Det er også gitt støtte til tiltak knyttet til rekruttering til landbruksnæringen og til de offentlige og private naturbrukslinjene i den videregående skole, samt arbeid knyttet til likestilling i landbruket. Fylkeskommunene har rapportert inn hvordan midlene er disponert i 2011. Rapportene bekrefter at midlene generelt er sett i sammenheng med øvrige midler til regional utvikling og fylkeskommunenes strategidokumenter.

Fylkeskommunene er oppfordret til å samarbeide over fylkesgrensene for en best mulig utnyttelse av midlene, og for å imøtekomme kompetansebehovene i næringen. Det er lagt til rette for et forpliktende samarbeid med næringen om innretningen av midlene og om landbrukspolitiske temaer for øvrig. Landbruks- og matmeldingen vektlegger behovet for kompetanse og rekruttering for å nå de landbrukspolitiske målene. Det foreslås at ordningen videreføres med en ramme på 20 mill. kroner for 2013.

Samlet satsing på rekruttering, likestilling og kompetanse i landbruket foreslås satt til 28 mill. kroner i 2013. Dette inkluderer også 6 mill. kroner til Kompetanseprogrammet i landbruket (KIL). Det settes av inntil 2 mill. kroner til evaluering knyttet til yrkesutdanningstilbudet innenfor landbruks- og gartnerfagene og kartlegging av samfunnets behov for fagskoler i landbruks- og matfagene fra omdisponering av midler i 2012.

7.2.4 Fylkesvise bygdeutviklingsmidler

Formålet med BU-midlene er å legge til rette for langsiktig og lønnsom verdiskaping samt desentralisert bosetting, med utgangspunkt i landbrukets ressurser generelt og landbrukseiendommen spesielt. De fylkesvise BU-midlene har et todelt formål; bidra til utvikling av ny næringsvirksomhet på landbrukseiendommen, og bidra til utvikling og modernisering av det tradisjonelle landbruket. Det vises til omtale av regionale næringsprogram i kapittel 7.2.1. Fra 2013 vil BU-ordningen utvides i omfang til også å inkludere nye bedriftsrettede midler til bioenergi, samt bedriftsrettede midler innenfor satsingen på mat og reiseliv. Dette er i tråd med føringene i Meld. St. 9. Det vil bli gjort en revidering av eksisterende forskrift for forvaltning av BU-midlene i 2012.

De bedriftsrettede midlene under BU-ordningen ble evaluert av Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Norsk senter for Bygdeforskning i 2010. Evalueringen konkluderte med at BU-ordningen er et treffsikkert virkemiddel for å stimulere til investeringer i landbruket. BU-midlene ble også vurdert i Econ Pöyrys m.fl. evaluering av Innovasjon Norge i 2010. I Meld. St. 22 (2011-2012) *Verktøy for vekst- om Innovasjon Norge og SIVA* slår Regjeringen fast at Innovasjon Norge fremdeles skal forvalte de bedriftsrettede BU-midlene.

Gode investeringsordninger er nødvendig for å kunne nå de sentrale landbruks- og matpolitiske målene om økt matproduksjon og et landbruk over hele landet. Ordningene er også viktige for rekrutteringen til landbruket. Midlene har en klar ungdomsprofil, delvis fordi yngre investerer i større grad enn eldre, og delvis fordi mange eldre som investerer gjør det for å legge til rette for neste generasjon. Det er fortsatt et stort behov for investeringer innenfor landbruket, både i nye driftsbygninger og i utbedringer av gamle bygg.

Det er et stort potensial for videre utvikling av bygdenæringer med utgangspunkt i landbrukets ressurser. En satsing på bygdenæringer vil gi et mer mangfoldig landbruk med økt innslag av alternativ sysselsetting. Dette vil bidra både til å sikre primærproduksjon og bosetting i distriktene. For å få et løft i utviklingen av bygdenæringer, er det behov for å prioritere investeringsmidler.

Lønnsomhetsvurdering av prosjektene skal ligge til grunn for tildeling av midler. Lønnsomhet trenger ikke å være ensbetydende med strukturrasjonalisering. Ulike eierformer skal likestilles ved prioritering av søknader. Nye krav til dyrevel-

ferd og fornyelse av driftsapparatet skal vektlegges.

Det foreslås at avsetningen til bedriftsrettede tiltak innenfor de fylkesvise bygdeutviklingsmidlene økes med 65 mill. kroner til totalt 508 mill. kroner i 2013. Økningen inkluderer 55 mill. kroner som flyttes fra Bioenergiprogrammet og Utviklingsprogrammet for lokalmat og grønt reiseliv.

Lån med rentestøtte

Med bakgrunn i store investeringsbehov i landbruket, videreføres utlånsrammen for lån med rentestøtte med en ramme på 1 000 mill. kroner også i 2013. Nivået på rentestøtten blir fastsatt årlig for alle lån som er inne i ordningen. Rentestøtten settes til 50 pst. av Risikofri rente 3 år stat (ST4X) for foregående år. Rentestøtten kan ikke overstige 4 pst.

Risikolån

Det foreslås at ordningen med risikolån videreføres innenfor rammen av de fylkesvise BU-midlene.

Fylkesvise BU-midler til utrednings- og tilretteleggingstiltak

De fylkesvise BU-midlene til utrednings- og tilretteleggingstiltak har en viktig mobiliserende effekt for den landbruksbaserte verdiskapingen regionalt. Midlene forvaltes av Fylkesmannen og skal danne grunnlaget for bruken av de samlede fylkesvise BU-midlene. Det forutsettes at næringen er godt involvert i bruken av midlene. Departementet vil ellers se på rapporteringsrutinene knyttet til midlene. Det foreslås en videreføring av rammen på 60 mill. kroner i 2013. Det vises også til omtale av områderettet satsing i kapittel 7.2.6

7.2.5 Sentrale bygdeutviklingsmidler

De sentrale BU-midlene skal gå til prosjekter av landsomfattende og fylkesovergripende karakter med innovasjon og næringsutvikling som siktemål. Midlene kan også finansiere nødvendig utredningsarbeid og profileringsaktiviteter for å styrke arbeidet med landbrukspolitikken. Fra 2012 ble ordningen lagt om for å sikre en bedre målretting av midlene og for å lette klagebehandlingen for prosjektstøtte. Ansvaret for midlene er delt mellom Innovasjon Norge og Landbruks- og matdepartementet. Innovasjon Norge har ansvar for tilskuddsmidler til prosjekter og satsinger av overordnet nasjonal

karakter, mens Landbruks- og matdepartementet har ansvar for omdømmemidler til diverse prosjekt, satsinger, utredninger og evalueringer. Sistnevnte tilskuddsmidler blir også sett i sammenheng med tilskuddsordningen for omdømmebygging under Utviklingsprogrammet for mat og reiseliv. Det foreslås at bevilgningen til omdømmemidlene videreføres med 9 mill. kroner i 2013.

Inn på tunet har tidligere blitt støttet over en egen avsetning under Landbrukets utviklingsfond. Ordningen har bestått av en treårig kommunesatsing på 6 mill. kroner per år, hvorav 1 mill. kroner årlig ble bevilget over Kommunal- og regionaldepartementets budsjett. I tillegg bestod satsingen av en årlig avsetning på 4 mill. kroner til nasjonale og regionale utviklingsprosjekter. 2012 er siste året for kommunesatsingen. Potensialet for vekst i Inn på tunet næringen anses som betydelig, og ny nasjonal strategi for Inn på tunet ble lansert i februar 2012.

Det er behov for å følge opp nasjonal strategi for Inn på tunet, videre er det også behov for en avsetning til nasjonale prosjekter innenfor BU-ordningen generelt. Det foreslås at Innovasjon Norges andel av de sentrale BU-midlene økes med 5 mill. kroner til 8 mill. kroner.

7.2.6 Områderettet innsats – arktisk landbruk

Som et ledd i en mer regionalt tilpasset landbruks- og matpolitikk, framgår det av Meld. St. 9 at landbruksavhengige kommuner skal gis særskilt oppmerksomhet i framtidig prioritering av virkemidler og innsats. Områder med en høy andel sysselsatte i landbruket, men med små arbeidsmarkeder og befolkningsnedgang, skal prioriteres. Slike områder blir sårbare for endringer i rammebetingelsene for landbruket, og har derfor spesielle utfordringer knyttet til rekruttering. Områdene finnes i særlig grad i øvre deler av fjellområdene i Sør-Norge, deler av Nord-Trøndelag, Nord-Norge og deler av Vestlandet. Landbruks- og matmeldingen peker på arktisk landbruk og fjellandbruk som prioriterte områder.

Det foreslås at det settes av 3 mill. kroner i 2012 fra omdisponerte midler til områderettet innsats. Midlene fordeles mellom de tre nordligste fylkene ved fylkesmannsembetene. Det foreslås at satsingen videreføres på dette nivået i 3 år.

Midlene prioriteres til arktisk landbruk, og skal bygge opp under prosesser som allerede er initiert regionalt. Satsingen skal bidra til utvikling og økt utnyttelse av arktisk kvalitet som konkurransefortrinn for landbruket i nordområdene.

Det legges ellers til grunn at de fylkesvise BU-midlene til utredning og tilretteleggingstiltak kan benyttes til områderettede satsinger i landbruks-avhengige kommuner.

7.2.6.1 Sametingets midler til næringsformål

Som en del av en områderettet satsing på arktisk landbruk styrkes avsetningen til Sametingets midler til næringsformål med 2 mill. kroner til 4 mill. kroner i 2013. Det forutsettes at samarbeidet og koordineringen mellom Sametingets midler til næringsformål, Innovasjon Norge og fylkesmennene i Finnmark og Troms, videreutvikles for å få best mulig effekt av midlene til landbruksbasert næringsutvikling i disse fylkene.

7.2.7 Utviklingsprogram for lokalmat og grønt reiseliv

I tråd med beskrivelsen i kapittel 7.2.1, vil en del av det nye utviklingsprogrammet for lokalmat og grønt reiseliv omfatte nasjonalt arbeid med kompetanse og regionale kompetansenav, omdømmebygging, vekstsatsingen for matbedrifter og tilskudd til forpliktende produsentnettverk. Ordningen med kompetansenav blir evaluert i 2012.

Inkubatorprogrammet i regi av SIVA, og prosjektet Markedstjenester for lokalmatprodusenter i regi av Matmerk (jf. kapittel 7.2.2) videreføres og inngår også som en del av utviklingsprogrammet.

Satsingen på grønt reiseliv omfatter markedsføring (Bygdeturismekampanjen og Norgeskampanjen), temasatsinger og støtte til overordnede utviklingsprosjekter med vekt på produktutvikling, kompetanseheving og samarbeid. Videre vil en del temarettet innsats ligge i nasjonal ordning, for eksempel satsing på innlandsfiske, Mat langs nasjonale turistveier mv.

Utviklingsprogrammet for innlandsfiske skal bidra til verdiskaping og utvikling av lønnsomhet innenfor næringsfiske, innlandsfiskeoppdrett og fisketurisme. Aktiviteten i programmet i perioden 2008-2011 ble evaluert av Østlandsforskning i 2012. Evalueringen anbefaler en videreføring av satsingen. Programmet vil fra 2013 være en del av Utviklingsprogrammet for lokalmat og grønt reiseliv.

Nasjonal styringsgruppe vil bli videreført og utvidet slik at alle områder i utviklingsprogrammet for lokalmat og reiseliv blir representert.

Den samlede innsatsen innenfor Utviklingsprogram for mat- og reiseliv foreslås økt fra 84 til 92 mill. kroner for 2013. Som omtalt i kapittel 7.2.1

vil 22 mill. kroner av rammen bli overført til bedriftsrettede tiltak innenfor BU-ordningen, slik at rammen for det nasjonale programmet blir 70 mill. kroner i 2013. Innenfor denne avsetningen prioriteres det en satsing på innlandsfiske.

7.2.8 Bioenergiprogrammet

Økt produksjon av biobrensel og leveranser av biovarme fra landbruket gir økt verdiskaping og bidrar til å nå Regjeringens mål i klima- og energipolitikken, jf. St. meld. 39 (2008-2009) *Klimautfordringene – landbruket en del av løsningen* og Meld. St. 21 (2011-2012) *Norsk klimapolitikk*. Landbruket har en viktig rolle i å sikre råstoff til bioenergi. Det er også et mål å øke bruken av fornybar energi internt i landbruket. Det er viktig å prioritere prosjekter for varmesalg, også for å ivareta målet om bioenergi som et område for næringsutvikling og økt verdiskaping. Innretningen på virkemiddelbruken vil bli vurdert i tråd med målene i klimameldingen, når den er behandlet av Stortinget.

Utviklingen av gårdsbaserte biogassanlegg er også et prioritert område innenfor den nasjonale klimapolitikken. Biogassprosjektene blir likevel vurdert med utgangspunkt i de vanlige energi- og lønnsomhetskriteriene. Støtte til biogassprosjekter samordnes med utviklingsprosjekter innen samme tema under Klima- og miljøprogrammet.

Meld. St. 9 legger opp til en regionalisering av de landbrukspolitiske virkemidlene. Forvaltningen av Bioenergiprogrammet foreslås delvis overført til regionalt nivå, men Innovasjon Norge sentralt skal fortsatt tildele midler til nasjonale prosjekter. Midlene til regionalt nivå overføres til de fylkesvise BU-midlene gjennom en egen fordelingsnøkkel og øremerkes til bioenergitiltak.

Det foreslås at rammen til Bioenergiprogrammet økes med 5 mill. kroner, slik at den totale rammen blir på 55 mill. kroner, jf. tabell 7.4. Andelen av rammen som skal overføres til de fylkesvise BU-midlene settes til 33 mill. kroner, og den nasjonale rammen til 22 mill. kroner, jf. kapittel 7.2.1. På grunn av denne endringen vil fordelingen av bioenergimidlene ikke bli gjenstand for drøfting med partene i jordbruksoppkjøret på samme måte som tidligere.

7.2.9 Skogbruk

Meld. St. 9 vektlegger skogens viktige nærings- og klimapolitiske rolle. St.meld. nr. 39 (2008-2009) *Klimautfordringene – landbruket en del av løsningen* understreker skogens rolle i klimasammen-

Tabell 7.4 Bioenergi 2013

	2010	2011	2012	2013
<i>Nasjonalt</i>				22
<i>Regionalt BU-bioenergi</i>				33
Bioenergi totalt	39	45	50	55

heng. Regjeringen har i Meld. St. 21 (2011-2012) *Norsk klimapolitikk* vektlagt at skogen skal forvaltes og brukes bærekraftig for å sikre høyt opptak av CO₂ og slik at karbonlageret i skogen øker, bl.a. ved skogplanting og styrket skogvern. Skogressursene er også en viktig kilde til fornybar energi og til produksjon av trematerialer som erstatning for mer klimabelastende materialer. Skogens rolle som fornybar ressurs styrkes gjennom forskning, verdiskaping og en langsiktig bærekraftig forvaltning av skogen.

Skog er en fornybar ressurs som det er et samfunnsansvar å vedlikeholde for kommende generasjoner. Det er et betydelig potensial for å øke oppbyggingen av skog i Norge gjennom tettere planting og planting av skog på nye arealer. For å optimalisere fremtidig skogproduksjon er det ønskelig at skogeierne ved foryngelse av eksisterende skogarealer velger høyere plantetetthet enn det som i dag er definert som minstekravet til plantetetthet. Dagens gjennomsnittlige plantetetthet vil bare kunne utnytte om lag 60 pst. av skogarealenes produksjonspotensial. For å få planteaktiviteten opp på et nivå som gir tilfredsstillende fremtidig skogtilvekst, er det nødvendig med tydelige signaler fra staten om behovet for økt treantall i foryngelsene. Det foreslås derfor en økt satsing på skogplanting som i kombinasjon med økt kontroll med skogeiernes foryngelsesinnsats, motiverer til økt planting i forhold til dagens nivå. Som følge av stormen «Dagmar», er det forventet å påløpe et plantebehov på anslagsvis 4 til 6 mill. planter.

Investeringer i infrastruktur er et viktig virkemiddel i skogpolitikken fordi tilgjengelighet til skogressursene er en forutsetning for skogbruket. Mye av den hogstmodne skogen står langt fra vei og/eller i bratt terreng. Det er et betydelig behov for å styrke satsingen på ombygging av skogsveier slik at veiene skal tilfredsstillende transportbehovene og kravene som dagens transportutstyr stiller. Det framgår av Meld. St. 9 at Regjeringen vil sikre planlegging og saksbehandling ved bygging av skogsveier som ivaretar næringsens behov for infrastruktur, samtidig som det tas

hensyn til bl.a. viktige områder for biologisk mangfold og områder med nasjonalt viktige verneverdier. Åpenhet og medvirkning i planlegging og saksbehandling skal vektlegges. Dette er blant de tema som vil bli vurdert i det kommende arbeidet med revisjon av regelverket for planlegging og bygging av skogsveier.

Taubanedrifter kan ofte være eneste alternativ for å hente ut tømmer i det bratte terrenget, og kan ha miljømessige fortrinn framfor annet driftsutstyr i slikt terreng. Det foreslås at bevilgningen til veibygging og taubane og hest videreføres.

Kystskogfylkene har betydelige skogressurser og høy tilvekst, og tidligere tiders skogreisingsområder er nå i ferd med å få hogstmoden skog. Samtidig har disse fylkene i dag liten skogbruksvirksomhet og særskilte utfordringer, bl.a. dårlig utbygd infrastruktur. I en rapport utarbeidet av SINTEF i 2011, på oppdrag fra Kystskogbruket, er det foreslått etablering av 60 kaier langs kysten til rundt 300 millioner kroner for å sørge for en rasjonell levering av tømmer fra kystskogen. Målsetningen er å øke egenproduksjonen av virke for å erstatte deler av importen. Utbygging av en hensiktsmessig kaistruktur, først og fremst flerbrukskaier, langs kysten kan være et viktig tiltak for å sikre kostnadseffektive virkesleveranser til innlands foredlingsindustri og produktflyt til markeder nasjonalt og internasjonalt. Dette vil bidra til å øke både sysselsetting og verdiskaping. Tømmer og energivirke/flis krever stor lagrings- og omlastingsplass, dette gjør at tømmerkaier har et noe høyere kostnadsnivå enn kaier til annet bruk. Det kan derfor være aktuelt med en satsing på bygging av tømmerkaier tilpasset tømmertransport i Kystskogbruket. Det foreslås at den særskilte bevilgningen til Kystskogbruket videreføres.

Det ble i 2011 kjent at det har skjedd hogstinngrep i livsmiljøer som er satt av til ikke-hogst. Årsaken kan bl.a. være uklare grenser, og det antas at det kan dreie seg om cirka 1 pst. av de områdene som er satt til side. Skogeiernes organisasjoner foretar nå en totalgjennomgang av alle områder som er satt til side for å sjekke status. Landbruks- og matdepartementet er innstilt på å

Tabell 7.5 Skogbruk 2013

	2010	2011	2012	2013
Nærings- og miljøtiltak i skogbruket	126	134	141	
<i>Veibygging, taubane og hest¹</i>	66	66	66	
<i>Skogkultur, miljøtiltak, andre tiltak</i>	60	68	75	
Kystskogbruket	10	10	10	
Bioenergi	39	45	50	
Skogbruksplanlegging med miljøregistreringer	33	29	29	
Kompetansetiltak i skogbruket	10	11	12	
Tilskudd til motivasjon og veiledning			2	
Sum	218	229	244	204²

¹ Fra 2013 går tilskudd til veibygging, taubane og hest og skogbruksplanlegging inn i regionale skog- og klimaprogram

² Fra 2013 er midlene til skogbruk og bioenergi adskilt, jf. kapittel. 7.2.1. Midlene til skogbruk fordeles etter drøftinger mellom partene i jordbruksoppgjøret.

kunne gi noe støtte til denne gjennomgangen for å sikre et godt grunnlag for arbeidet videre. Et bærekraftig skogbruk krever et godt kunnskapsgrunnlag for avveininger mellom økonomi, økologi, sosiale og kulturelle forhold.

Skogbruksplanleggingen er et sentralt virkemiddel, og har lenge vært avgjørende for skogbrukets miljøarbeid. Gjennom skogbruksplanleggingen framskaffes viktig miljøinformasjon som grunnlag for de miljøhensyn som skal tas når det drives skogbruk. Det foreslås at bevilgningen til skogbruksplanlegging videreføres på om lag samme nivå som tidligere.

Satsingen på motivasjonsprosjekter for små og mellomstore skogeiere foreslås videreført.

På bakgrunn av Meld. St. 9 opprettes det et regionalt skog- og klimaprogram. Programmet vil omfatte midler til skogbruksplanlegging med miljøregistreringer og tilskudd til skogsveier og drift med taubane og hest.

Det foreslås at den totale bevilgningen til skogbruk økes med 10 mill. kroner, fra 194 mill. kroner til 204 mill. kroner i 2013, jf. tabell 7.5. Forde-

lingen av midlene til skogbruk vil gjøres etter drøftinger mellom partene i jordbruksoppgjøret, slik det er gjort de siste årene, i tråd med føringene omtalt ovenfor.

7.2.10 Helse- og utviklingstiltak sau og geit

Flere ordninger under Landbrukets utviklingsfond har som mål å legge til rette for bedre sykdoms- og driftsforhold i sau- og geitenæringen, jf. tabell 7.6. Sau- og geitenæringen har utfordringer med smittsomme sykdommer, snyltere mm. og behov for tilpasning av organisasjons- og samarbeidsformer for mest mulig rasjonell utnyttning av beiteressursene.

Utviklingstiltak for geit – Friskere geiter

Målet med prosjektet Friskere geiter er å få kontroll med sykdommene CAE, byllesyke og paratuberkulose hos geit, og dermed sikre friske dyr, bedre dyrevelferd og bedre produkter.

Tabell 7.6 Helse- og utviklingstiltak sau og geit, bevilgning i mill. kroner

Tiltak	2011	2012	Omdisp. midler 2012	2013
Utviklingstiltak for geit/ friskere geiter	15,0	15,0		15,0
Fotråte- prosjekt friske føtter	0,0	2,0	5,0	2,0
Nasjonalt beiteprosjekt	5,0	5,0		
Sum	20,0	22,0	5,0	17,0

Avtalepartene bestemte i 2010 at prosjektet Friskere geiter skulle videreføres i en fase III (slutfase) med målsetting at hele geitepopulasjonen skulle saneres for sykdommene CAE, paratuberkulose og byllesyke. Det ble lagt vekt på at næringen (varemottakere) bidro til at gjenværende dyreeiere gjennomførte sanering.

Dette er fulgt opp av TINE med trekk i melkepris fra og med 2012 for dyreeiere som ikke innen utløpet av 2011 var påmeldt til sanering. Videre har TINE vedtatt at de ikke vil anvende melk fra ikke sanerte besetninger fra 2014. Nortura har varslet at kjøtt fra samme besetninger vil bli betalt med minimumssats. Landbruks- og matdepartementet har i 2011 listeført CAE som B-sjukdom. Med dette menes en smittsom dyresykdom som myndighetene gjennomfører tiltak for å begrense utbredelsen av.

Mattilsynet har gitt retningslinjer om bekjempelse i perioden 2011-2018. Det forutsettes et samarbeid med smittesaneringsprosjektet Friskere geiter, så lenge prosjektet er i funksjon.

Behov for midler til påmeldte besetninger til sanering har vært større enn avsatt ramme både til sanering og kompensasjon for bortfall av produksjonstilskudd. Prosjektet er viktig for geitenæringen, og har derfor vært støttet over jordbruksavtalen i mange år. Det har både blitt gitt støtte til sanering og til kompensasjon for bortfall av produksjonstilskudd.

Det foreslås at bevilgningen til prosjektet videreføres for 2013 med 15 mill. kroner. 4 mill. kroner av avsetningen er øremerket kompensasjon for bortfall av produksjonstilskudd og tilskudd til avløsning ferie/fritid.

Det legges til grunn at prosjektet med dette slutføres v/prosjekteier TINE og at 2013 er siste år prosjektet får støtte til sanering over jordbruksavtalen. Det legges ellers til grunn at kompensasjon for bortfall av produksjonstilskudd på 4 mill. kroner likevel kan videreføres.

Fotråte – prosjekt Friske føtter

Målet med prosjektet Friske føtter er å bekjempe sykdommen fotråte hos sau og geit i Norge. Per 1. mars 2012 er alle besetninger med kjente tilfeller i gang med eller har gjennomført sanering. Totalt 70 besetninger har startet sanering i 2011 eller i begynnelsen av 2012, inkludert 11 besetninger med tilbakefall etter *medisinsk sanering*. Medisinsk sanering har hatt tilbakefall på 30 pst., noe som innebærer ekstra kostnader, forsinkelser og risiko for resmitte. Sanering ved full nedslaktning

vurderes som en viktig forutsetning for å lykkes med bekjempelsen av fotråte, særlig i områder med stor dyretetthet og stort smittepress. Fra og med 2011 utbetaler prosjekt Friske føtter en slaktekompensasjon til de som sanerer ved å slakte alt småfe, i tillegg til den standardkompensasjon som alle som sanerer får. Tilskuddet fra prosjektet dekker om lag 2/3 av tapt inntekt som følge av saneringen.

Det foreslås at dagens bevilgning videreføres med 2 mill. kroner for 2013. Det foreslås videre at det avsettes 5 mill. kroner fra omdisponerte midler til prosjektet i 2012. Det legges til grunn at prosjektet avsluttes i sin nåværende form i 2013. Landbruks- og matdepartementet er kjent med at det vil bli utarbeidet en plan for oppfølging av eventuelle nypåvisninger av sykdommen etter 2013.

7.2.11 Forskning

Landbrukssektoren har et omfattende kunnskapsbehov som FoU-midler over jordbruksavtalen skal bidra til å løse. Det foreslås å øke bevilgningen til forskning med 5 mill. kroner, til 53 mill. kroner, i 2013. I et langsiktig perspektiv skal midlene bidra til kunnskap som øker den norske matproduksjonen, og bidra til økt innovasjon og konkurransevne i landbruks- og matsektoren. Midlene skal også gi kunnskap om klimatilpasninger, og sikre kunnskapsutvikling for forvaltningen. For 2013 skal særlig forskning innen agronomiske fagområder for økt matproduksjon prioriteres.

For å sikre en effektiv ressursutnyttelse må disponering av midlene ses i sammenheng med Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter og programmene i Norges forskningsråd.

7.2.12 Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift

Midler til konfliktforebyggende tiltak mellom jordbruk og reindrift, forvaltes av Innovasjon Norge. Det foreslås at det avsettes 1,5 mill. kroner til konfliktforebyggende tiltak mellom jordbruk og reindrift i 2013. Avsetningen er da justert opp i tråd med tilsvarende avsetning over reindriftsavtalen til denne ordningen.

7.3 Miljø

Meld. St. 9 og Stortingets behandling synliggjør miljømålene i jordbrukspolitikken.

7.3.1 Miljøserting i jordbruksavtalen

Ordningene som er gjengitt i tabell 7.7, angir virkemidlene på jordbruksavtalen på miljøområdet. Areal- og kulturlandskapstilskudd og beitetilskuddene er generelle ordninger som går til de aller fleste jordbruksforetak og danner grunnlaget for å opprettholde et variert og levende kulturlandskap i hele landet. De øvrige ordningene er innrettet for å møte spesielle miljøutfordringer. Dette kapitlet omhandler ordninger der miljø er hovedformålet.

7.3.2 Nasjonalt miljøprogram

Nasjonalt miljøprogram ble opprettet i 2004 for å styrke miljøarbeidet i jordbruket, og for å synliggjøre jordbrukets miljøinnsats. Programmet inneholder målsettinger og strategier for miljøoppnåelse, samt rammer for rullering av de regionale miljøprogrammene.

Hovedmålene for nasjonalt miljøprogram er å sikre et åpent og variert jordbruks- og kulturlandskap. Det skal videre sikre at et bredt utvalg av

Tabell 7.7 Oversikt over miljøsertingen i jordbruksavtalen, mill. kroner.

Post	Virkemiddel	Endring mill. kr	Bevilgning 2013 mill. kr
<i>Nasjonalt miljøprogram</i>			
Post 74.14	Tilskudd til bevaringsverdige storferaser	1,4	5,4
Post 74.16	Tilskudd til dyr på beite	13,7	750,9
Post 74.17	Areal- og kulturlandskapstilskuddet	-34,1	3 247,0
Post 74.20	Tilskudd til økologisk landbruk	-21,4	114,3
Post 77.15	Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler	-	10
Sum nasjonalt miljøprogram		-40,8	4 127,6
<i>Regionale miljøprogram (RMP)</i>			
Post 74.19	Regionale miljøprogram	-	428,5
Post 74.22	Tilskudd til miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel	-	14,0
Sum regionale miljøprogram		-	442,5
<i>Miljømidler over Landbrukets utviklingsfond (LUF)</i>			
Post 50 ¹	Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	100,0	220
Post 50	Investeringsstøtte til organisert beitebruk	2,0	11
Post 50 ²	Klima- og miljøprogram	2,0	18
Post 50	Utvalgte kulturlandskap	-	8
Post 50 ³	Nasjonalt program for landbruksbygg og kulturlandskap	-2,0	0,0
Post 50	Verdensarvområdene	-	3,0
Post 50	Energirådgiving i veksthus	-	1,0
Post 50	Biogass	1,0	1,0
Post 50	Utviklingstiltak innen økologisk landbruk	-	44,0
Sum miljømidler over LUF		103,0	306,0
<i>Sum miljømidler over jordbruksavtalen</i>		<i>62,2</i>	<i>4 876,1</i>

¹ Økningen til SMIL er øremerket til grøftetilskudd.

² Nytt program som består av en sammenslåing av Klimaprogram og info- og utvikling, miljø.

³ Nasjonalt program for landbruksbygg og kulturlandskap avsluttes i 2012.

landskapstyper, særlige verdifulle biotoper og kulturmiljøer, ivaretas og skjottes. Programmet skal bidra til at jordbruksproduksjonen medfører minst mulig forurensning og tap av næringsstoffer. Det nasjonale programmet inneholder en virkemiddelpakke bestående av areal- og kulturlandskapstilskuddet (AK-tilskuddet), tilskudd til økologisk produksjon, tilskudd til dyr på utmarksbeite, tilskudd til dyr på beite, tilskudd til bevaringsverdige storferaser, informasjons- og utviklingstiltaksmidler, samt miljøplankrav. Nasjonalt miljøprogram rulleres hvert fjerde år. Programmet skal rulleres i 2012.

Genetiske ressurser

Bevaring av genetiske ressurser er en del av nasjonalt miljøprogram. Landbruket har ansvar for bevaring av genetisk variasjon hos husdyr som en del av ansvaret med å opprettholde biologisk mangfold. Antallet gårder med bevaringsverdige storferaser og antallet dyr har økt siden 1990, med sterkere økning etter år 2000 da tilskuddet ble innført. En kvalitetssikring av Norsk genressursenters kuregister i 2011 viser at antall avlskyr har vært overestimert. Alle rasene regnes fortsatt som truet etter FAOs definisjon (færre enn 1 000 hundyr i avl) og status er særlig alvorlig for de tre minste populasjonene som ligger rundt 130 avlskyr per rase. Det er viktig å sikre at dyretallet holder seg oppe. Det foreslås derfor å styrke tilskuddet til bevaringsverdige storferaser. Satsen foreslås økt til 1800 kroner per dyr, noe som gir en økning på om lag 1,4 mill. kroner på ordningen. Tilskudd til bevaringsverdige storferaser øker da til omlag 5,4 mill. kroner. Denne ordningen er en del av tilskudd husdyr.

7.3.3 Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler (2010-2014)

Målsetningene i Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler (2010-2014) er todelt: 1) Avhengigheten av kjemiske plantevernmidler og 2) risikoen for helse og miljø ved bruk av slike midler skal begge reduseres.

Forventede klimaendringer vil trolig føre til større problemer med skadegjørere. Det er i dag problemer med resistensutvikling innen noen kulturer, og det er derfor viktig å styrke innsatsen for å finne alternativer til kjemiske plantevernmidler. Omsetningen av plantevernmidler økte i 2011 (jf. omtale i kapittel 3.4).

Det er nedsatt en arbeidsgruppe for å følge opp handlingsplanen. Gruppen består av repre-

sentanter fra Norges Bondelag, Norsk Bonde og Småbrukarlag, Landbruks- og matdepartementet og Miljøverndepartementet. Arbeidsgruppen viser til at det er behov for å videreføre flere pågående prosjekter i 2013, samt at det er behov for ytterligere oppfølging av tiltakene i handlingsplanen.

I tillegg til utfordringene ved å redusere bruk og risiko, viser arbeidsgruppen til utfordringen som næringen har når det gjelder enkelte småkulturer hvor det er liten tilgang på plantevernmidler. Det er fortsatt behov for midler til å styrke datagrunnlaget for plantevernmidler som kan være aktuelle å benytte i småkulturer. Ikke-kjemiske metoder skal prioriteres der det er mulig.

Arbeidsgruppen fremhever også behovet for finansiering av brukerrettet forskning til utvikling av alternative metoder og tiltak.

Det foreslås å sette av 10 mill. kroner på post 77.15. Innenfor bevilgningen kan det brukes inntil 2 mill. kroner til utprøving av plantevernmidler i småkulturer. Den partsammensatte arbeidsgruppen som følger opp handlingsplanen foreslår fordeling av midlene.

7.3.4 Nasjonal pilotordning for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel

Evaluering av pilotordningen

Pilotordningen for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel ble opprettet i 2008 med utprøving i utvalgte områder i Rogaland, Hedmark og Buskerud. Senere har også områder i Sogn og Fjordane og Nord-Trøndelag blitt innlemmet i prosjektet. Tilskuddet skal stimulere til å ta i bruk metoder for bedre ivaretagelse av næringsstoffene i husdyrgjødsel og er utformet som et arealtilskudd.

Ordningen har blitt evaluert av Bioforsk (miljøeffekter) og NILF (kostnadseffektivitet). Redusert ammoniakktap er det mest målbare resultatet, men tiltakene kan også være positive for vannmiljø og lystgasstap. Ved høye mineralgjødselkostnader (nitrogenkostnader) kan nedlegging og nedmolding være lønnsomt uten tilskudd. Tilskuddsatsene i pilotordningen har vært høye, og bør ved en eventuell videreføring justeres ned.

Klima- og forurensningsdirektoratets modell for nitrogennedfall i naturen viser at Sør-Vestlandet er det eneste området i Norge hvor nitrogennedfallet overstiger naturens tålegrenser. Jordbruket i Rogaland er gjennom utslipp av ammoniakk fra husdyrgjødsel en betydelig utslippskilde i dette området. Jordbruket i Agderfylkene og Hor-

daland bidrar også til utslipp, men denne andelen utgjør en langt mindre del av totalt nitrogennedfall i området.

Det foreslås at pilotordningen avsluttes, og at siste utbetalingsår for ordningen blir 2013. Videre foreslås det at ordningen for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel innarbeides i RMP-ordningen (se kapittel 7.3.5).

Utbetaling til Nasjonal pilotordning for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel

Tiltakene i dette prosjektet gjennomføres i stor grad tidlig på året, og i forkant av jordbruksoppkjøret. Av den grunn signaliserte partene i jordbruksoppkjøret 2011 at prosjektet videreføres for 2012 med utbetaling i 2013. Det avsettes 14 mill. kroner til pilotordningen for utbetaling i 2013.

7.3.5 Regionale miljøprogram

Regionale miljøprogram (RMP) ble innført med virkning fra 2005. De regionale miljøprogrammene, med tilliggende tilskuddsordninger, skal gi en målretting av miljøinnsatsen i jordbruket ut over det som er mulig gjennom nasjonale ordninger. Det er egne program i hvert fylke som dekker en lang rekke miljøområder. Kulturlandskap, kulturminner, biologisk mangfold, redusert plantevernmiddelbruk, reduksjon av næringsstoffavrenning og erosjon er hovedområdene i programmene. Tilskuddene betales ut direkte til jordbruksforetak som oppfyller vilkårene for de ulike ordningene. Hovedvekten av ordningene utbetales per areal eller per beitedyr.

Bevilgning til regionale miljøprogram

Det foreslås å videreføre RMP på samme nivå som i 2012. Fordeling av rammen for RMP framgår av tabell 7.8.

Rullering av Regionale miljøprogram – overgang til menysystem

Regionale miljøprogram er organisert som 4-årige programmer. Nåværende programperiode går ut 2012, og reviderte miljøprogram skal tre i kraft med virkning fra 2013.

Statens landbruksforvaltning (SLF) har på oppdrag fra departementet utarbeidet et forslag til menyvalg for RMP. En meny for RMP innebærer at alle fylkene utformer miljøstøtteordningene innenfor et sett med valg i en meny.

En meny for RMP-ordningen gir bedre oversikt og sikrer en mer helhetlig rapportering av miljøresultatene. Like miljøformål følges opp med ordninger som utbetales på samme måte i alle fylker. I arbeidet er det lagt til grunn at de etablerte ordningene i fylkene i all hovedsak skal kunne tilpasses den nye menyen, men for noen ordninger må utmålingsreglene endres slik at disse blir like i alle fylkene. For eksempel utbetales tilskudd til skjøtsel av lynghei i noen fylker per beitedyr, mens andre utbetaler per areal. Dette skal harmoniseres gjennom det nye systemet.

Fylkesmannen skal i samråd med faglagene fortsatt gjøre de miljømessige prioriteringene og tilhørende valg av ordninger i menyen. Innføringen av et menysystem vil dermed i seg selv ikke medføre store endringer i tilskudd til det enkelte foretak. Omleggingen vil, sammen med et elektro-

Tabell 7.8 Fylkesvis fordeling av midler til regionale miljøprogram for 2012 med utbetaling 2013.

Fylker	Mill. kr	Fylker	Mill. kr
Østfold	42,7	Rogaland	24,9
Akershus	52,9	Hordaland	19,7
Hedmark	43,3	Sogn og Fjordane	24,4
Oppland	54,2	Møre og Romsdal	18,0
Buskerud	22,9	Sør-Trøndelag	24,6
Vestfold	17,8	Nord-Trøndelag	29,0
Telemark	11,8	Nordland	19,7
Aust-Agder	3,8	Troms	9,5
Vest-Agder	6,1	Finnmark	3,2
		Sum post 74.19	428,5

nisk søknads- og saksbehandlingssystem, føre til en betydelig forenkling i forvaltningen av RMP.

Rulleringen av RMP i fylkene for søknadsomgangen 2013 med utbetaling 2014 skal ta utgangspunkt i samme bevilgning som for 2013. I tillegg til dette kommer forslag om økt bevilgning til Rogaland (8 mill. kroner), Hordaland (1 mill. kroner), Aust-Agder (0,5 mill. kroner) og Vest-Agder (0,5 mill. kroner) for innarbeiding av ordningen miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel (se kapittel 7.3.4).

I rulleringen høsten 2012 skal fylkesmannen videreføre arbeidet med økt målretting av midlene til tiltak som gir mest miljønytte. Videre skal det sikres en god fordeling av tiltak over RMP som krever årlig skjøtsel, og den kommunale SMIL-ordningen som brukes til investeringer og vedlikehold som krever enkeltsaksbehandling.

De nye programmene utarbeides i samarbeid med det regionale partnerskapet. Fylkesmannen fastsetter de regionale miljøprogrammene i fylket etter samråd med fylkeslagene til Norges Bonde- og Norsk Bonde- og Småbrukarlag.

Nytt elektronisk søknadssystem for regionale miljøprogram

I jordbruksforhandlingene 2010 ble avtalepartene enige om å igangsette et prosjekt for en ny elektronisk løsning for RMP. Rammen for prosjektet er 17,5 mill. kroner og systemet skal være klart for bruk høsten 2013. SLF har så langt fått belastningsfullmakt på 12,2 mill. kroner. SLF gis fullmakt til å belaste inntil 5,3 mill. kroner for 2013.

7.3.6 Miljøvirkemidler over Landbrukets utviklingsfond (LUF)

Spesielle miljøtiltak i jordbrukets kulturlandskap (SMIL) – inkludert tilskudd til grøfting

Over SMIL-ordningen gis det støtte til skjøtsel av spesielle natur- og kulturminneverdier. Eksempler på dette kan være støtte til biologisk verdifulle areal, både gjennom istandsetting/rydding og i form av flerårige skjøtelsesavtaler. I tillegg kan det bl.a. gis støtte til ivaretagelse av verneverdige bygninger og andre kulturminner, og til bygging av fangdammer og hydrotekniske anlegg som reduserer forurensning av vassdrag. Ordningen åpner også for andre søkere enn foretak som søker produksjonstilskudd. Om lag 75 pst. av de som mottar SMIL-midler er berettiget produksjonstilskudd. En betydelig andel av de reste-

rende midlene går til grupper av aktive bønder som søker om tiltak i fellesskap.

Grøfting

I Meld. St. 9 legges det vekt på økt bærekraftig produksjon av mat. For å sikre en slik utvikling er det nødvendig å ha god kvalitet på jordbruksjorda. Landbrukstillingen 2010 viste at 840 000 dekar fulldyrka jord er dårlig drenert. Det er avgjørende for framtidig matproduksjon at den fulldyrka jorda har en god drenering. God drenering bidrar også positivt til miljøet gjennom at det reduserer faren for erosjon og utvasking av næringsstoffer. Videre tyder forskning på at godt drenert jord slipper ut betydelig mindre lystgass enn vannmetta jord. Det foreslås derfor å innføre tilskudd til grøfting for å stimulere til langsiktig bærekraftig forvaltning av jordressursene. Det skal bare gis tilskudd til fornying av grøfter.

Det foreslås å avsette 100 mill. kroner til grøfting, og at midlene forvaltes gjennom den kommunale SMIL-ordningen. Det foreslås et tilskudd på inntil 1000 kroner per da grøftet areal. Søknad om grøftetilskudd skal innholde en grøfteplan med kart. Det kreves Miljøplan trinn 2 for å søke grøftetilskudd. Miljøplan trinn 2 inkluderer stedfesting av foretakets miljø- og kulturverdier og prioritering av aktuelle tiltak. Midlene fordeles til fylkene ut fra andel fulldyrka areal, men hvor kornarealer og grønnsaks- og potetarealer tillegges dobbel vekt. Fylkesmannen fordeler midlene videre til kommunene.

Det foreslås å videreføre bevilgningen til de øvrige SMIL-tiltakene, og samlet bevilgning blir da 220 mill. kroner.

Investeringsstøtte til organisert beitebruk

Investeringsstøtte til organisert beitebruk kan, i tillegg til tradisjonelle fellestiltak i beitelagene, gå til støtte til innkjøp av elektronisk overvåkingsutstyr eller tilsvarende utstyr for beitelag. Beitelagene må ha en helhetlig strategi for å redusere tap.

2012 er det siste året for Nasjonalt beiteprosjekt. Flere av tiltakene i det nasjonale prosjektet har gått til de samme formålene som i organisert beitebruk, bl.a. gjelder dette elektronisk overvåkingsutstyr. For å opprettholde satsingen på disse tiltakene foreslås rammen til investeringstøtte til organisert beitebruk økt med 2 mill. kroner, til 11 mill. kroner, i 2013. Elektronisk overvåkingsutstyr prioriteres i områder med store tap.

Klima- og miljøprogrammet – bærekraftig jordbruk gjennom god agronomi

Nasjonalt utviklingsprogram for klimatiltak ble startet opp i 2008. 2012 er siste året for programmet. SLF har i den forbindelse sammenstilt resultatene fra programmet. Programmet har bidratt til økt kunnskap om biogass, biokull og agronomiske tiltak for å redusere metan- og lystgassutslipp. Det har også vært god formidling av kunnskap fra programmet. SLF foreslår at et nytt program vektlegger de agronomiske utfordringene relatert til å redusere klimagassutslipp, samt klimatilpasning. Internasjonalt kobles også reduksjon av klimagassutslipp fra jordbruket sammen med jordbrukets tilpasning til et endret klima. Både i arbeidet som pågår i klimaforhandlingene og i FAO og OECD sees dette i sammenheng. Internasjonalt kobles dette arbeidet også til vannbruk og vannkvalitet. Det er gode grunner til å gjøre dette i Norge også.

Utrednings- og informasjonsarbeid knyttet til vannmiljø har til nå vært håndtert innenfor posten Informasjons- og utviklingstiltak, miljø over LUF. Disse midlene har i stor grad gått til kunnskapsoppbygging og formidling av vannmiljøutfordringer hvor god agronomi har vært vektlagt. Siden klimaarbeidet også vektlegger god agronomi som svar på miljøutfordringene, foreslås det at de to programmene slås sammen til et nytt program, Klima- og miljøprogrammet.

Klima- og miljøprogrammet skal omfatte temaene klimagassutslipp, klimatilpasning, vannmiljø, samt omhandle kulturlandskap, naturmangfold og relaterte utfordringer.

Forvaltningen av det nye Klima- og miljøprogrammet foreslås lagt til SLF og Fylkesmannen. Partene i jordbruksoppkjøret avtaler fordelingen i eget møte. Midlene skal gå til utredningsprosjekter og til informasjonstiltak på miljøområdet.

Samlet bevilgning til Klima- og miljøprogrammet foreslås satt til 18 mill. kroner.

Utvalgte kulturlandskap

Det er pekt ut 22 utvalgte kulturlandskap i jordbruket med omfattende kulturhistoriske og biologiske verdier. Bevilgningen er til sammen 14 mill. kroner i 2012, hvorav 8 mill. kroner fra jordbruksavtalen. Landskapene er kilder til kunnskap og opplevelse knyttet til vår felles natur og kultur, og grunneiere og kommuner er nøkkelspillere i synliggjøring og verdiskaping. Det er behov for midler til både istandsetting og skjøtsel i de utvalgte områdene. Bevilgningen over LUF foreslås

videreført med 8 mill. kroner, og ses i sammenheng med midler på Miljøverndepartementets budsjett.

Utvelgelsesprosessen til utvalgte kulturlandskap startet i 2008, og aktiviteten har pågått noen år. Det foreslås derfor en ekstern evaluering av administrative elementer rundt satsingen. Evalueringen bør se på forvaltning og forvaltningseffektivitet, samt kostnadseffektivitet. Videre bør måloppnåelse og effekten av satsingen vurderes opp mot å løse utfordringene gjennom RMP og SMIL, samt miljøforvaltningens virkemidler. Det settes av inntil 0,5 mill. kroner til evalueringen av totalbevilgningen fra LMD og MD. SLF og miljødirektoratene får ansvaret for å bestille evalueringen. Frist for evalueringen settes til utgangen av 2013.

Verdensarvområdene

I markedsføringen av Norge som reisemål blir kulturlandskapet i verdensarvområdene aktivt profilert. Landbrukets skjøtsel og ivaretagelse av landbrukets kulturlandskap bidrar til viktige verdier i verdensarvområdene Vegaøyene og Geirangerfjorden/Nærøyfjorden. Det er et mål å stimulere til drift og utvikling av områdene slik at det levende kulturlandskapet blir ivarettatt for fremtiden. Det foreslås å videreføre bevilgningen på 3 mill. kroner. Miljøverndepartementet bidrar i tillegg med 3 mill. kroner.

Energieffektivisering i veksthusnæringen

Det foreslås at det avsettes midler til et oppfølgingsprosjekt til prosjektet *Spesialrådgiving energi i veksthusnæringen*, gjennom nytt 3-åring prosjekt i regi av Norsk gartnerforbund. Det settes av 1 mill. kroner per år i 3 år til prosjektet *Energieffektivisering og redusert klimautslipp i veksthusnæringen* over Landbrukets utviklingsfond.

Biogass

I 2010 utgjorde utslipp fra jordbruket om lag 8 pst. av Norges samlede klimagassutslipp. Metangass fra husdyrgjødsel utgjør en betydelig del av dette. Det vises til den nylig fremlagte klimameldingen der det heter at: «Regjeringen vil bidra til utvikling av biogass i Norge, blant annet gårdsbaserte biogassanlegg og store sambehandlingsanlegg for husdyrgjødsel og avfall». For nå denne målsettingen trengs det et insentiv for jordbruksforetak til å levere husdyrgjødsel til biogassanlegg. Det foreslås å innføre et pilotprosjekt hvor det gis tilskudd

på 15 kroner per tonn husdyrgjødsel som jordbruksforetaket leverer til et biogassanlegg. Tilskuddet vil være nøytralt i forhold til både størrelse og plassering av biogassanlegget. Det settes av 1 mill. kroner til formålet over LUF for 2013. SLF får i oppdrag å utforme utkast til forskrift og forvalte ordningen.

Pilotprosjektet vil bli evaluert i 2017, og må da vurderes sammen med øvrige insentiver for biogass.

Evaluering av miljøplan

Forskrift om miljøplan ble vedtatt i 2003. Miljøplan er et verktøy for det enkelte foretak for registrering, planlegging og dokumentasjon av miljøtiltak knyttet til jordbruksdriften. Formålet med miljøplan er at den skal føre til mer miljøvennlig jordbruksproduksjon og til at positive miljøeffekter av jordbruksdrifta blir holdt ved like eller øker. Miljøplan skal også medvirke til økt verdiskaping med utgangspunkt i jordbrukets positive miljøeffekter, samt synliggjøre miljøinnsatsen i jordbruket.

Det foreslås en ekstern evaluering av miljøplan der formålet er å få kunnskap om miljøeffekten av forskriften, samt forvaltnings- og transaksjonskostnader. SLF får ansvar for evalueringen. Det settes av 450 000 kroner til kjøp av eksterne utredninger, som dekkes over post 1150.01.

7.4 Økologisk produksjon og forbruk

Regjeringens mål er at 15 pst. av matproduksjonen og matforbruket skal være økologisk i 2020, jf. Meld. St. 9. Handlingsplanen for å nå 15 pst.-målet, *Økonomisk, agronomisk – økologisk!*, legger vekt på at svingninger i markedet ikke skal underminere de langsiktige målsetningene. Det skal derfor arbeides parallelt med strategier innenfor produksjon og forbruk, men der vektningen må avveies mot hva som er den mest dominerende utfordringen til enhver tid.

Økologisk produksjon

Økologisk produksjon utgjør små, men økende andeler av den totale produksjonen innen de ulike produksjonsområdene. NILFs driftsgranskninger viser at økonomien i økologisk melke- og storfeproduksjon er minst på høyde med tilsvarende konvensjonell produksjon. Det er imidlertid variasjoner mellom år. For å sikre at produsenter fortsatt ønsker å drive økologisk, er det viktig å sikre

stabilitet og forutsigbarhet i priser og tilskuddsordninger.

Arealer i økologisk drift utgjør 5,6 pst. av det fulldyrkede økologiske arealet i Norge, hvorav ca. 5 pst. er godkjent omlagt areal. Etter sterk vekst fra 2007 til 2009, gikk karensarealene sterkt tilbake i 2010 og 2011. Dette vil påvirke veksten i økologiske arealer i årene som kommer.

Tilskudd til økologisk produksjon

For å stimulere mer direkte til produksjon av økologisk melk og kjøtt ble tilskuddet til økologisk grovfôrareal redusert fra 75 til 50 kroner per dekar i jordbruksforhandlingene i 2011, og midlene ble omdisponert til dyretilskudd. Det foreslås å flytte ytterligere 25 kroner i tilskudd per dekar grovfôrareal til tilskudd basert på dyretall, jf. tabell 7.9.

Tilgangen og prisen på økologisk kraftfôr er en av de største utfordringene for den videre utviklingen av den økologiske sektoren. Høye priser på råvarer på verdensmarkedet er en vesentlig årsak til at prisene på økologisk kraftfôr blir høye. En økning av norsk økologisk kornproduksjon vil bidra til å imøtekomme etterspørselen etter økologisk fôrkorn og matkorn.

I jordbruksforhandlingene i 2008 ble det besluttet å etablere en tidsavgrenset kampanje for å stimulere ytterligere til rask omlegging og økning i produksjonen av økologisk korn. Kampanjen besto av veilednings- og informasjonsinnsats, samt økonomisk insitament for 2010 og 2011 (dvs. med utbetaling 2011 og 2012) på inntil 100 kroner ekstra utbetalt per daa for ferdig omlagt økologisk kornareal. Kampanjen for økologisk kornproduksjon foreslås utvidet til å gjelde også for vekstsesongen 2012 med utbetaling i 2013. Det foreslås videre at ordningen kun omfatter foretak som ikke har fått utbetalt det forhøyede tilskuddet med 100 kr/daa i begge de to foregående årene.

Samlet avsetning til økologisk produksjon for 2013 er på 127,3 mill. kroner (se tabell 7.9). Dette inkluderer et anslått beløp til prisnedskrivning for økologisk korn på 9,0 mill. kroner for kornåret 2012-2013. Det inkluderer også en avsetning på 4,0 mill. kroner til videreføring av den økologiske kornkampanjen til de foretakene som bare har vært med i kampanjen ett år.

Markedsutvikling

Samlet for alle produktgrupper økte omsetningen av økologiske produkter i dagligvarehandelen med 10 pst. i 2011 i forhold til i 2010.

Et bedre utbud av økologiske produkter er avhengig av et fungerende samarbeid mellom de ulike leddene i verdikjeden. Erfaringene fra de siste årene tyder på at økt innsats i siste ledd av verdikjeden er nødvendig.

Ansvar for generisk markedsføring for økologisk mat er lagt til Matmerk. Matmerk skal løse sine oppgaver i dialog med SLF, som forvalter utviklingsmidlene.

Det er viktig å målrette aktiviteten for forbrukerrettet informasjonsvirksomhet. Det foreslås at bevilgningen til Matmerk sitt arbeid med generisk markedsføring av økologisk mat videreføres med 2 mill. kroner over LUF i 2013. Medfinansiering fra Omsetningsrådet og egen aktivitet fra markedsaktørene legges til grunn for det markedsrettede arbeidet.

7.4.1 Utviklingsmidler

Økologisk landbruk skal bidra til å fremme arbeidet med miljø og dyrevelferd i hele landbruket. For å sikre en slik funksjon er det avgjørende med kompetansebygging om økologisk drift i landbruket generelt. Dette fordrer et godt samarbeid mellom ulike produsentmiljøer og rådgivningstjenesten, og mellom ulike forvaltnings- og forskningsmiljøer. Det er bl.a. en målsetning at det regionale arbeidet med økologiske foregangsfylker bidrar til økt kompetansebygging.

Økologisk landbruk er fortsatt i en fase som preges av ubalanse mellom produksjon og etterspørsel. Særlig gjelder det husdyrprodukter hvor lave andeler av det som nå produseres av økologisk melk og økologisk kjøtt omsettes som økologisk vare. Det er derfor nødvendig å rette mye av innsatsen mot markedet.

Utredning storskalaforsøk

I jordbruksforhandlingene i 2011 ble det bestemt å sette i gang en utredning for å se på muligheter til å etablere storskalaforsøk med utgangspunkt i økologisk kretsløpsjordbruk. Faggruppen som SLF har ledet, anbefaler i en første fase å etablere økologisk kretsløpsjordbruk i noen regioner, der demonstrasjoner av driftsformen vil være sentralt. I neste fase vil dette utgjøre en viktig arena for forskning på tilgrensende områder. Det anbefales å etablere et tett samarbeid med BERAS-prosjektet, som er et prosjekt delfinansiert av ett av EUs Interreg-program og er en del av satsingen i Øst-ersjøområdet.

Det foreslås at en endelig avgjørelse om eventuell igangsetting av et slikt prosjekt avventes til

etter at evaluering av bruken av utviklingsmidlene er gjennomført, jf. kapittel 7.4.2.

7.4.2 Evaluering av produksjonstilskudd og midler til utviklingstiltak i økologisk landbruk

For å kunne videreutvikle ordningene rettet mot økologisk produksjon og forbruk, foreslås det en ekstern evaluering av produksjonstilskudd og midler til utviklingstiltak i økologisk landbruk.

Evalueringen skal vurdere resultatoppgåelse, kostnadseffektivitet og forvaltningseffektivitet for virkemidlene over jordbruksavtalen som har til siktemål å stimulere til målet om 15 pst. økologisk produksjon og forbruk. Barrierer for måloppnåelse skal identifiseres. Evalueringen skal gi et bedre grunnlag for prioritering av tiltak, økt målretting av virkemidlene, samt forenkling og en mer effektiv forvaltning av midlene.

I tillegg skal kunnskap om miljøeffektene av ulike økologiske driftsformer sammenstilles og vurderes i forhold til tilsvarende konvensjonell drift.

SLF gis ansvar for at evalueringen blir gjennomført. Frist for evalueringen er 15. februar 2013. Det opprettes en referansegruppe for arbeidet.

Det settes av inntil 1,2 mill. kroner til kjøp av eksterne utredninger, som dekkes over post 1150.01.

7.4.3 Bevilgning til utviklingstiltak

Midlene til utviklingstiltak foreslås holdt uendret på 44 mill. kroner. Midlene prioriteres også i 2013 til å stimulere markedsutviklingen. Midlene skal for øvrig gå til veilednings- og informasjonsarbeid om økologisk produksjon, herunder en videreføring av satsingen på foregangsfylker.

7.4.4 Bevilgning til økologisk produksjon og utviklingstiltak

Samlet avsetning til økologisk jordbruk for 2013 blir på 173,3 mill. kroner, jf. tabell 7.9.

7.5 Korn, kraftfôr og mel

I Meld. St. 9 uttales det bl.a. følgende om norsk kornproduksjon:

«Nasjonal kornproduksjon er av stor betydning for norsk selvforsyning. Landbruks- og mat-

Tabell 7.9 Tilskudd for å øke økologisk produksjon og forbruk, mill. kroner.

	Budsjett 2012	Prognose 2012	Budsjett 2013
Omlaggingstilskudd	25,0	15,5	13,5
Arealtilskudd	51,4	49,5	43,3
Kornkampanje	8,0	8,0	4,0
Husdyrtilskudd	51,3	46,5	57,5
Prisnedskrivning økologisk korn	9,0	9,0	9,0
Totalt produksjonstilskudd	144,7	128,5	127,3
Premieringsordningen for økologisk kjøtt	1,0	0,1	0,0
Markedsføring og informasjonstiltak i Matmerk	2,0	2,0	2,0
Utviklingstiltak	44,0	-	44,0
Sum	191,7		173,3

politikken har bidratt vesentlig til geografisk produksjonsfordeling, dvs. å spre norsk jordbruksproduksjon over hele landet, og til at man får utnyttet knappe nasjonale kornarealer. Det er derfor viktig å videreføre denne politikken.»

7.5.1 Målpriser og tilskudd til matkorn

Målprisene på matkorn økes med 8 øre per kg. Det foreslås ingen endringer i prisnedskrivningstilskuddet til norsk korn.

Importen av bakervarer til Norge øker. Denne utviklingen reduserer matmelmøllenes salg og påvirker etterspørselen etter norsk matkorn. Det vises til den utfordrende konkurransesituasjonen for melbasert næringsmiddelindustri, og foreslås en økning på 4 øre per kg i matkornstilskuddet. Det innebærer at prisen på råvarer til mel øker med 4 øre per kg.

Prisene på fôrkorn og ertter økes med 7 øre per kg. Målprisene på oljefrø økes med 14 øre per kg.

7.5.2 Frakttilskuddsordningene til korn og kraftfôr

Frakttilskuddsordningene til korn og kraftfôr er et viktig virkemiddel for å bidra til å utjevne regionale prisforskjeller i kraftfôrpris. Ved jordbruksoppjøret i 2011 ble det satt ned en arbeidsgruppe for å gå gjennom frakttilskuddordningene for korn og kraftfôr. Gruppen la fram sin rapport i mars 2012. Av gruppens rapport framgår at det er ulike vurderinger av hvilke tiltak som bør iverksettes. Regjeringen foreslår følgende:

- Tilskudd til frakt av korn fra kornprodusent eller mottaksanlegg i innlandet til transittanlegg ved Oslofjorden (sonefrakttilskuddet) avvikles. Blant annet som følge av konkurransesituasjonen legges det til grunn at kornprisen ikke vil synke tilsvarende. Forslaget er beregnet å gi en innsparing på 12 mill. kroner.
- Frakttilskudd for norskprodusert kli til Bergneset avvikles. Frakttilskudd for importert kli avvikles også. Forslaget er beregnet å gi en innsparing på 1,0 mill. kroner.
- Frakttilskudd for norskprodusert soyamel som kraftfôrråvare videreføres med satser tilsvarende differansen i sats mellom Stavanger/Bergneset og Stavanger/Steinkjer. Tilsvarende tilskudd innføres også for importert soyamel. Forslaget er beregnet å gi en innsparing på 1,0 mill. kroner.
- Frakttilskudd på matkorn innenfor overskuddsområdet avvikles. Forslaget er beregnet å gi en innsparing på 1,5 mill. kroner.
- Frakttilskuddsatsene for frakt av korn fra transittanlegg ved Oslofjorden til produksjonssted i underskuddsområdet justeres, slik at netto fraktkostnad blir lik uavhengig av destinasjon. Det samme gjelder importert fôrkorn. Endringen forutsetter uendret bevilgningsnivå.
- Det innføres en ny modell fra 2013 for beregning av tilskudd til frakt av kraftfôr fra basissted til kraftfôrkjøper i tråd med innstilling fra flertallet i arbeidsgruppen. I en ny modell erstattes egenfraktsonen i kilometer med en egenfraktkostnad i kroner fastsatt på grunnlag av flere kostnadselementer enn bare avstand i

kilometer. Ordningen med tilskudd til frakt av kraftfôr foreslås styrket med 40 mill. kroner.

De samlede endringer i tilskuddene til frakt av korn og kraftfôr er etter dette anslått til en økning på 24,5 mill. kroner. På grunnlag av prisøkningen på fôrkorn og endringene i fraktordningen anslås råvarer til kraftfôr å bli 5 øre per kg dyrere i gjennomsnitt. Endringer i kraftfôrpris vil bl.a. avhenge av den enkelte kraftfôrkjøpers beliggenhet i forhold til produksjonssted.

7.5.3 Annet

Det vises til kapittel 7.11.4 om utvikling av plante-materiale der det foreslås en samlet økning i tilskuddet til Graminor på 4,3 mill. kroner i 2013, hvorav 1,8 mill. kroner skal gå til utvikling av plantemateriale av bl.a. korn og engfrø, og 2,5 mill. kroner skal gå til oppstart av et langsiktig fordelingsprogram for toradsbygg.

Det vises videre til kapittel 7.11.5 om tilskudd til frøavl mm., der det foreslås å benytte 3,4 mill. kroner av omdisponerte midler til å øke bevilgningen i 2012, for å ta høyde for økte utbetalinger i garantitilskudd til produsenter av rødkløver. Det foreslås også en økning på 1 mill. kroner i 2013 for å fremme dyrkning og frøforsyning av bl.a. gras og belgvekster.

7.6 Frukt, grønt og poteter

I Innst. 234 S (2011-2012) til Meld. St. 9 uttaler Næringskomiteen bl.a. følgende om gartneri og hagebruk:

«Komiteen ser det som viktig at bruken av eksisterende virkemidler i denne sektoren vurderes nærmere. Komiteen er kjent med at næringen har behov for forutsigbare rammebetingelser, men også økte investeringsmidler og bedre kapitaltilgang.

Komiteen registrerer imidlertid at produsenter innen enkelte deler av grøntnæringen i økende grad samarbeider om produksjon, lagring, sortering og kontakt mot markedsaktørene. Komiteen ser dette som positivt, og viser til at dette kan legge til rette for sikrere leveranser til markedet av varer av rett kvalitet i en lengre salgssesong. Det bør derfor stimuleres til denne type samarbeidstiltak.

Komiteen vil understreke at norsk frukt- og grøntnæring er en kunnskapsintensiv produksjon med behov for et solid forskningsmiljø og

en god faglig rådgivningstjeneste. Både FoU-tiltak og verdiskapingsprogram skal være med å legge til rette for vellykkede satsinger.»

7.6.1 Endringer i målpris

Det foreslås å øke målprisene for frukt, bær og grønnsaker innenfor en ramme på 1,4 pst., jf. fordelings-skjema. Målpris for poteter foreslås økt med 20 øre per kg.

7.6.2 Arealtilskudd

Det foreslås å øke satsene i arealtilskuddene for grønnsaker, frukt og bær med hhv. 100, 200 og 200 kroner per daa for alle soner, jf. fordelings-skjema.

7.6.3 Distrikts- og kvalitetstilskudd

Det foreslås at kvantumsbegrensingene for frukt og bær i distrikts- og kvalitetstilskuddet justeres, og at maksimalt tilskuddsbeløp per foretak fjernes. Bakgrunnen for dette er en tilpasning til strukturutviklingen i disse produksjonene. Fjerning av maksimalt tilskuddsbeløp per foretak vil virke stimulerende på produksjon av frukt og bær, og det vil gi rom for at samme foretak satser på flere produksjoner. Det foreslås å øke bevilgningen med 6 mill. kroner, jf. fordelings-skjema.

7.6.4 Tilskudd til fruktlager

Det vises til Næringskomiteens uttalelse om den vanskelige situasjonen for fruktnæringen og ønsket om å stimulere til samarbeidstiltak i næringen. Det foreslås at 3 mill. kroner av ledige midler blir satt av for å øke tilskuddet til fruktlager i 2012, slik at bevilgningen i 2012 blir 13 mill. kroner. Det foreslås videre at bevilgningen økes med 1 mill. kroner i 2013, slik at bevilgningen i 2013 blir 11 mill. kroner.

7.6.5 Avsetningstiltak

Det vises til at posten for kollektiv dekning av omsetningsavgift til hagebruk stod uendret noen år før den ble økt for 2012. Det foreslås å øke denne posten med ytterligere 2 mill. kroner for 2013, med sikte på at disse midlene går til opplysningsvirksomhet for frukt og grønt.

Det foreslås videre at tilskudd til opplysningsvirksomhet for frukt, grønt og poteter og produsentrettet rådgivning potet, som utgjør 7,5 mill. kroner i 2012 (deler av post 1150.77.15) blir slått

sammen med kollektiv dekning av omsetningsavgift som utgjør 12 mill. kroner i 2012 (deler av post 1150.70.11). Samlet bevilgning til kollektiv dekning av omsetningsavgift utgjør etter dette 21,5 mill. kroner i 2013.

7.6.6 Annet

Det vises til kapittel 7.3.6 om miljøvirkemidler over LUF, der det foreslås en bevilgning på 1 mill. kroner til prosjektet *Energieffektivisering og redusert klimautslipp i veksthusnæringen* i 2013.

I tillegg vises det til kapittel 7.11.4 om utvikling av plantemateriale der det foreslås en samlet økning i tilskuddet til Graminor på 4,3 mill. kroner i 2013, hvorav 1,8 mill. kroner skal gå til utvikling av plantemateriale av bl.a. potet, frukt og bær.

Det vises videre til kapittel 7.11.5 om tilskudd til frøavl mm., der det foreslås en økning på 1 mill. kroner for å fremme dyrkning og frøforsyning av bl.a. rotvekster og andre grønnsaker i 2013.

7.7 Melk

I Meld. St. 9 heter det bl.a. følgende om norsk melkeproduksjon:

«Melkeproduksjon er avgjørende for å kunne nå målet om et levende landbruk over hele landet og andre landbrukspolitiske mål.»

Det er fortsatt behov for å styrke økonomien i melkeproduksjonen. Dette har bl.a. bakgrunn i det store behovet for investeringer i driftsbygninger som følge av nye krav til dyrevelferd, modernisering for å sikre rekruttering til næringen og for å tilrettelegge for nye driftsformer.

Det foreslås på denne bakgrunn å styrke tilskuddsordningene for melkeproduksjonen, jf. omtalen av satsing på grovfôrbasert husdyrhold i kapittel 7.9.1, og øke målprisen for melk med 9 øre per liter. Det vises også til fordelingsskjemaet for mer informasjon om satsendringene for de ulike tilskuddsordningene.

7.7.1 Kvoteordningen for melk

Grunnet overproduksjon av geitemelk, foreslås det at geitemelkkvotene solgt til staten høsten 2012, ikke blir solgt ut igjen.

For å redusere kostnadene til melkeprodusenter som ønsker å kjøpe ku- eller geitemelkkvotene, foreslås det å sette ned prisen for statlig omsatt kvote fra kroner 3,50 til kroner 2,50 per liter.

Melkekvote til rovdyrutsatte områder

Som følge av gjennomgangen av kvoteordningen for melk og ny forskrift som ble vedtatt i desember 2011, ble regelverket for tildeling av kvote ved omlegging fra sauehold i særlig rovdyrutsatte områder flyttet fra kvoteforskriften for melk til avtaleteksten. Det er nå 15 år siden ordningen ble opprettet og de 2 mill. literne som ble satt av til ordningen er snart oppbrukt. Det foreslås at denne ordningen avvikles og at det etableres en ny ordning som innebærer at det holdes av 500 000 liter kvote årlig gjennom omsetningsordningen, for kjøp av kvote knyttet til omlegging fra sauehold i særlig rovdyrutsatte områder. Prioriterte produsenter får gjennom tiltaket mulighet til å kjøpe kvote til prisen for statlig omsatt kvote, innen fristen 1. desember. Kvote som ikke blir solgt gjennom ordningen, gjøres tilgjengelig for andre kjøpere samme år. Utforming av ordningen ses i sammenheng med oppfølgingen av rapporten fra arbeidsgruppen oppnevnt av LMD og MD om Driftsomstilling grunnet rovvilt (2011).

7.7.2 Prisutjevningsordningen for melk – høring av satser

SLF har sendt forslag til satser i prisutjevningsordningen for melk for kommende avtaleperiode på høring. Det vises til høringsbrev fra SLF av 28.03.2012.

Satsene i prisutjevningsordningen fastsettes av SLF etter ordinære forvaltningsmessige prosedyrer, men partene i jordbruksoppkjøret kan gi føringer. Det er ingen merknader til høringsforslaget.

7.8 Kjøtt og egg

I Meld. St. 9 står det bl.a. følgende om norsk kjøttproduksjon:

«Produksjon av melk og grovforbaserte kjøttlag er en bærebjelke i distriktslandbruket, og skal foregå i alle regioner i landet. Å øke produksjonen av produkter fra grasetende dyr i takt med etterspørselen er derfor spesielt viktig for å holde arealene i drift og som grunnlag for økonomisk aktivitet og sysselsetting i mange områder.»

«Etterspørselen i markedet har gitt mulighet for produksjonsøkning for de kraftfôr-baserte kjøttlagene, spesielt for kylling.»

Det vises til kapittel 7.9.1 når det gjelder omtalen av tiltakene som inngår i satsingen på grovfôr-basert husdyrproduksjon ved årets jordbruksopp-gjør.

7.8.1 Markedsordningene for kjøtt og egg

Ved jordbruksoppjøret 2009 var avtalepartene enige om å velge volummodellen som framtidig løsning for markedsregulering for storfe, svin, lam og egg. Partene var i første omgang enige om å overføre markedsordningen for storfekjøtt til volummodellen, som ble gjennomført med virkning fra 01.07.09.

Det vil på sikt være behov for å gjennomføre endringer i én eller flere av markedsordningene i jordbruket for at Norge skal overholde sine forpliktelser iht. WTO-avtalen. Det foreslås derfor at det nedsettes en arbeidsgruppe for å utrede en eventuell omlegging av markedsordningene for lam og egg til volummodellen. Frist for utredningen settes til 01.11.12, og det legges derfor til grunn at arbeidet starter opp før sommeren 2012. Utredningen må gi forslag til fra hvilket tidspunkt en eventuell omlegging av markedsordningene for lam og egg bør gjennomføres.

Det forutsettes at utredningen baseres på de samme forutsetninger og med samme sammensetning som ble lagt til grunn for arbeidsgruppen som avla sin rapport i 2009.

7.8.2 Innfrakttilskudd kjøtt

Ved jordbruksoppjøret i 2010 var partene enige om å implementere et nytt innfrakttilskudd for dyr til slakt. Det ble vedtatt at det skal gjennomføres en evaluering av effektene av endringene i ordningen til jordbruksoppjøret i 2013. Tilskuddsforvalter, SLF, har bedt om ett års utsettelse av evalueringen av innfraktordningen fordi det er behov for mer erfaring med den nye innfraktordningen før den evalueres.

Det foreslås at evalueringen av den nye fraktordningen utsettes. Det legges til grunn at SLF sørger for at tilskuddsordningen blir evaluert av en ekstern aktør og at det avgis en rapport til partene i forkant av forhandlingene i 2014.

7.8.3 Innfrakttilskudd egg

Eggpakkeriet i Silsand på Senja ble nedlagt i januar i år, og det er dermed ikke noen godkjente eggpakkerier igjen i Nord-Norge i henhold til regelverket for innfrakttilskuddet for egg. Nedleggningen innebærer et endret transportmønster

med lengre innfraktavstander for store deler av eggproduksjonen i landsdelen. Det foreslås at SLF til neste jordbruksoppgjør legger fram en vurdering av om endringen i anleggsstrukturen tilsier en justering av utmålingsbestemmelsene for tilskuddet.

7.9 Produksjonstilskudd

7.9.1 Satsing på grovfôrbasert husdyrhold

Det foreslås en rekke satsøkninger i tilskuddsordninger rettet mot grovfôrbasert husdyrhold for å bedre rammevilkårene i næringen, jf. fordelings-skjemaet og gjennomgangen nedenfor.

Det foreslås en heving av satsene for driftstilskuddene for hhv. melkeproduksjon og produksjon med spesialisert kjøttfe. For driftstilskudd kjøttfe foreslås det at maksimalt tilskuddsbeløp per foretak skal kunne oppnås allerede ved 40 ammekyr, til forskjell fra 50 ammekyr som er gjeldende grense. Dette innebærer at flere foretak kan motta maksimalt tilskuddsbeløp for ordningen.

For ytterligere å stimulere til produksjon av kjøttfe, foreslås det i tilskudd husdyr å øke satsen for intervallet 26-50 ammekuer og å innføre et nytt intervall med 500 kroner per dyr i intervallet over 50 dyr. Forslaget om det nye intervallet kan medvirke til økt spesialisering i produksjonen, hvor det i dag er lav gjennomsnittsstørrelse på besetningene. Overnevnte tiltak er viktige for å øke produksjonen med kjøttfe pga. underdekningen av norsk storfekjøtt.

I tilskudd husdyr er det også lagt inn forslag om heving av sats for melkegeit, sau over 1 år og tilskuddet til lammeslakt. For at hevingen av satsene skal få økt effekt, foreslås det å oppjustere maksimalbeløpet for tilskudd husdyr per foretak med 5 000 kroner, til 280 000 kroner per år.

Satsene for utmarksbeitetilskuddet foreslås økt for alle dyregrupper. Videre foreslås det en økning i satsene for beitetilskudd til storfe og en økning av satsene i distriktstilskuddene for melk og kjøtt. I tillegg vil forslaget om å heve satsene og maksimalbeløpet for tilskudd til avløsning ved ferie og fritid med 3,5 pst. ha en positiv effekt for jordbruksforetak med husdyrhold.

Målprisene for melk og lam økes fra 01.07.12 med hhv. 9 øre per liter og 1,80 kroner per kg.

Ved jordbruksoppjørene 2006- 2011 er det gjennomført mange tiltak for å bedre økonomien i grovfôrbasert husdyrhold. Særlig for storfe vil det ta tid før disse tiltakene gir fullt utslag i økt produksjonsomfang, grunnet tiden det først tar å øke

antall mordyr før man deretter kan få økt antall storfe til slakt.

7.9.2 Utmåling av produksjonstilskudd storfe med bruk av Husdyrregisteret

Husdyrregisteret skal bl.a. bidra til at man kan spore eventuell sykdom. Partene i jordbruksoppkjøret har tidligere lagt til grunn at registeret også skal kunne brukes som grunnlag for utmåling av tilskudd til storfe, slik at systemet med telledatoer for storfeproduksjon kan avvikles.

Ved jordbruksoppkjøret i 2008 la SLF og Mattilsynet fram en felles tidsplan for utvikling av datakvaliteten i registeret og utarbeiding av et forvaltningsopplegg for produksjonstilskudd. Dette arbeidet skulle vært sluttført i 2011, men er ikke ferdigstilt.

Som grunnlag for å følge opp dette saksområdet videre, foreslås det at en arbeidsgruppe utreder bruk av Husdyrregisteret til utmåling av produksjonstilskudd. Gruppen gis følgende mandat:

«Før jordbruksoppkjøret 2013 skal det legges fram en rapport med vurdering av hvordan man kan oppnå bruk av Husdyrregisteret til utmåling av produksjonstilskudd for storfe. Det må utarbeides en tidsplan for arbeidet og gis et forslag til utmålings- og forvaltningsmodell for tilskuddet. Det må også gis en anbefaling om hvordan de nødvendige forutsetningene kan komme på plass og beskrives hvordan utmålings- og forvaltningsmodellen for tilskuddet kan implementeres.

Rapporten utarbeides av en arbeidsgruppe med medlemmer fra Statens landbruksforvaltning (SLF), Mattilsynet, Kukontrollen og Storfekjøttkontrollen. Gruppen ledes av SLF. Avtalepartene trekkes inn i arbeidet gjennom en referansegruppe.»

7.9.3 Elektronisk søknad av produksjonstilskudd og avløsertilskudd

Det er viktig å utvikle en effektiv forvaltning med brukervennlige tjenester, herunder nye døgnåpne elektroniske tjenester via SLFs internettider og Altinn. Økt bruk av elektroniske søknader om produksjonstilskudd og tilskudd til avløsning ved ferie og fritid gir bedre kvalitet på søknadsdataene, og den kommunale forvaltningen slipper manuell registrering av søknadene.

Forenklings- og effektiviseringshensyn taler for at flest mulig landbruksforetak benytter seg av

de elektroniske tjenestene. Jordbruksforetakene kan fra og med søknadsomgangen i august 2013 også levere elektronisk søknad om tilskudd fra RMP, som forventes å medføre økt bruk av de elektroniske tjenestene. Dersom man imidlertid ikke oppnår den ønskede utvikling mot økt bruk av elektronisk søknad, må man vurdere andre tiltak i denne sammenheng.

7.10 Velferdsordninger

7.10.1 Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid

Der er viktig å ha gode velferdsordninger, bl.a. for å bidra til rekrutteringen til landbruket. For å bidra til at avløserlag og jordbruksforetak fortsatt skal ha tilgang på arbeidskraft med god kompetanse og erfaring, økes satsene for tilskudd til avløsning ved ferie og fritid med 3,5 pst. Maksimalbeløpet for tilskuddsordningen økes tilsvarende med 2 400 kroner, til 69 000 kroner per foretak.

Endringene av satser og maksimalbeløp gjøres gjeldende for avløsergrunnlaget allerede i 2012, slik at økningene får effekt på utbetalingene av tilskuddet i 2013.

7.10.2 Tilskudd til avløsning ved sykdom m.v.

Det er viktig med gode velferdsordninger og at produsentene har sikkerhet ved sykdom, svangerskap/fødsel, syke barn og dødsfall. Maksimal dagsats for tilskudd til avløsning ved sykdom m.v. foreslås derfor hevet fra 1 300 til 1 400 kroner. Endringen vil også styrke landbruksvikarordningen.

Tidskonto ved foreldrepermisjon

Etter jordbruksoppkjøret 2011 ble SLF bedt om å utrede en eventuell harmonisering av avløserordningen med NAVs tidskontoordning ved foreldrepermisjon. SLF foreslår å innføre en tidskontoordning for avløsertilskuddet for foreldre som benytter NAVs tidskontoordning, dvs. gradert uttak av foreldrepenger i en periode på inntil tre år. SLF har anslått at innføring av ordningen vil øke utgiftene med om lag 2 mill. kroner.

Med grunnlag i SLFs utredning foreslås det innført en ordning for gradert uttak av avløsertilskudd ved foreldrepermisjon. SLF gis ansvaret for å utarbeide forslag til de nødvendige endringer i forskrift og forvaltning for tilskuddet.

7.10.3 Tilskudd til landbruksvikarordningen

Det foreslås en videreføring av bevilgningen til landbruksvikarordningen på 55 mill. kroner i 2013.

Det vises for øvrig til forslaget om å heve maksimal dagsats for tilskudd til avløsning ved sykdom mv. fra 1 300 til 1 400 kroner. Denne endringen vil også styrke landbruksvikarordningen.

7.10.4 Tilskudd til tidligpensjonsordningen for jordbrukere

Tidligpensjonsordningen skal bidra til å lette generasjonsoverganger i jordbruket. I samsvar med tilskuddsforvalters prognoser foreslås det en bevilgning på 93 mill. kroner i 2013 for ordningen.

7.10.5 HMS i landbruket

Landbrukssektoren har vært belastet med mange ulykker og det er viktig å redusere risikoen for arbeidsulykker. Arbeidsgrupperapporten «*Helse, miljø og sikkerhet i landbruket – organisering og arbeidsformer*» ble lagt fram for avtalepartene i 2010. Rapportens anbefalinger er fulgt opp bl.a. gjennom nasjonalt samarbeidsforum for HMS i landbruket, under ledelse av landbruks- og matministeren. Forumet møtes 2 ganger i året. I 2012 igangsettes det i tillegg en kampanje for HMS i landbruket i regi av Landbrukets HMS-tjeneste og mange organisasjoner innen landbruket. Kampanjen er støttet med 1 mill. kroner over jordbruksavtalen, går over 2 år og videreføres i 2013.

Det foreslås en videreføring av bevilgningen til Landbrukets HMS-tjeneste på 14 mill. kroner i 2013.

7.11 Andre områder

7.11.1 God agronomi

Meld. St. 9 har økt bærekraftig matproduksjon som et sentralt mål. Dette begrunnes bl.a. i befolkningsvekst, klimaendringer og miljøhensyn. For å nå målet, kreves kunnskap om best mulig utnyttelse av tilgjengelige landbruksarealer. Til dette kreves høy kompetanse om agronomi hos den enkelte bonde, og i hele apparatet rundt norsk matproduksjon. Det er behov for kunnskapsoppbygging og kunnskapsformidling for å øke produktiviteten, bl.a. gjennom forbedret planmateriale, sortstilpassing, bedre jordkvalitet og

god dyrkingspraksis. Økt bærekraftig matproduksjon krever også god miljøkunnskap for å minimere landbrukets belastning på naturen. Videre trenger jordbruksnæringen rammevilkår som bidrar til at det oppleves som attraktivt å produsere mat.

En forbedring av agronomikompetansen i norsk jordbruk krever en langsiktig satsing på mange områder som også strekker seg utover jordbruksoppkjørets virkeområde. Det er imidlertid flere områder innenfor jordbruksoppkjøret som er sentrale.

For å følge opp Meld. St. 9 og forbedre agronomikunnskapen i norsk jordbruk, igangsettes det en satsing på dette området. I årets jordbruksoppkjør foreslås det å øke bevilgningene til forskning, rådgiving, sortsutvikling, og klima- og miljøkompetanse, jf. kapitlene 7.2.11, 7.11.2, 7.11.4 og 7.3.6. Videre foreslås det å innføre tilskudd til grøfting for å bedre jordkvaliteten, jf. kapittel 7.3.6.

7.11.2 Norsk landbruksrådgiving

Norsk landbruksrådgiving (NLR) driver faglig utvikling og uavhengig rådgiving i landbruket gjennom lokale rådgivingsenheter. Rådgivingsenhetene er et faglig bindeledd mellom landbruksforskningen og landbruket. Rådgiving gis i planteproduksjon, teknikk, næringsutvikling, foretaksøkonomi og miljøtiltak.

NLR har sin kjernekompetanse på agronomi. Dette er et av satsingsområdene i den nye landbruks- og matmeldingen for å nå målet om økt bærekraftig matproduksjon. Det er derfor viktig å opprettholde og forsterke aktiviteten i NLR. Det foreslås å øke grunntilskuddet til NLR med 4 mill. kroner, til 44 mill. kroner for 2013.

NLR har overtatt ansvaret for byggteknisk rådgiving og planlegging. Dette ansvaret lå tidligere hos Fylkesmannen. En arbeidsgruppe bestående av avtalepartene og NLR har sett på framtidig behov for offentlig støtte til tjenesten. Gruppen foreslår at det til dette arbeidet gis 7 mill. kroner i støtte i 2012 og at støtten reduseres årlig med 0,5 mill. kroner de etterfølgende år. Forslaget følges opp og det foreslås å avsette 6,5 mill. kroner til formålet i 2013.

NLR startet med regional rådgiving i maskinteknikk i 2011. Avsetningen på 1,5 mill. kroner til tiltaket foreslås videreført i 2013.

Total bevilgning til Norsk landbruksrådgiving blir etter dette 52,0 mill. kroner i 2013, jf. tabell 7.10.

Tabell 7.10 Fordeling av bevilgning til Norsk landbruksrådgivning 2012 og 2013.

	Budsjett 2012 mill. kr.	Budsjett 2013 mill. kr.
Grunntilskudd til rådgivingsaktivitet	40,0	44,0
Teknisk planlegging	7,0	6,5
Maskinteknisk rådgiving	1,5	1,5
SUM tilskudd NLR	48,5	52,0

7.11.3 Tydeligere distriktsprofil

I Meld. St. 9 heter det at distriktsprofilen i virkemidlene skal gjøres tydeligere. Som en oppfølging av meldingen på dette punktet, foreslås det at det settes ned en arbeidsgruppe bestående av representanter fra Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Fylkesmannen, KR D, MD, FIN og LMD. Gruppen får følgende mandat:

«I Meld. St. 9 (2011-2012) heter det at distriktsprofilen i virkemidlene skal gjøres tydeligere. Arbeidsgruppen skal med utgangspunkt i meldingens omtale av dette utrede hvordan en endring i virkemidlene på best mulig måte kan bidra til at de landbruks- og matpolitiske målene nås, med vekt på målet om landbruk over hele landet. Herunder skal arbeidsgruppen utrede i hvilken grad «distriktspolitisk virkeområde» fanger opp landbrukspolitiske utfordringer og behov mht. landbruk over hele landet. Arbeidsgruppen skal utrede alternative forslag til hvordan distriktsprofilen i de nasjonale ordningene kan gjøres tydeligere. Arbeidsgruppen skal se på alle aktuelle økonomiske ordninger over jordbruksavtalen, og ikke begrenses av de ordninger og innretninger som er nevnt spesielt i meldingen. Eventuelle omfordelingseffekter av forslagene skal vurderes. Arbeidsgruppen skal legge vekt på at forslagene bidrar til forenkling av virkemidlene.»

Gruppen ledes av Landbruks- og matdepartementet. SLF er sekretariat for arbeidet. Det settes av 750 000 kroner til kjøp av eksterne utredninger, som dekkes over post 1150.01. Arbeidsgruppen vurderer hva som er nødvendig av eksternt bistand og grunnlagsmateriale. Blant annet vil gruppen kunne bygge videre på materialet som er utarbeidet i forbindelse med meldingsprosessen, samt tidligere gjennomganger av eksisterende ordninger. Arbeidsgruppen skal ferdigstille sitt arbeid innen 15. februar 2013. Arbeidet skal ligge til grunn for anbefalinger om oppfølging mht.

tydeligere distriktsprofil i jordbruksoppkjøret 2013.

7.11.4 Utvikling av plantemateriale

Midler til prosjekter innenfor planteforedling og oppformering ble flyttet fra kap. 1143, post 74 til jordbruksavtalens kap. 1150, post 77, underpost 77.15 i 2011. Til sammen 17,3 mill. kroner ble avsatt til utvikling av nye sorter for engvekster, poteter, frukt, bær og grønnsaker. Midlene ble fordelt med 16,1 mill. kroner til Graminor AS og med 1,2 mill. kroner til det nordiske privat-offentlige partnerskapet for før-foredling (Nordic Public-Private Partnership for Pre-breeding).

Graminor har ansvar for å sikre tilgang til klimatilpasset og sykdomsfritt sortsmateriale i norsk jord- og hagebruk gjennom egen foredling, eller gjennom tilgang til utenlandsk sortsmateriale av korn, engfrø, potet, frukt og bær. Det nordiske partnerskapet skal styrke samarbeid mellom nordiske institusjoner om utvikling av plantemateriale tilpasset nordiske vekstforhold for å dekke langsiktige behov innen jord- og hagebruksnæringen. På bakgrunn av dette foreslås det at avsetningen til Graminor økes med 1,8 mill. kroner i 2013. Støtten til Nordic Public-Private Partnership for Pre-breeding videreføres med 1,2 mill. kroner.

For å følge opp behovene for økt satsing på klimatilpasset sortsmateriale, bedre tilgangen på differensiert sortsmateriale og økt bærekraftig matproduksjon, jf. Meld. St. 9, foreslås det en avsetning på 2,5 mill. kroner til Graminor AS til oppstart av et langsiktig foredlingsprogram for toradsbygg i 2013.

7.11.5 Tilskudd til frøavl med mer.

Tilskuddsordningen til frøavl mm. til har som formål å fremme dyrking og frøforsyning (gras, belgvekster, rotvekster, grønnsaker) av klimatilpassede sorter. I 2012 er det bevilget 8 mill. kroner til ordningen som omfatter pristilskudd, arealtilskudd og lagringstilskudd.

Det foreslås å øke bevilgningen for 2012 med 3,4 mill. kroner fra omdisponerte midler for å ta høyde for de økte utbetalingene til garantitilskudd til produsentene av rødkløverfrø. Det foreslås videre å øke bevilgningen på posten med 1 mill. kroner i 2013.

7.11.6 Tilskudd til dyreavl med mer.

TYR har det nasjonale ansvaret for avlsarbeidet på kjøttfe i Norge. TYR er i gang med å forberede et avlsprosjekt og ønsker å utvikle norsk kjøttfeavl gjennom følgende tiltak:

- økt satsing på grovfôrutnytting i avlsarbeidet,
- økt datafangst fra felt og stasjon,
- ferdigstillelse av et samlet avlsverdisystem i kjøttfeavlen og
- markedsføring og eksport av norsk kjøttfesæd.

Samarbeidspartnere i det løpende avlsarbeidet er Geno, Nortura, Animalia, UMB, BioBank, Felleskjøpet og Nofima. Det foreslås at det bevilges 0,5 mill. kroner til dette prosjektet i 2013.

Det foreslås videre å øke bevilgningen til TYR med 0,23 mill. kroner i 2013.

7.11.7 Mottaksplikt

Ved jordbruksforhandlingene i 2011 var partene enige i forslagene fra en arbeidsgruppe som hadde evaluert mottaksplikten knyttet til markedsreguleringen i jordbruket. I samsvar med bestemmelsene nedfelt i kapittel 5 i «*Jordbruksavtalen 2011-2012*» gjennomførte avtalepartene 11.04.12 et møte med markedsregulatorene Nortura BA (kjøtt/egg), Tine SA (melk) og Norske Felleskjøp BA (korn). Markedsregulatorene informerte om sine prisbetingelser rettet mot produsent med vekt på differensiering av produsentpris ut fra struktur og region samt om graden av transparente prisbetingelser.

Ut fra informasjonen som ble gitt på møtet, viser det seg at Nortura har gjennomført en rekke tiltak i samsvar med forslagene fra arbeidsgruppens flertall. Dette gjelder redusert omfang av prisdifferensiering ut fra struktur og oppdatering av Norturas interne kostnads kalkyler. Av informasjonen gitt på møtet framkom det at Norske Felleskjøp ikke har endret sin struktur differensiering av kornpris til produsent etter at arbeidsgruppreporten ble framlagt.

Med grunnlag i den informasjon som ble framlagt på møtet, er det ikke grunnlag for særskilte oppfølgingstiltak knyttet til virkemidlene over Jordbruksavtalen.

7.11.8 Finansiering av Opplysningskontoret for egg og kjøtt

Det vises til Omsetningsrådets vedtak i møtet den 13.12.2011 om budsjettet til Opplysningskontoret for egg og kjøtt (OEK) for 2012. Vedtaket setter budsjettet for OEK til 77,483 mill. kroner og bidraget fra fondene for omsetningsavgift til 74,5 mill. kroner. Vedtaket innebærer en økning i OEKs budsjett på 12,9 pst. og en økning i bidraget fra omsetningsavgiftene på 8,6 pst.

Omsetningsrådet er godt kjent med at avtalepartene har vært bekymret for økningen i OEK sine budsjetter og at de ønsker at markedsaktørene selv må bidra til finansieringen av generisk markedsaktivitet. I Prop. 133 S (2009-2010) *Jordbruksoppkjøret 2010* skriver departementet:

«For å sikre en effektiv, nøktern og kritisk bruk av midler til opplysningsvirksomhet for kjøtt og egg, er partene enige om at bevilgningen til generisk markedsføring for 2010 bør settes lik 85 pst. av 2009-nivået. Dersom bransjen ønsker at aktiviteten skal være større, vil det kunne sikres gjennom direkte bidrag fra markedsaktørene.»

Det er også følgende omtale av saken i Meld. St. 9:

«Departementet har de siste årene, i forbindelse med jordbruksoppkjørene, gitt signaler til Omsetningsrådet om at bransjen må øke sin egen finansieringsandel til opplysningskontoret for kjøtt og egg. Departementet og jordbruksavtalepartene har tidligere signalisert at Omsetningsrådet må gjennomføre en løpende og kritisk vurdering av bruk av ressurser til merkenøytral markedsføring.

Sammen med øvrige formål er det viktig at opplysningskontorene tar hensyn til myndighetenes offisielle kostholdsråd i sine aktiviteter innenfor hver sin bransje, for også å bidra til gode holdninger og bedre kunnskap om et riktig kosthold.»

Departementet legger til grunn at til at disse foringene videreføres.

7.11.9 Forenkling

Landbruks- og matdepartementet har hatt, og vil fortsatt ha, stor oppmerksomhet om målretting og forenkling. I Meld. St. 9 heter det bl.a. om målretting og forenkling:

«Innenfor et hvert politikkområde vil det finnes dilemmaer og målkonflikter. Dette er uttrykk for at det er behov for avveining mellom ulike interesser i samfunnet, og som det derfor er politikkenes oppgave å prioritere mellom. Innenfor landbruks- og matområdet opereres det med flere mål. Noen av målene har enten ikke direkte innvirkning på hverandre eller virker i samme retning, [...]. På andre områder vil det være dilemmaer, og mål kan være motstridende.»

Om forenkling står det bl.a.:

«Når det gjelder det materielle innholdet i regelverket har det vært krevende å oppnå betydelig forenkling da det er mange hensyn

som må avveies ved all regelverksutvikling. Det vil dessuten i mange tilfeller foreligge en motsetning mellom målretting og forenkling. Dersom forenkling gis størst prioritet vil effektene som ønskes oppnådd kunne bli mer usikre eller ikke oppnådd i det hele tatt.»

Departementet har de seneste årene lagt vekt på enklere regelverk og enklere forvaltning av de store tilskuddsordningene. I Meld. St. 9 heter det at «Departementet vil videreføre arbeidet med forenkling av de landbruks- og matpolitiske virkemidlene.»

I arbeidsgrupper og annet evaluerings- og utviklingsarbeid som startes opp i forbindelse med jordbruksoppjøret, skal det legges vekt på at vurderinger og forslag bidrar til forenkling.

8 Oversikt over postene på kapittel 1150 og 4150

8.1 Innledning

Regjeringens forslag til jordbruksoppkjøret omfatter budsjettmessige endringer for budsjettåret 2013, omdisponeringer innenfor budsjettet for 2012, samt omdisponering i 2012 av overførte beløp fra 2011 som engangsbevilgninger.

8.2 Budsjettmessige forhold i 2012

Overførte beløp fra 2011 til 2012

Regnskapet for 2011 viser at 33,6 mill. kroner kan overføres fra 2011 til 2012, jf. tabell 8.1.

Prognoser for forbruk i 2012

Forbruksprognoser utarbeidet av Statens landbruksforvaltning (SLF) ut fra gjeldende satser for alle underposter gir grunnlag for å tilpasse bevilgningene til behovet. Forbruksprognosene på de overførbare postene med gjeldende satser i 2012 viste et underforbruk på 86,1 mill. kroner, jf. tabell 8.2.

I forhold til de beløp som utbetales, er innsparingen klart innenfor en normal prognoseusikkerhet og det sikkerhetsnivå mot overforbruk som er nødvendig.

Med utgangspunkt i overførte beløp fra 2011 til 2012 og prognoserte innsparinger i 2012 kan det med grunnlag i prognoser av 22. februar 2012, omdisponeres 119,7 mill. kroner i 2012. Reviderte forbruksprognoser fra SLF for RÅK-ordningen har medført at bevilgningsbehovet på post 70 er justert opp med 2,3 mill. kroner. Etter det gjenstår 117,4 mill. kroner for omdisponering.

Omdisponeringer i 2012

Med utgangspunkt i de innsparinger som det er redegjort for ovenfor og omtale av behov for økte midler til LUF, lagring av engfrø og fruktlager, foreslås det følgende prioriterte omdisponeringer i 2012:

- Post 50.11 Landbrukets utviklingsfond tilføres 111,0 mill. kroner
- Post 77.12 Tilskudd til frøavl økes med 3,4 mill. kroner. Det er prognosert en innsparing på 2,9

Tabell 8.1 Overførte beløp fra 2011 til 2012, mill. kroner

Post	Ordning	Budsjett minus forbruk
74	Direkte tilskudd	33,009
77	Utviklingstiltak	0,588
	Sum overførte bevilgninger	33,597

Tabell 8.2 Udisponerte bevilgninger i 2012. mill. kroner

Post	Ordning	Budsjett minus prognose
70	Markedsregulering,	4,9
74	Direkte tilskudd	77,7
77	Utviklingstiltak	0,4
78	Velferdsordninger	3,1
	Sum	86,1

- mill. kroner, slik at bevilgningen på posten økes med 0,5 mill. kroner.
- Post 77.17 Tilskudd til fruktlager styrkes med 3,0 mill. kroner
- Ut over dette tilpasses budsjettet i 2012 til det prognoserte bevilgningsbehov med gjeldende satser, overførte beløp fra 2011 og justerte bevilgninger i 2012 i samsvar med oversikten i tabell 8.3.

Tabell 8.3 Omdisponeringer og endringer i 2012, mill. kroner

Kapittel 1150		Budsjett	Omdisp.	Justert	Disp. av
Post	Benevning	2012	2012	budsjett 2012	overførte midler i 2012
50.11	Tilskudd til LUF	1 038,653	111,000	1 149,653	
<i>50</i>	<i>Fondsavsetninger</i>	<i>1 038,653</i>	<i>111,000</i>	<i>1 149,653</i>	
70.11	Avsetningstiltak	20,900	0,000	20,900	
70.12	Tilskudd til råvareprisutjevningsordningen m.v.	170,000	-2,600	167,400	
<i>70</i>	<i>Markedsregulering, kan overføres</i>	<i>190,900</i>	<i>-2,600</i>	<i>188,300</i>	
<i>71</i>	<i>Tilskudd til erstatninger (overslagsbevilgning)</i>	<i>70,000</i>		<i>70,000</i>	
73.11	Tilskudd til norsk ull	140,000		140,000	
73.13	Pristilskudd melk	554,000		554,000	
73.15	Pristilskudd kjøtt	668,000		668,000	
73.16	Distriktstilskudd egg	5,700		5,700	
73.17	Distrikts- og kvalitetstilskudd på frukt, bær og gr.sak.	81,700		81,700	
73.18	Frakttilskudd	318,000		318,000	
73.19	Tilskudd til prisnedskrivning av korn	445,700		445,700	
73.20	Tilskudd til matkorn	34,600		34,600	
73.21	Tilskudd til potetsprit	42,400		42,400	
<i>73</i>	<i>Pristilskudd (overslagsbevilgning)</i>	<i>2 290,100</i>	<i>0,000</i>	<i>2 290,100</i>	
74.11	Driftstilskudd, melkeproduksjon og spes.kjøttprod.	1 365,600	-20,600	1 345,000	
74.14	Produksjonstilskudd, husdyr	2 389,200	-59,009	2 330,191	33,009
74.16	Beitetilskudd	737,200	-7,700	729,500	
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	3 281,119	-6,719	3 274,400	
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	428,500	0,000	428,500	
74.20	Tilskudd til økologisk landbruk	135,700	-15,200	120,500	
74.22	Tilskudd til miljøvennlige spredemåter husdyrgjødsel	14,000	-1,500	12,500	
<i>74</i>	<i>Direkte tilskudd, kan overføres</i>	<i>8 351,319</i>	<i>-110,728</i>	<i>8 240,591</i>	<i>33,009</i>

Tabell 8.3 Omdisponeringer og endringer i 2012, mill. kroner

Kapittel 1150		Budsjett	Omdisp.	Justert	Disp. av
Post	Benevning	2012	2012	budsjett 2012	overførte midler i 2012
77.11	Tilskudd til dyreavl m.m.	87,970	1,932	89,902	0,588
77.12	Tilskudd til frøavl m.m.	11,520	0,500	12,020	
77.13	Tilskudd til rådgivning	48,500	0,000	48,500	
77.14	Tilskudd til pelsdyrforlag	23,200	0,000	23,200	
77.15	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	52,336	0,000	52,336	
77.17	Tilskudd til fruktlager	10,000	3,000	13,000	
77	<i>Utviklingstiltak, kan overføres</i>	233,526	5,432	238,958	0,588
78.11	Tilskudd til avløsning for ferie/fritid	1 155,669	-1,669	1154,000	
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom m.v.	176,900	0,100	177,000	
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen i jordbruket	88,000	0,000	88,000	
78.15	Tilskudd til øvrige velferdstiltak	69,000	0,000	69,000	
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordning	95,035	-1,535	93,500	
78	<i>Velferdsordninger, kan overføres</i>	1 584,604	-3,104	1 581,500	
SUM KAP. 1150		13 759,102	0,000	13 759,102	33,597
<i>Kapittel 4150:</i>					
85	<i>Markedsordningen for korn</i>	27,000		27,000	
SUM KAP. 4150		27,000	0,000	27,000	
SUM KAP. 1150 OG KAP. 4150		13 732,102	0,000	13 732,102	

8.3 Budsjettmessige forhold i 2013

I regjeringens forslag til jordbruksoppjør er nettoeffekten av bevilgningsendringene over kap. 1150 og kap. 4150 en økning på ca. 227 mill. kroner i 2013, jf. tabell 8.4. På kap. 4150 økes målprisen på protein tilsvarende økningen i målprisen på førkorn. Det gir en økning i prisutjevningbeløpet

på protein tilsvarende 14,8 mill. kroner som inntektsføres på kap. 4150. Utgiftene på kap.1150 økes med 241,5 mill. kroner. Dette er endringer før konsekvensjusteringer, flyttinger og kvantumsjustering av overslagsbevilgningene, jf. tabell 8.4. Det endelige budsjett for 2013 legges fram for Stortinget i forbindelse med den ordinære budsjettbehandlingen av Prop. 1 S (2012-2013).

Tabell 8.4 Utslag av oppjøret og foreløpig budsjett 2013, mill. kroner

Kapittel 1150		Budsjett	Endring	Budsjett
Post	Benevning	2012 ¹		2013 ²
01	Driftskostnader, utredninger og evalueringer	0,000	2,500	2,500
50.11	Tilskudd til LUF	1 038,653	120,000	1 158,653
50	<i>Fondsavsetninger</i>	1 038,653	120,000	1 158,653

Tabell 8.4 Utslag av oppgjøret og foreløpig budsjett 2013, mill. kroner

Kapittel 1150		Budsjett		Budsjett
Post	Benevning	2012 ¹	Endring	2013 ²
70.11	Avsetningstiltak	20,900	2,000	22,900
70.12	Tilskudd til råvareprisutjevningsordningen m.v.	170,000	9,000	179,000
<i>70</i>	<i>Markedsregulering, kan overføres</i>	<i>190,900</i>	<i>11,000</i>	<i>201,900</i>
<i>71</i>	<i>Tilskudd til erstatninger m.m. (overslagsbevilgning)</i>	<i>70,000</i>	<i>0,000</i>	<i>70,000</i>
73.11	Tilskudd til norsk ull	140,000	0,000	140,000
73.13	Pristilskudd melk	554,000	30,700	584,700
73.15	Pristilskudd kjøtt	668,000	9,000	677,000
73.16	Distriktstilskudd egg	5,700	0,000	5,700
73.17	Distrikts- og kvalitetstilskudd på frukt, bær og gr.sak.	81,700	6,000	87,700
73.18	Frakttilskudd	318,000	24,500	342,500
73.19	Tilskudd til prisnedskrivning av korn	445,700	0,000	445,700
73.20	Tilskudd til matkorn	34,600	13,800	48,400
73.21	Tilskudd til potetsprit	42,400	0,000	42,400
<i>73</i>	<i>Pristilskudd (overslagsbevilgning)</i>	<i>2 290,100</i>	<i>84,000</i>	<i>2 374,100</i>
74.11	Driftstilskudd, melkeproduksjon og spes.kjøttprod.	1 365,600	-6,200	1 359,400
74.14	Produksjonstilskudd, husdyr	2 389,200	38,200	2 427,400
74.16	Beitetilskudd	737,200	13,700	750,900
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	3 281,119	-34,100	3 247,019
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	428,500	0,000	428,500
74.20	Tilskudd til økologisk landbruk	135,700	-21,400	114,300
74.22	Tilskudd til miljøvennlige spredemåter husdyrgjødsel	14,000	0,000	14,000
<i>74</i>	<i>Direkte tilskudd, kan overføres</i>	<i>8 351,319</i>	<i>-9,800</i>	<i>8 341,519</i>
77.11	Tilskudd til dyreavl m.m.	87,970	2,700	90,670
77.12	Tilskudd til frøavl m.m.	11,520	-1,500	10,020
77.13	Tilskudd til rådgivning	48,500	3,500	52,000
77.14	Tilskudd til pelsdyrforlag	23,200	0,000	23,200
77.15	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	52,336	3,800	56,136
77.17	Tilskudd til fruktlager	10,000	1,000	11,000
<i>77</i>	<i>Utviklingstiltak, kan overføres</i>	<i>233,526</i>	<i>9,500</i>	<i>243,026</i>

Tabell 8.4 Utslag av oppjøret og foreløpig budsjett 2013, mill. kroner

Kapittel 1150		Budsjett		Budsjett
Post	Benevning	2012 ¹	Endring	2013 ²
78.11	Tilskudd til avløsning for ferie/fritid	1 155,669	12,650	1 168,319
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom m.v.	176,900	13,600	190,500
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen i jordbruket	88,000	0,000	88,000
78.15	Tilskudd til øvrige velferdstiltak	69,000	0,000	69,000
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordning	95,035	-2,000	93,035
78	Velferdsordninger, kan overføres	1 584,604	24,250	1 608,854
SUM KAP. 1150		13 759,102	241,450	14 000,597
Kapittel 4150:				
85	Markedsordningen for korn	27,000	14,820	41,820
SUM KAP. 4150		27,000	14,820	41,820
SUM KAP. 1150 OG KAP. 4150		13 732,102	226,630	13 958,777

¹ Saldert budsjett 2012² Før evt. flytting av poster og bevilgninger, samt volum- og konsekvensjusteringer av overslagsbevilgningene**8.3.1 Post 01 Driftskostnader til utredninger og evalueringer (mill. kroner)**

Post 01	Ordning	Budsjett 2012	Endring	Budsjett 2013
	<i>Driftskostnader til utredninger og evalueringer – Ny</i>	<i>0,000</i>	<i>2,500</i>	<i>2,500</i>

8.3.2 Post 50 Fondsavsetninger (mill. kroner)

Underpost	Ordning	Budsjett 2012	Endring	Budsjett 2013
50.11	Tilskudd til LUF ¹	1 038,653	120,000	1 158,653
	Styrking av fondet i 2013		275,000	
	Sum	1 038,653	395,000	1 433,653

¹ I tillegg økes bevilgningen til fondet med 111,0 mill. kroner i 2012.**8.3.3 Post 70 Markedsregulering (mill. kroner)**

Underpost	Ordning	Budsjett 2012	Endring	Budsjett 2013
	Avsetningstiltak hagebruk	3,900		
	Kollektiv dekning av omsetningsavgift hagebruk	12,000	2,000	
	Tilskudd til kadaverhandtering	5,000		
70.11	Avsetningstiltak	20,900	2,000	22,900
70.12	Tilskudd til råvareprisutjevning	170,000	9,000	179,000
	Sum	190,900	11,000	201,900

8.3.4 Post 71 Tilskudd til erstatninger m.m. (mill. kroner)

Underpost	Ordning	Budsjett 2012	Endring	Budsjett 2013
	Erstatning ved avlingssvikt i planteproduksjon	58,500		
	Erstatning ved tap av bifolk	0,300		
	Erstatning for svikt i honningproduksjon	3,000		
	Tilskudd til reparasjon av vinterskadd eng	5,000		
	Tilskudd rognebærmøllskade i epleproduksjon	0,200		
	Erstatning ved tap av sau på beite	3,000		
<i>Sum</i>	<i>Tilskudd til erstatninger m.m.</i>	<i>70,000</i>	<i>0,000</i>	<i>70,000</i>

8.3.5 Post 73 Pristilskudd (mill. kroner)

Underpost	Ordning	Budsjett 2012	Endring	Budsjett 2013
73.11	Tilskudd til norsk ull	140,000		140,000
	Grunntilskudd melk	65,000		
	Distriktstilskudd melk	489,000	30,700	
73.13	Pristilskudd melk	554,000	30,700	584,700
	Grunntilskudd kjøtt	94,700		
	Distriktstilskudd kjøtt	572,900	9,000	
	Distriktstilskudd fjørfekjøtt	0,400		
73.15	Pristilskudd kjøtt	668,000	9,000	677,000
73.16	Distriktstilskudd egg	5,700	0,000	5,700
	Distriktstilskudd potet Nord Norge	4,200	0,300	
	DK-tilskudd frukt, bær og grønt	77,500	5,700	
73.17	Distrikts- og kval.tilskudd frukt, bær og gr.sak	81,700	6,000	87,700
	Fraktilskudd kjøtt	130,000		
	Fraktilskudd egg	8,000		
	Fraktilskudd kraftfôr	81,000	38,000	
	Fraktilskudd korn	99,000	-13,500	
73.18	Fraktilskudd	318,000	24,500	342,500
73.19	Prisnedskrivning korn	445,700		445,700
73.20	Tilskudd til matkorn	34,600	13,800	48,400
73.21	Tilskudd til potetsprit/potetstivelse	42,400		42,400
<i>Sum</i>		<i>2 290,100</i>	<i>84,000</i>	<i>2 374,100</i>

8.3.6 Post 74 Direkte tilskudd (mill. kroner)

Underpost	Ordning	Budsjett 2012	Endring	Budsjett 2013
	Driftstilskudd melk	1 212,700	-30,300	
	Driftstilskudd kjøttfeproduksjon	152,900	24,100	
74.11	Driftstilskudd	1 365,600	-6,200	1 359,400
	Tilskudd til husdyr	2 385,950	36,050	
	Tilskudd bevaringsverdige storferaser	3,250	2,150	
74.14	Tilskudd til husdyr	2 389,200	38,200	2 427,400
	Tilskudd til dyr på utmarksbeite	341,500	8,100	
	Tilskudd til beitende dyr	395,700	5,600	
74.16	Beitetilskudd	737,200	13,700	750,900
	Kulturlandskapstilskudd	1 765,744	-17,024	
	Arealtilskudd	1 504,000	-5,701	
	Elektroniske fagsystem, IKT	11,375	-11,375	
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	3 281,119	-34,100	3 247,019
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	428,500		428,500
	Omleggingstilskudd økologisk landbruk	25,000	-11,500	
	Husdyrtilskudd økologisk landbruk	51,300	6,200	
	Arealtilskudd økologisk landbruk	59,400	-16,100	
74.20	Tilskudd til økologisk landbruk	135,700	-21,400	114,300
74.22	Tilskudd til miljøv. spredemåter, husd.gjødsel	14,000		14,000
	<i>Sum</i>	<i>8 351,319</i>	<i>-9,800</i>	<i>8 341,519</i>

8.3.7 Post 77 Utviklingstiltak (mill. kroner)

Underpost	Ordning	Budsjett 2012	Endring	Budsjett 2013
	Tilskudd til semin	30,670		
	Tilskudd til veterinærreiser	44,000	1,800	
	Tilskudd til organisasjoner	13,300	0,900	
77.11	Tilskudd til dyreavl m.m.	87,970	2,700	90,670
	Tilskudd til frøforsyning	8,020	1,000	
	Tilskudd til lagring av såkorn	3,500	-2,500	
77.12	Tilskudd til frøavl m.m.	11,520	-1,500	10,020
77.13	Tilskudd til rådgivning	48,500	3,500	52,000

Underpost	Ordning	Budsjett 2012	Endring	Budsjett 2013
	Frakttilskudd pelsdyrfôr	17,800		
	Tilskudd til pelsdyrfôr (refusjon)	5,400		
77.14	Tilskudd til pelsdyrfôr	23,200	0,000	23,200
	Utvikling av plantemateriale – oppformering	10,000		
	Utvikling av plantemateriale – Graminor	17,096	4,300	
	Opplysningsvirksomhet frukt, grønt og potet	7,500		
	Kvalitetstiltak settepotetavl	6,540	0,500	
	Tilskudd til produsentsammenslutninger	0,200	-0,100	
	Tilskudd til premieringsordning økologisk kjøtt	1,000	-0,900	
	Handlingsplan plantevernmidler	10,000		
77.15	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	52,336	3,800	56,136
77.17	Tilskudd til fruktlager	10,000	1,000	11,000
	<i>Sum</i>	<i>233,526</i>	<i>9,500</i>	<i>243,026</i>

8.3.8 Post 78 Velferdsordninger (mill. kroner)

Underpost	Ordning	Budsjett 2012	Endring	Budsjett 2013
78.11	Tilskudd til avløsning ferie og fritid	1 155,669	12,650	1 168,319
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom	176,900	13,600	190,500
78.14	Tilskudd sykepengeordning jordbruket	88,000		88,000
	Tilskudd til avløserlag (landbruksvikar)	55,000		55,000
	Tilskudd landbrukets HMS-tjeneste	14,000		14,000
78.15	Andre velferdstiltak	69,000	0,000	69,000
78.16	Tidligpensjonsordningen	95,035	-2,000	93,035
	<i>Sum</i>	<i>1 584,604</i>	<i>24,250</i>	<i>1 608,854</i>

8.3.9 Kapittel 4150 Til gjennomføring av jordbruksavtalen m.m. (mill. kroner)

Underpost	Ordning	Budsjett 2012	Endring	Budsjett 2013
85	Markedsordningen for korn	27,700	14,800	42,500
	<i>Sum</i>	<i>27,700</i>	<i>14,800</i>	<i>42,500</i>

Landbruks- og matdepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om jordbruksoppjøret 2012 – endringer i statsbudsjettet for 2012 m.m.

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak om jordbruksoppjøret 2012 – endringer i statsbudsjettet for 2012 m.m. i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag til vedtak om jordbruksoppjøret 2012 – endringer i statsbudsjettet for 2012 m.m.

I

I statsbudsjettet for 2012 gjøres følgende endringer:

Utgifter:

Kap.	Post	Formål	Kroner
1150		Til gjennomføring av jordbruksavtalen m.m.	
	50	Fondsavsetninger, økes med	111 000 000
		fra kr 1 038 653 000 til kr 1 149 653 000	
	70	Markedsregulering, kan overføres, reduseres med	2 600 000
		fra kr 190 900 000 til kr 188 300 000	
	74	Direkte tilskudd, kan overføres, reduseres med	110 728 000
		fra kr 8 351 319 000 til kr 8 240 591 000	
	77	Utviklingstiltak, kan overføres, økes med	5 432 000
		fra kr 233 526 000 til kr 238 958 000	
	78	Velferdsordninger, kan overføres, reduseres med	3 104 000
		fra kr 1 584 604 000 til kr 1 581 500 000	

II

Stortinget gir Landbruks- og matdepartementet fullmakt til å iverksette tiltak i henhold til det fremlagte forslag til jordbruksoppjør, herunder tiltak som er knyttet til bevilgninger i 2013.

Vedlegg 1**Jordbruksoppgjøret 2012 Fordeling av priser og tilskudd**

Tabell 1.1 Hovedtabell

	Mill. kr
Kap. 1150, Jordbruksavtalen, utgifter	241
- Kap. 4150, Jordbruksavtalen, inntekter	15
= <i>Nettoeffekt av tilskudd</i>	<i>227</i>
+ Avtalepriser fra 1.7.2012	330
= <i>Sum avtalepriser og tilskudd 2012/13</i>	<i>557</i>
+ Omdisponering overførte midler fra 2011 til 2012	33
= <i>Sum til fordeling</i>	<i>590</i>
Økt inntektsverdi jordbruksfradrag	35
+ Styrking av LUF i 2013	275
= <i>Ramme for oppgjøret inkludert styrking av LUF</i>	<i>900</i>
Omdisponerte ledige midler i 2012 utenfor rammen	86

Tabell 1.2 Målpriser

Produkt	Kvantum Mill. l/kg/kr	Målpris Kr / kg	Målprisendring	
			fra 01.07 Kr/l / kg	fra 01.07 Mill. kr
Melk, ku og geit	1523,7	4,73	0,09	137,1
Gris	133,5	31,21	0,43	57,4
Sau/lam	24,4	61,20	1,80	44,0
Egg	62,5	18,90	0,20	12,5
Poteter	195,7	3,59	0,20	39,1
Grønnsaker og frukt	1808,9		1,4 %	25,1
Norsk matkorn	184,4	2,65	0,08	14,8
<i>Sum markedsprisutslag</i>				<i>330,0</i>

Tabell 1.3 Sum endringer på kap. 1150 og 4150

Post	Endring Mill. kr	Budsjett 2012 Mill. kr
01 Driftskostnader, utredninger og evalueringer	2,500	0,000
50 Fondsavsetninger ¹	120,000	1 038,653
70 Markedsregulering	11,000	190,900
71 Tilskudd til erstatninger m.m.	0,000	70,000
73 Pristilskudd	84,000	2 290,100
74 Direkte tilskudd	-9,800	8 351,319
77 Utviklingstiltak	9,500	233,526
78 Velferdsordninger	24,250	1 584,604
SUM KAP. 1150	241,450	13 759,102
KAP. 4150 Post 80	14,820	27,700

¹ I tillegg styrkes fondskapitalen med 275 mill. kroner i 2013

Tabell 1.4 Kap. 1150 Jordbruksavtalen:

Post	Benevning	Endring Mill. kr	Budsjett 2012 Mill. kr ¹
01	<i>Driftskostnader, utredninger og evalueringer</i>	2,500	
50.11	Tilskudd til LUF ²	120,000	1 038,653
50	<i>Fondsavsetninger</i>	120,000	1 038,653
70.11	Avsetningstiltak	2,000	20,900
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen m.v.	9,000	170,000
70	<i>Markedsregulering, kan overføres</i>	11,000	190,900
71	<i>Tilskudd til erstatninger m.m. (overslagsbevilgning)</i>		70,000
73.11	Tilskudd til norsk ull	0,000	140,000
73.13	Pristilskudd melk	30,700	554,000
73.15	Pristilskudd kjøtt	9,000	668,000
73.16	Distriktstilskudd egg	0,000	5,700
73.17	Distrikts- og kvalitetstilskudd på frukt, bær og grønnsaker	6,000	81,700
73.18	Frakttilskudd	24,500	318,000
73.19	Tilskudd til prisnedskrivning korn	0,000	445,700
73.20	Tilskudd til matkorn	13,800	34,600
73.21	Tilskudd til potetsprit og potetstivelse		42,400
73	<i>Pristilskudd (overslagsbevilgning)</i>	84,000	2 290,100

Tabell 1.4 Kap. 1150 Jordbruksavtalen:

Post	Benevning	Endring Mill. kr	Budsjett 2012 Mill. kr ¹
74.11	Driftstilskudd, melke- og kjøttproduksjon	-6,200	1 365,600
74.14	Produksjonstilskudd, husdyr	38,200	2 389,200
74.16	Beitetilskudd	13,700	737,200
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	-34,100	3 281,119
74.19	Regionale miljøprogram		428,500
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	-21,400	135,700
74.22	Tilskudd til miljøvennlige spredemåter husdyrgjødsel		14,000
74	<i>Direkte tilskudd, kan overføres</i>	-9,800	8 351,319
77.11	Tilskudd til dyreavl med mer	2,700	87,970
77.12	Tilskudd til frøavl med mer	-1,500	11,520
77.13	Tilskudd til rådgivning	3,500	48,500
77.14	Tilskudd til pelsdyr		23,200
77.15	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	3,800	52,336
77.17	Tilskudd til fruktlager	1,000	10,000
77	<i>Utviklingstiltak, kan overføres</i>	9,500	233,526
78.11	Tilskudd til avløsning for ferie/fritid	12,650	1 155,669
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom mv	13,600	176,900
78.13	Medlemsavgift til folketrygden		0,000
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen i jordbruket		88,000
78.15	Tilskudd til øvrige velferdstiltak		69,000
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordning	-2,000	95,035
78	<i>Velferdsordninger, kan overføres</i>	24,250	1 584,604
SUM KAP. 1150		241,450	13 759,102

¹ Saldert budsjett² I tillegg styrkes fondet med 111 mill. kroner i 2012 og 275 mill. kroner i 2013

Tabell 1.5 Målpriser for korn

	Kvantum 1 000 tonn	Målpris Kr / kg	Endring Kr / kg	Endring Mill. kr
Hvete, matkorn	146,3	2,65	0,08	11,7
Rug, matkorn	18,1	2,49	0,08	1,4
Bygg	599,6	2,25	0,07	42,0
Havre	222,0	2,03	0,07	15,5
Förhvete og fôr rug	81,3		0,07	5,7
Erter til modning	7,0		0,07	0,5
Såkorn	54,8		0,07	3,8
Sum norsk korn	1129,1		0,07	80,7
Oljevekster	11,2	5,04	0,14	1,6
<i>Sum korn og oljevekster</i>	<i>1140,3</i>		<i>0,07</i>	<i>82,3</i>

Tabell 1.6 Kap. 4150 Markedsordningen for korn

	Kvantum 1 000 tonn	Sats Kr / kg	Endring Kr / kg	Endring Mill. kr
Post 80				
Sildemel	12,0	0,00		0,0
Soyamel	130,0	0,27	0,11	14,8
Andre fôrstoffer	10,0	0,10		0,0
<i>Sum kap. 4150.80</i>	<i>152,0</i>			<i>14,8</i>
<i>Anslag endring i kraftfôrpris, inkl korn og protein, øre/kg</i>				<i>0,05</i>

Tabell 1.7 Post 73.11 Tilskudd til norsk ull

	Kvantum Mill. kg	Sats Kr / kg	Endring Kr / kg	Endring Mill. kr
<i>Ull</i>	<i>4,369</i>	<i>31,00</i>		<i>0,0</i>

Tabell 1.8 Post 73.13 Pristilskudd, melk

	Kvantum Mill. l.	Sats Kr / l	Endring Kr / l	Endring Mill. kr
<i>Grunntilskudd geitmelk</i>	19,9	3,11	0,00	0,0
<i>Distriktstilskudd</i>				
Sone A og 0	194,0	0,00	0,00	0,0
Sone B	323,5	0,11	0,01	3,2
Sone C	234,1	0,28	0,02	4,7
Sone D	510,9	0,39	0,03	15,3
Sone E	119	0,49	0,03	3,6
Sone F	50,9	0,62	0,03	1,5
Sone G	54,5	0,87	0,03	1,6
Sone H	3,8	1,08	0,03	0,1
Sone I	13,6	1,66	0,03	0,4
Sone J	11,1	1,75	0,03	0,3
<i>Sum distriktstilskudd, melk</i>	1 515,4		0,02	30,7
<i>Sum post 73.13 Pristilskudd, melk</i>				<i>30,7</i>

Tabell 1.9 Post 73.15 Pristilskudd, kjøtt

	Kvantum Mill. l.	Sats Kr / l	Endring Kr / l	Endring Mill. kr
<i>Grunntilskudd, kjøtt</i>				
Sau	23,6	3,81		0,0
Geit	0,3	5,15		0,0
<i>Sum grunntilskudd, kjøtt</i>	23,9			0,0
<i>Distriktstilskudd, kjøtt</i>				
Sone 1	20,7	0,00		0,0
Sone 2	53,3	4,55		0,0
Sone 3	18	7,05	0,30	5,4
Sone 4	7,1	11,00	0,30	2,1
Sone 5	0,8	11,60	0,30	0,2
Sau, sone 4	3,6	13,00	0,30	1,1
Sau, sone 5	0,6	13,50	0,30	0,2
Gris Vestlandet og Agder ¹	8,7	1,10		0,0
Gris, sone 4	7,5	5,10		0,0
Gris, sone 5	0,3	5,40		0,0
Kylling og kalk., Agd./Vestl. ¹	0,3	0,20		0,0
<i>Sum distriktstilskudd, kjøtt</i>	120,9			9,0
<i>Sum pristilskudd kjøtt</i>				<i>9,0</i>

¹ Hordaland, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal + Agderfylkene

Tabell 1.10 Post 73.16 Distriktstilskudd egg

	Kvantum Mill. kg	Sats Kr / kg	Endring Kr / kg	Endring Mill. kr
Vestl.	6,2	0,45		0,0
Trøndelag	10,1	0,22		0,0
Nord Norge	2,1	1,05		0,0
<i>Sum distriktstilskudd egg</i>				<i>0,0</i>

Tabell 1.11 Post 73.18 Frakttilskudd

	Endring Mill. kr
Innfrakt matkorn	-1,5
Sonefrakt korn	-11,0
Frakt av kli og soya	-2,0
Frakt kraftfôr	40,0
Frakttilskudd slakt	0,0
Frakttilskudd egg	0,0
<i>Sum</i>	<i>25,5</i>

Tabell 1.12 Post 73.19 Prisnedskrivning norsk korn

	Kvantum 1 000 tonn	Sats Kr / kg	Endring Kr / kg	Endring Mill. kr
Korn	1 224	0,338		0,0
Økologisk korn	10	0,90		0,0
Oljevekster, lupiner og bønner	10	1,79		0,0
Økologiske oljevekster, lupin, bønner		2,60		0,0
Fôrerter	7	0,72		0,0
Økologiske fôrerter	0,2	1,20		0,0
<i>Sum</i>	<i>1 251,2</i>			<i>0,0</i>

Tabell 1.13 Post 73.20 Tilskudd til matkorn

	Kvantum 1 000 tonn	Sats Kr / kg	Endring Kr / kg	Endring Mill. kr
<i>Tilskudd matkorn</i>	<i>344,0</i>	<i>0,100</i>	<i>0,04</i>	<i>13,8</i>

Tabell 1.14 Post 74. 11 Driftstilskudd, melk og ammeku

		Sats		Endring	Ny sats kr/bruk/dyr	Endring mill. kr
		Antall	kr/bruk/dyr			
Kumelk Jæren	Antall bruk:	739	106 000	3 000	109 000	2,2
Kumelk Nord-Norge	Antall bruk:	1 127	117 000	5 000	122 000	5,6
Kumelk rest Sør- Norge	Antall bruk:	8 386	111 000	5 000	116 000	41,9
Geitemelk	Antall bruk:	349	117 000	5 000	122 000	1,7
<i>Ammekyr</i>						
6-49 kyr	Antall dyr	55208	2 340	-2 340	0	-129,2
50 og flere kyr	Antall bruk	104	117 000	-117 000	0	-12,2
<i>Ammekyr</i>						
6-39 kyr	Antall dyr	49 358		2 750	2 750	135,7
40 og flere kyr	Antall bruk	234		110 000	110 000	25,7
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser		66 147				-77,6
<i>Sum driftstilskudd, melk og ammeku</i>						<i>-6,2</i>

Tabell 1.15 Post 74.14 Tilskudd til husdyr

	Intervall		Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring mill. kr
	Fra	Til					
<i>Bunnfradrag 35 pst.¹</i>			44 256	3 000		3 000	0,0
Mjølkeku	1	16	149 049	3 968	60	4 028	8,9
	17	25	40 433	2 012	60	2 072	2,4
	26	50	35 794	800	60	860	2,1
Sum			225 276				13,4
Storfe	1	250	547 686	800		800	0,0
Mjølkegeit	1	125	31 991	1320	80	1 400	2,6
	126	250	2 999	512		512	0,0
Sum			34 990				2,6
Ammekyr	1	25	58 680	4 080		4 080	0,0
	26	50	8 106	1 670	500	2 170	4,1
	50 +		1 800		500	500	0,9
Sum			68 585				5,0
Sau over 1 år pr. 1.jan	1	50	488 054	1 105	75	1 180	36,6
	51	100	168 850	894	30	924	5,1
og ammegeiter	101	200	61 904	347	0	347	0,0
	200	300	7 246	210		210	0,0
Utegangersau (alle)	1	300	34 669	210		210	0,0
Sum			760 723				41,7

Tabell 1.15 Post 74.14 Tilskudd til husdyr

	Intervall		Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring mill. kr
	Fra	Til					
Lammeslakt	kval. O og bedre		899 375	185	21	206	18,9
	Kjeslakt over 3,5 kg		8 235	80		80	0,0
Tillegg: Økologiske lammeslakt			30 184	40		40	0,0
	Sum		1 021 527				18,9
Avlsgris Sør-Norge ²	1	35	26 697	765		765	0,0
Avlsgris Jæren	1	35	5 572	615		615	0,0
Avlsgris Nord-Norge	1	35	2 038	1 052		1 052	0,0
	Sum		54 660				0,0
Slaktegris ²	1	1400	986 275	20		20	0,0
Slaktegris Jæren	1	1400	203 725	16		16	0,0
	Sum		1 190 000				0,0
Verpehøner Sør-Norge	1	1 000	557 162	10		10	0,0
Verpehøner Nord-Norge	1	1 000	25 944	24		24	0,0
Verpehøner, landet	1001	5 000	2 017 125	10		10	0,0
	Sum		2 600 231				0,0
Unghester < 3 år			5 446	1000		1 000	0,0
Bikuber	1	250	28 102	300	50	350	1,4
Bevaringsverdige husdyrraser			2 700	1300	500	1 800	1,4
Beløpsavgrensing				275 000	5 000	280 000	
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser							-46,2
<i>Sum produksjonstilskudd, husdyr</i>							<i>38,2</i>

¹ Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst. tilskudd husdyr og 65 pst. arealtilskudd

² Unntatt Jæren

Tabell 1.16 Post. 74.16 Tilskudd til dyr på beite

		Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring mill. kr
<i>Utmarksbeitetilskudd:</i>	Kyr, storfe, hest	236 917	360	15	375	3,6
	Sau, lam, geit	2 004 824	125	4	129	8,0
<i>Beitetilskudd</i>		0				
Sone 1-4	Småfe m.m.	439 110	60	0	60	0,0
Sone 5-7	Småfe m.m.	1 898 945	60	0	60	0,0
Sone 1-4	Storfe m.m.	219 305	415	17	432	3,7
Sone 5-7	Storfe m.m.	387 608	415	17	432	6,6
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-8,2
<i>Sum beitetilskudd</i>		<i>5 186 709</i>				<i>13,7</i>

Tabell 1.17 Post. 74.17 Areal- og kulturlandskapstilskudd

	Ant.	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr	
<i>Kulturlandskapstilskudd alt areal</i>	<i>9 283 794</i>	191		191	0,0	
<i>Bunnfradrag, 65 pst.</i> ¹	44 256	3 000		3 000	0,0	
Arealtilskudd, grovfôr	5 955 459				0,0	
Arealtilskudd, korn	3 095 655				0,0	
Arealtilskudd, potet	128 636				0,0	
Arealtilskudd, grønnsaker	60 941				2,9	
AK-tilskudd, frukt, bær og planteskoleareal	43 103				6	
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-43,1
<i>Sum, AK-tilskudd</i>		<i>9 283 794</i>			<i>-34,1</i>	

¹ Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst. tilskudd husdyr og 65 pst. Arealtilskudd

Tabell 1.18 Arealtilskudd, grovfôr

			Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Sone 1	0 – 250	dekar	286 902	90		90	0,0
	over 250	dekar	85 183	65		65	0,0
	Sum		372 085				0,0
Sone 2	0 – 250	dekar	229 054	0		0	0,0
	over 250	dekar	85 504	0		0	0,0
	Sum		314 559				0,0
Sone 3	0 – 250	dekar	466 370	124		124	0,0
	over 250	dekar	117 840	75		75	0,0
	Sum		584 210				0,0
Sone 4	0 – 250	dekar	367 072	124		124	0,0
	over 250	dekar	108 470	75		75	0,0
	Sum		475 542				0,0
Sone 5	0 – 250	dekar	2 926 432	233		233	0,0
	over 250	dekar	448 817	75		75	0,0
	Sum		3 375 249				0,0
Sone 6	0 – 250	dekar	559 020	261		261	0,0
	over 250	dekar	155 772	75		75	0,0
	Sum		714 791				0,0
Sone 7	alt areal	dekar	119 023	291		291	0,0
	Sum		119 023				0,0
<i>Sum grovfôr alle soner</i>			<i>5 955 459</i>				<i>0,0</i>

Tabell 1.19 Arealtilskudd, korn

			Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Sone 1	0-800	dekar	1 228 339	123		123	0,0
	801-	dekar	94 708	102		102	0,0
Sone 2	0-800	dekar	29 602	175		175	0,0
	801-	dekar	0	152		152	0,0
Sone 3	0-800	dekar	1 073 833	175		175	0,0
	801-	dekar	58 292	152		152	0,0
Sone 4	0-800	dekar	425 759	246		246	0,0
	801-	dekar	3 137	221		221	0,0
Sone 5	0-800	dekar	176 000	246		246	0,0
	801-	dekar	2 086	221		221	0,0
Sone 6	0-800	dekar	3 643	246		246	0,0
Sone 7	0-800	dekar	256	246		246	0,0
<i>Sum korn, alle soner</i>			<i>3 095 655</i>				<i>0,0</i>

Tabell 1.20 Arealtilskudd, potet

			Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Sone 1			31 681	65		65	0,0
Sone 2			8 242	65		65	0,0
Sone 3			53 728	65		65	0,0
Sone 4			12 563	65		65	0,0
Sone 5			16 885	65		65	0,0
Sone 6			5 344	915		915	0,0
Sone 7			193	915		915	0,0
<i>Sum poteter, alle soner</i>			<i>128 636</i>				<i>0,0</i>

Tabell 1.21 Arealtilskudd, grønnsaker

			Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Sone 1	0 – 80	dekar	14 423	450	100	550	1,4
	over 80	dekar	18647	0		0	0,0
	Sum		33 070				1,4
Sone 2	0 – 80	dekar	3427	450	100	550	0,3
	over 80	dekar	4208	0		0	0,0
	Sum		7 635				0,3
Sone 3	0 – 80	dekar	4827	450	100	550	0,5
	over 80	dekar	6752	0		0	0,0
	Sum		11 579				0,5
Sone 4	0 – 80	dekar	3666	450	100	550	0,4
	over 80	dekar	1311	0		0	0,0
	Sum		4 977				0,4
Sone 5	0 – 80	dekar	2985	450	100	550	0,3
	over 80	dekar	344	0		0	0,0
	Sum		3 329				0,3
Sone 6	0 – 80	dekar	343	1 550	100	1650	0,0
Sone 7	0 – 80	dekar	8	1 550	100	1650	0,0
<i>Sum grønnsaker, alle soner</i>			<i>60 941</i>				<i>2,9</i>

Tabell 1.22 Arealtilskudd, frukt

			Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Sone 1	0 – 40	dekar	3 019	800	200	1000	0,6
	over 40	dekar	1 552	0		0	0,0
	Sum		4 571				0,6
Sone 2	0 – 40	dekar	20	800	200	1000	0,0
	over 40	dekar	0	0		0	0,0
	Sum		20				0,0
Sone 3	0 – 40	dekar	2 647	800	200	1000	0,5
	over 40	dekar	1 165	0		0	0,0
	Sum		3 812				0,5
Sone 4	0 – 40	dekar	96	800	200	1000	0,0

Tabell 1.22 Arealtilskudd, frukt

			Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Sone 5	0 – 40	dekar	11 342	1 250	200	1450	2,3
	over 40	dekar	1 156	0		0	0,0
	Sum		12 498				2,3
Sone 6	0 – 40	dekar	4	1 250	200	1450	0,0
Sone 7	0 – 40	dekar	0	1 250	200	1450	0,0
<i>Sum frukt, alle soner</i>			<i>21 001</i>				<i>3,4</i>

Tabell 1.23 Arealtilskudd, bær

			Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Sone 1	0 – 40	dekar	4 450	800	200	1000	0,9
	over 40	dekar	4 354	0		0	0,0
	Sum		8 804				0,9
Sone 2	0 – 40	dekar	346	800	200	1000	0,1
	over 40	dekar	181	0		0	0,0
	Sum		527				0,1
Sone 3	0 – 40	dekar	2 043	800	200	1000	0,4
	over 40	dekar	2 301	0		0	0,0
	Sum		4 344				0,4
Sone 4	0 – 40	dekar	737	800	200	1000	0,1
	over 40	dekar	495	0		0	0,0
	Sum		1 232				0,1
Sone 5	0 – 40	dekar	5 539	1 250	200	1450	1,1
	over 40	dekar	1 343	0		0	0,0
	Sum		6 882				1,1
Sone 6	0 – 40	dekar	303	1 250	200	1450	0,1
Sone 7	0 – 40	dekar	10	1 250	200	1450	0,0
<i>Sum bær, alle soner</i>			<i>22 102</i>				<i>2,7</i>
<i>Sum frukt og bær, alle soner</i>			<i>43 103</i>				<i>6,1</i>

Tabell 1.24 Post. 74.20 Tilskudd til økologisk jordbruk

<i>Arealtilskudd</i>	Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Korn til modning	81 085	300		300	0,0
Kornkampanje 2011 og 2012	81 085	100	-100	0	-8,1
Kornkampanje 2013	40 000		100	100	4,0
Grønnsaker, frukt og bær	3 671	1 000		1000	0,0
Poteter	1 333	500		500	0,0
Grønngjødsling	9 605	500		500	0,0
Innmarksbeite	46 836	50	-25	25	-1,2
Annet økologisk areal	296 255	50	-25	25	-7,4
<i>Sum arealtilskudd økologisk areal</i>	<i>478 785</i>				<i>-12,7</i>
<i>Omleggingstilskudd</i>					
Alt karensareal minus innmarksbeite	102 877	250		250	0,0
<i>Sum omleggingstilskudd økologisk areal</i>	<i>102 877</i>				<i>0,0</i>

Tabell 1.25 Tilskudd til økologisk husdyrproduksjon

		Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring mill. kr
Melkekyr	AK-sone 1-4	5 384	2 000	400	2400	2,2
	AK-sone 5-7	3 738	2 252	450	2702	1,7
Ammekyr	AK-sone 1-4	2 417	1 265	253	1518	0,6
	AK-sone 5-7	1 558	1 640	328	1968	0,5
Andre storfe	AK-sone 1-4	10 960	335	67	402	0,7
	AK-sone 5-7	7 159	470	94	564	0,7
Sau over 1 år	AK-sone 1-4	9 390	285	57	342	0,5
	AK-sone 5-7	27 011	345	69	414	1,9
Melkegeit og ammegeit	AK-sone 1-4	73	135	27	162	0,0
	AK-sone 5-7	933	155	31	186	0,0
Avlsgris	Landet	269	335	67	402	0,0
Slaktegris	Landet	5 031	217	43	260	0,2
<i>Sum tilskudd til økologisk husdyrproduksjon</i>						<i>9,0</i>
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-17,7
<i>Sum tilskudd til økologisk jordbruk</i>						<i>-21,4</i>

Tabell 1.26 Post 78.11 Tilskudd for avløsning til ferie og fritid

	Intervall dyr	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring mill. kr
				<i>3,50 %</i>		
Mjølkeku	1 – 8	81 741	3 697	129	3 826	
(bruk med melkeprod)	over 8	155 691	2 510	88	2 598	
	Sum	237 432				
Ammekyr	alle	71 415	885	31	916	
Andre storfe	alle	563 228	534	19	553	
Melkegeit og melkesau	1 – 40	14 041	879	31	910	
(bruk med melkeprod)	over 40	20 764	588	21	609	
	Sum	34 805				
Sau, ammegeit	alle	727 646	464	16	480	
Avlsgris	alle	53 835	1057	37	1 094	
Slaktegris	alle	1 556 883	37	1	38	
Verpehøner, -ender, -kalkuner, -gjess	alle	3 955 003	9,3	0,33	9,6	
Hester	alle	31 231	1057	37	1 094	
Avlskaniner	alle	1 545	263	9	272	
Gjess, kalkuner	alle	1 126 723	3,24	0,11	3,35	
Ender, livkylling	alle	2 379 343	3,24	0,11	3,35	
Slaktekylling	alle	60 088 742	0,4	0,01	0,41	
Økologisk slaktekylling	alle	60 248	1,55	0,05	1,60	
Revetisper	alle	45 855	290	10	300	
Mink- og ildertisper	alle	112 214	85	3	88	
Hjort	alle	5 585	359	13	372	
<i>Sum effekt av satsendringer</i>						<i>20,6</i>
<i>Avkorting</i>		Antall foretak m. maks. utbetaling	Maks sats kr/foretak	Endring kr/foretak	Ny sats kr/foretak	Endring mill. kr
<i>Sum effekt av maksimalsatsen</i>						<i>19,0</i>
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-25,7
<i>Sum tilskudd til avløsning for ferie og fritid</i>						<i>12,7</i>

Vedlegg 2

Jordbruksforhandlingene 2012

Referat fra forhandlingsmøte 12. mai

Plenumsmøte 12.05.12, kl. 14:00

Fra Jordbruket: Bjørke, Hundåla, Skallerud, Skorge, Bustnes, Huus, Furuberg, Aukan, Staldvik, Godli, Løvstad, Meisfjord

Fra Staten: Forsell, Skjeflo, Knutsen, Glosli, Søyland, Dæhlen, Grotli, Lyssandtræ, Helgen

Forsell viste til jordbrukets krav av 27. april, og statens tilbud, som ble lagt fram den 9. mai, som grunnlag for videre forhandlinger. Han viste videre til den uformelle kontakten som hadde vært mellom partene 11. og 12. mai, og ba Jordbrukets forhandlingsutvalg om å gi en tilbakemelding om hvorvidt tilbudet ga grunnlag for å gå i forhandlinger om jordbruksavtale. Han ga ordet til Bjørke.

Bjørke sa at tilbudet hadde blitt grundig vurdert, og viste også til de uformelle kontaktene. Han sa at Jordbrukets forhandlingsutvalg samlet ikke fant å kunne gå i forhandlinger på grunnlag av det tilbudet staten hadde lagt fram. Han leste opp forhandlingsutvalgets skriftlige reaksjon, som deretter ble overlevert til Forsell. Denne er vedlagt dagsreferatet.

Forsell beklaget sterkt at jordbruket ikke fant å kunne gå i forhandlinger på grunnlag av statens tilbud og konstaterte at det var brudd før forhandlingene hadde startet. Han sa at Regjeringen ville gå til Stortinget med en proposisjon basert på statens tilbud.

Forsell sa det er viktig å klargjøre hvilke bestemmelser som gjelder i en situasjon hvor en ikke har noen jordbruksavtale. Han viste til Hovedavtalen kapittel 4, og foreslo at følgende ble tatt inn i referatet:

Partene er enige om å praktisere de bestemmelser som følger av Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret i 2012, som jordbruksavtale, jf. Hovedavtalen § 4-1 og § 4-2. Partene er enige om å utarbeide en teknisk jordbruksavtale på grunn-

lag av Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret.

Dette ble akseptert fra jordbrukets side.

Møtet var slutt kl. 14:20.

Undervedlegg 1

Jordbrukets forhandlingsutvalg. Dagsprotokoll av 12. mai 2012.

1. Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til Jordbrukets krav av 27. april og Statens tilbud av 9. mai. Jordbrukets forhandlingsutvalg viser videre til den grundige gjennomgangen av landbruks- og matpolitikken som er gjort i Meld. St. 9 (2011-2012) «Landbruks- og matpolitikken – Velkommen til bords» og Stortingets behandling av denne i Innst. 234 S (2011-2012). Gjennom behandlingen er mål og ambisjoner for norsk landbruk og matproduksjon trukket opp. Jordbrukets forhandlingsutvalg har lagt til grunn at årets jordbruksforhandlinger skulle føre fra «Ord til handling» og sikre økt matproduksjon basert på norske ressurser – over hele landet. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at Statens tilbud ikke representerer et vendepunkt som gjør at Stortingets mål kan nås.
2. Meldinga slår fast at inntekts- og velferdspolitikken fra 2005 skal videreutvikles:

«Regjeringen vil sikre utøverne i landbruket en inntektsutvikling og sosiale vilkår på linje med andre grupper. Regjeringen vil derfor videreutvikle inntekts- og velferdspolitikken i landbruket med utgangspunkt i den landbrukspolitikken som er ført etter 2005». Fra 2006 til 2010 var lønnsveksten for andre grupper knapt 21 pst., eller i 74 900 kroner. I jordbruket økte inntekten

med 57 ½ pst., eller 91 000 kroner per årsverk, iflg. Normaliserte regnskap utarbeidet i 2011.»

Stortinget har ved behandlingen slått fast at:

«Komitéens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, merker seg at Regjeringen vil sikre utøverne i landbruket en inntektsutvikling og sosiale vilkår på linje med andre grupper og videreutvikle inntekts- og velferdspolitikken i landbruket med utgangspunkt i den landbrukspolitikken som har vært ført etter 2005.»

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener begrepet «videreutvikle inntektspolitikken» innebærer at det skal legges til rette for en forsterket inntektsvekst for jordbruket i forhold til perioden 2006-2010. Regjeringen tilbyr ved årets jordbruksoppkjør rammevilkår som gir grunnlag for en inntektsvekst på knapt 13.000 kroner pr årsverk fra 2012 til 2013. Dette er klart lavere enn de 17.400 kroner som andre grupper i samfunnet forventes å få. Tilbudet innebærer derfor ikke en videreutvikling av inntektspolitikken som er ført etter 2005. Statens tilbud følger ikke opp inntektsmålsettingen gitt fra Stortinget ved behandlingen av Meld. St. 9 (2011-2012).

3. Siste 10-årsperiode har jordbruket hatt en gjennomsnittlig produktivitetsvekst på 6,3 prosent per år. Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at produktivitetsveksten må komme næringa til gode i form av økte inntektsmuligheter. Vi konstaterer at staten ikke har kommet oss i møte på dette området.
4. Hovedmålet i landbruks- og matmeldinga, som Stortinget har gitt sin tilslutning til, er økt mat-

produksjon med 20 prosent på 20 år, med vekt på bruk av norske ressurser over hele landet:

«Komitéens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Høyre, ser det som positivt at det i meldingen legges opp til å ta hele landet i bruk, og at det skal legges til rette for økt matproduksjon basert på norske ressurser, som grovfôr og beite. Vi skal også i fremtiden ha et mangfold av gårdsbruk i Norge, med en variert bruksstruktur, og landbruk over hele landet.»

Videre framgår det av meldinga at:

«Gode inntektsmuligheter er det viktigste virkemiddelet for å nå de jordbrukspolitiske målene.»

Vi viser også til det omforente tallmaterialet fra Budsjettnemnda for jordbruket. Referansebrukene viser at alle produksjonene har en årsverksinntekt som er langt lavere enn andre grupper i samfunnet. Dagens lønnsomhet er ikke tilstrekkelig for å sikre rekruttering og økt matproduksjon. Statens tilbud innebærer en svekking av inntektsutviklingen til bøndene i forhold til resten av samfunnet. Dette vil ytterligere forverre mulighetene til å nå det landbrukspolitiske hovedmålet som Stortinget vedtok for en måned siden.

5. Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til de uformelle møter som er gjennomført etter at Staten la fram sitt tilbud 9. mai. Disse har ikke gitt grunnlag for at vi kan gå inn i forhandlinger med basis i Statens tilbud. Jordbrukets forhandlingsutvalg kan ikke ta ansvar for et jordbruksoppkjør som ikke følger opp de mål Stortinget vedtok 12. april ved behandlingen Meld. St. 9 (2011-2012).

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Internett: www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefon: 22 24 20 00

Opplysninger om abonnement, løssalg og
pris får man hos:
Fagbokforlaget
Postboks 6050, Postterminalen
5892 Bergen
E-post: offpub@fagbokforlaget.no
Telefon: 55 38 66 00
Faks: 55 38 66 01
www.fagbokforlaget.no/offpub

Publikasjonen er også tilgjengelig på
www.regjeringen.no

Omslagsbilde:
Forsvarets militærgeografiske tjeneste

Trykk: 07 Xpress 06/2012

